NÉPSZERŰ ZENEFÜZETEK

SZERKESZTI: MOLNÁR ANTAL
A ZENEMŰVÉSZETI FŐISKOLA TANÁRA

3. SZÁM

BARTÓK BÉLA

NÉPZENÉNK ÉS A SZOMSZÉD NÉPEK NÉPZENÉJE

127, JAVARÉSZT KIADATLAN DALLAMMAL

Ez az írás az új magyar népzene-kutatás hiteles mérlege. A világhírű zeneszerző és folklorista 30 évi munkáját összegezi benne. Jellemző dallampéldák alapján megvizsgálja és összehasonlítja egymással a magyar, tót, rutén, román és szerb-horvát népzene lényegét. **És arra a megállapításra jut, hogy a magyar falu régi és új dallamanyaga sajátosan magyar kulturkincs.**

SOMLÓ BÉLA KÖNYVKIADÓ BUDAPEST

Alexander Jemnitz

NÉPSZERŰ ZENEFÜZETEK

3. SZÁM

NÉPZENÉNK ÉS A SZOMSZÉD NÉPEK NÉPZENÉJE

127 DALLAMMAL

IRTA

BARTÓK BÉLA

SOMLÓ BÉLA KÖNYVKIADÓ BUDAPEST

A kótamelléklet

BARTÓK BÉLA

kezeírása után sokszorosíttatott.

R 72

BARTÓK ARCHIVUM
3734
BUDAPEST

MTA Bartók Archívum
T. 813 / 1964 sz.

84

MINDEN JOG A KIADÓÉ

Közlekedési Nyomda Budapest nyomása

Mielőtt a magyar népzene és a szomszéd népek népzenéjének kölcsönhatásáról szólnék, magáról a magyar népzenéről, sőt általában a n é p z e n é r ő l kell egyet-mást elmondanom. Tulajdonképen mi is a népzene? Erre a kérdésre ezt a választ adhatnám: népzene mindazoknak a dallamoknak összessége, amelyek valamilyen emberi közösségnél kisebb vagy nagyobb területen bizonyos ideig használatban voltak, mint a zenei ösztön spontán kifejezői. Népszerűen szólva: népzene olyan dallamokból tevődik össze, amelyeket s o k a n és s o k á i g énekeltek. De ha dallamokat sokan és nemzedékről nemzedékre énekelnek, akkor egyrészt ezek többé-kevésbé át is fognak alakulni — itt így, ott máskép, amott megint máskép — vagyis dallamvariánsok keletkeznek; másrészt viszont eredetileg egymástól eltérő szerkezetű dallamok egymáshoz hasonlóvá alakulnak át: vagyis közös sajátságú, egységes zenei stílust eredményező dallamok keletkeznek.

Mi a népzene?

Népzenét tehát csakis sok, egymáshoz többé-kevésbé hasonló dallam adhat. Ilyen népzene pl. a magyar falu zenéje. Akik az újabb keletű magyar falusi dalokat valamenynyire is ismerik, azok láthatják, tudhatják, hogy ezeknek dallamai ritmusban, szerkezetben nagyon hasonlóak egymáshoz. A magyar falu dallamainak két legfontosabb osztálya a régi és az új dallamok osztálya. A régi dallamokat (A osztály) úri közönségünk különféle okokból nem igen ismeri, pedig éppen ezek legértékesebb zenei kincseink.

A régi magyar népzene.

Legfeltünőbb sajátságaik:

1. egy bizonyos régies — ázsiai örökségképpen magunkkal hozott — hiányos ötfokú (pentaton) hangsor:

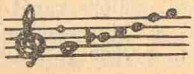

2. olyan négyszakaszos, vagyis négy dallamsorból álló szerkezet (dallamsor: egy-egy verssorra énekelt dallamrész), melyben a négy szakasz zenei tartalma általában egymástól eltérő (az 1. és 4. szakaszé minden esetben);

3. a négy szakasz alá helyezett egyes szövegsorok egyforma szótagszámúak (izometrikusak).

Ritmus szempontjából régi dallamaink háromfélék:

1. beszédszerűen szabad ritmusúak: *parlando dallamok* (1, 2a, 43a, 44a, 46a, 47a, 50a, 51a, 73a példa), ezek a legfontosabbak;

2. tánclépésszerűen változatlan ritmusúak (2b, 48a, 49a, 60a, 61a példa);

3. tánclépésszerű, szöveghez alkalmazkodó, ú. n. „pontozott" ritmusúak; ritmusuk a ♪♩.♩.♪ és ♩♩ képletekből alakulnak, mégpedig rendesen a szövegsor szótagjainak kvantitása szerint.

Régi dallamaink szövegsorai 6-, 7-, 8-, 9-, 10-, 11-, és 12-szótagszámúak.

A tizenkét-szótagszámúak dallamai kivétel nélkül *parlando* ritmusúak; ilyenekből alig 6—7 variánscsoportot ismerünk, mégis a magyar népi zenére nagyon jellemzőek: egyetlen szomszéd nép sem vette át ezeket (1. példa).[1])

A nyolcszótagúak dallamai jóval nagyobb számúak, legnagyobb részük *parlando* ritmusú (43a, 44a, 46a, 47a, 50a, 51a p.).

A kisebbszámú hatszótagúak dallamai szintén vagy *parlando* ritmusúak (2a, 73a p.) vagy feszes ritmusúak (2b p.).

---

[1]) Népi dallamokat könnyebben hasonlíthatunk össze, ha közös záróhangra transzponáljuk; ezért a közölt kótapéldák — egy-két kivétellel — mind g^1-n végződnek. A dallamok fölött balról jobb felé haladó irányban első helyen az esetleges fonográffölvétel száma látható (M. F. = a budapesti Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának tulajdona; F. egyéb — többnyire a gyűjtő tulajdonában levő — felvételek), utána a falu neve, a vármegye neve (zárójelben), az énekes neve, esetleg kora, a gyűjtés éve, végül — ha nem saját magam gyűjtötte dallamról van szó — a gyűjtő neve (zárójelben). A főcezurát (rendesen a 2. szakasz végét) || jelöli, ¬| a főcezura előtti, |¬ a főcezura utáni mellékcezurát. Részletesebb jelmagyarázatot „*A magyar népdal*" c. könyvemben (Budapest, 1924. Rózsavölgyi és Társa) találhat az olvasó (a LXXI. lapon).

A hét-, illetve tizenegyszótagúak dallamai viszont legnagyobbrészt tánclépésszerű, alkalmazkodó pontozott ritmusúak, ezzel a sztereotip sorvégi ritmussal: 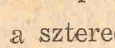 (hétszótagúra lásd a 60a, 61a sz. példát, tizenegyszótagúra a 48a és 49a sz.-t; *parlando* tizenegyesre a 46a sz.-t). Fontosak azért is, mert nyilván nagy szerepük volt az új dallamok osztályának kialakulásában.

A régi dallamok az egész magyarlakta területen egységes karakterűek: lényegileg ugyanolyan szerkezetűek Sopron vm.-ben, mint Csíkban és Moldvában, Bereg vm.-ben mint Szerémben. Kiveszőfélben vannak: jóformán már csak öreg emberek ismerik őket. Kb. 200 variánscsoportba tartozó 1000 ilyen dallamot találtunk eddig.

Az újabb magyar népzene.

Az új dallamok (B osztály) viszont már 20—25 évvel ezelőtt is elsősorban a fiatalság dalai voltak; valószínű, hogy 10—12 évtizednél nem régebbiek. Feltünő sajátságaik:

1. a már a régi dallamokból ismert tánclépésszerű alkalmazkodó pontozott ritmus.

2. Bizonyos szimmetrikus dallamszerkezet, melyben az 1. szakasz egyezik a 4.-kel. A legfontosabb szerkezetfajtákat ezekkel a betűsémákkal jelölhetjük: 1. **A A**^{5} **A**^{5} **A** (7. példa)[1a]) 2. **A A**^{5} **B A** (5., 62a p.); 3. **A B B A** (például a „Zsindelyezik a kaszárnya tetejét" szövegű dallam); 4. **A A B A** (ezekben a jelzésekben egy-egy betű egy-egy dallamszakaszt jelöl, azonos vagy hasonló tartalmú szakaszokat ugyanaz a betű jelöli; **A**^{5} = **A** ötöddel magasabban). Ezekből **A B B A** látszik — legalább is mindeddig — c s a k magyar anyagban található szerkezetnek. Hangsoruk többféle lehet: gyakori a rendes *dur*, az ú. n. *dór* és *aeol*, kevésbé gyakori a mixolyd, ritka a *phryg.*

Kapcsolatuk a régi dallamokkal:

1. a már említett alkalmazkodó pontozott ritmus; 2. bizonyos pentaton (a régi hiányos ötfokú hangsorra emlékeztető) fordulatok a dallamvonalban.

Ezek a dallamok most élik virágzásuk korát; feljegyeztünk kb. 800 variánscsoportba tartozó kb. 3200 ilyen új-magyar dallamot.

[1a]) A 7. példa tót átvétel a magyar anyagból; helymegtakarítás végett a nagyon hasonló magyar eredetit nem közlöm..

A sem a régi, sem az új dallamokhoz nem tartozó magyar népi dallamok (C osztály) — az eddig ismert kb. 10.000-re rugó anyagnak több mint a fele — nem egységes karakterű. Ezekben több-kevesebb idegen befolyás nyoma mutatkozik. Négy főbb csoportjuk:

I. izometrikus négysoros szerkezetűek: a) *parlando* ritmusban, b) tánclépésszerű változatlan ritmusban;

II. izometrikus négysoros szerkezetűek alkalmazkodó pontozott ritmusban;

III. heterometrikus (= a versszak 4 sora nem egyenlő szótagszámú) négysoros szerkezetűek változatlan ritmusban;

IV. heterometrikus szerkezetűek alkalmazkodó pontozott ritmusban.

Legmagyarabbak ezek közül az I. a), II. és IV. alosztályba tartozók, kevésbé magyarok az I. b), legkevésbé a III. alosztályba tartozók. Utóbbiban találjuk a legtöbb, idegen népektől származó anyagot, valamint a falvainkban elterjedt magyar műdalok nagy részét is.

Népies műdalok. T. i. falvaink zenéjén kívül van más fajta magyar dal is: a „magyar nóták"-nak vagy helytelenül „cigányzené"-nek nevezett népies műdalok. Ezek tk. a magyar úriosztály zenéje, afféle városi népzene. Ismert vagy ismeretlen szerzőik az úriosztályból kerülnek ki, főterjesztőik a városi cigánybandák. Meglehetősen heterogén karakterűek és szerkezetűek, legtöbbjük még a mult századból származik, számuk 1000—2000-re tehető. Ezeknek a városi műdaloknak egyrészét — az értékesebbeket — a falu is átvette, többnyire lényegtelen változtatásokkal. Ilyen átvett műdalok, ha időben és térben csakugyan elterjedtek a falun és ha kisebb-nagyobb mértékben variánsok alakultak ott belőlük, szintén a falu népzenéjéhez tartoznak: nagyobbrészt a C osztálynak I. b) és III. alosztályába sorozhatók. Megtörténik az is, hogy ilyen átvett műdallamok gyökeresen átalakulnak, mégpedig az új-dallamok (B osztály) mintájára.[2])

Ennek a jelenségnek visszája, ha műdalszerzőink falusi dallamszerkezetet utánoznak. Az ilyen műdalok (pl.

[2]) Lásd „A magyar népdal" c. fentemlített könyvemnek 80. példáját és a hozzáfűzött megjegyzéseket.

a „|: Zöldre van a :| rácsoskapu festve", vagy „|: Édesanyám ha bemégy :| Egerbe") az új népdalok szerkezetét utánozzák; sokszor annyira hű utánzatai a népi formáknak, hogy szinte falusi származásúaknak lehetne őket gondolni. Csupán a dallamvonalnak alig megfogható, itt-ott jelentkező mesterkéltebb fordulata az, aminek alapján nem népi származásra kell gyanakodnunk akkor is, ha nem ismerjük szerzőiket. A mai úriközönség jobbára csak ezeket az aránylag új keletű, 100 évnél alig régibb műdalokat ismeri. A falu népe viszont a régi dallamokat is, saját régi falusi dallamait épp úgy, mint a régi korok műdallamait híven megőrizte. Ez e g y i k oka annak, hogy az a zene, amit falun találunk, sokkal gazdagabb, sokkal értékesebb annál a „magyar nóták"-nak nevezett anyagnál, amit a mai úriközönség és cigánybandáik ismernek.

Ennyit kellett előrebocsátanom a magyar falu zenéjéről. Bővebbet „A magyar népdal" c. könyvemben találhat az olvasó.

*

Népzenei kölcsönhatás.

Az összehasonlító népzenei kutatás az egyes népek népzenéjének egymásra gyakorolt hatását vizsgálja. Ez az eljárás rokon az összehasonlító nyelvtudománynál követett eljárással. De a népzene-kutatók ilyenirányú munkájának bizonytalanabb az alapja, mert régi népzenei feljegyzések alig vannak. Sokkal több teret kell engednünk feltevéseknek, ami tudományos munkára nem éppen kedvező körülmény. Ennek ellenére mégis sikerült — amint a továbbiakban látni fogjuk — néhány fontos, számunkra elég kedvező megállapítást leszögezni.

Népzenei kölcsönhatás többféle módon történhetik: 1. mint nagyjából hű átvétel; 2. az átvett dallamokon lényegtelen változás mutatkozik, pl. bővülés vagy csonkulás, ami sokszor az átvett dallam eredeti szerkezetének meg nem értéséből eredő torzulásnak látszik; 3. az átvett dallamok lényegesen, az átvevő nép érzésének megfelelően, megváltoznak; 4. csupán idegen szerkezetek, idegen ritmus-alakulatok stb. átvétele.

*

A németek népzenéje és a magyar népzene.

Most pedig vegyük sorba szomszédaink népzenéjét és vizsgáljuk meg, milyen viszonyban van a magyar népzenével. A közvetlenül szomszédos németségnek, az ausztriai és stájer németeknek népzenéje és a miénk közt úgy látszik semmiféle kapcsolat nincs és nem is volt: a magyar anyagban található németes dallamok t. i. minden jel szerint nem közvetlen átvételek, hanem a cseh-morva-tót terület közvetítésével kerültek a magyar anyagba (3a és 3b példa). Ez nagyon figyelemre méltó körülmény, főleg ha tekintetbe vesszük azt, hogy pl. a cseheknek népzenéje mekkora német hatást mutat, a szlovének népzenéje meg a szó szoros értelmében t e l j e s e n elnémetesedett.

Mi lehetett az oka annak, hogy a német népzene a cseh területet részben, a szlovént teljesen meghódította, a magyart viszont egyáltalán nem? A feleletet erre a kérdésre bízzuk más tudományágak művelőire, mi pedig menjünk egy országrésszel tovább, a tót nyelvhatárhoz.

*

A tótok népzenéje és a magyar népzene.

A tót népzene nagyjából három osztályra oszlik. Az egyik osztályba egészen réginek látszó tipikusan tót dallamok tartoznak. Legfontosabbak ezek közül az ú. n. *valaská* vagy *detvanská* dalok: sajátságos *parlando* ritmusú, *mixolyd* hangsorú dallamok pásztor- vagy betyáréletre vonatkozó szöveggel. Csakis Zólyom megyéből ismeretesek. Az ebbe az osztályba sorozott dallamok csakis tót területen találhatók.

A régi magyar népzene hatása a tótokéra.

A második osztály nem egységes karakterű. Ebben már nagyon sok, Morvaországban is igen elterjedt dallamot találunk, sőt csehországi, elcsehesített német dallamot is. Ide sorozható az a csekély számú, talán legföljebb 10 dallam is, ami a régi magyar pentaton anyagból szivárgott át tót területre (2c példa). Hogy ezek átvételek a régi magyar anyagból, ahhoz kétség sem férhet. Hiszen a régi magyar pentaton (ötfokú hangsorú) anyagot összetevő többszáz dallam lényegileg egységes, akár Dunántúlról, akár Erdélyből származik is. Nyilvánvaló, hogy a tótoknál talált nehány, velük azonos karakterű dallam, csakis tőlünk kerülhetett át hozzá-

juk. Megállapíthatjuk tehát, hogy régen a magyar falusi zene volt ugyan valamelyes hatással a tót falu zenéjére, de ez a hatás nem volt számottevő. Itt kell megjegyeznem, hogy ilyen szórványos dallamátvétel szomszédos népeknél főleg a nyelvhatár közelében magától értetődő jelenség, jelentősége egyáltalában nincs.

A tót népzene hatása a magyarokéra régebbi időkben.

Azt viszont nem tagadhatjuk, hogy abban az időben mi vettünk át többet a tótoktól, semmint adtunk nekik. Igy a C I. b) és III. alosztályba sorozott magyar anyag jórésze valószínűleg átvétel a tót anyagból, vagy tót hatás alatt keletkezhetett. Ideszámíthatók különben azok a fentebb említett németes dallamok is, amelyek nyilván tót és morva közvetítéssel kerültek az elnémetesedett cseh anyagból hozzánk. Továbbá idesorozhatók olyan, jóformán Keletközépeurópa minden népénél — így nálunk is — közismert dallamok, mint pl. a „Szeretnék szántani", „Falu végén egy kis ház", „Debrecenbe kéne menni", „Pántlikás kalapom fujdogálja a szél" stb. Ezekkel kapcsolatban már nem is igen lehet tót, horvát stb. hatásról beszélni; ilyen dallamok épp úgy megvannak nálunk, mint megvannak a tótoknál, lengyeleknél, horvátoknál, ruténeknél, (a románoknál viszont alig!). A felsorolt népek egyikének népzenéjére sem jellemzőek; inkább valamiféle keleteurópai nemzetközi zenei zsargonhoz tartozóknak foghatjuk föl ezeket. Hogy melyik népnél bukkant föl közülük először ez vagy amaz, azt persze aligha fogjuk valaha is megállapítani tudni. De ez nem is fontos.

A magyar anyagra vonatkozó számszerű adatok ezt mutatják:

Régi pentaton dallam	Uj dallam	C osztálybeli magyaros dallam	C osztálybeli idegenszerű dallam
kb. 200 variáns-csoportban	kb. 800 variáns-csoportban	kb. 600 variáns-csoportban	kb. 1000 variáns-csoportban
kb. 1000 (9%)	kb. 3200 (30%)	kb. 2500 (23%)	kb. 4000 (38%)

Ezekből a számadatokból azt látjuk, hogy a magyar népzenében az új-magyar dallamok kialakulása előtti idő-

ben meglehetősen nagy — már-már végzetesnek látszó — idegen (elsősorban északról jövő) befolyás mutatkozik.

Mi okozhatta ezt az elnemzetietlenedést? Erre nem válaszolhatunk határozottan, csupán föltevésekkel. Valószínű, hogy ez az idegen anyag nagyobbrészt a történelemből ismert ú. n. nemzetietlen korszakban áramlott be hozzánk; sok jel arra mutat, hogy a magyar *úriosztálynak* volt nagy szerepe az idegen zenei elemek behurcolásában.[3]) Az úriosztály akkori általános elernyedése lélektanilag mindenesetre eléggé megmagyarázná ezt a jelenséget. Feltünő az is, hogy ami keveset a mai úriosztály a falusi népi dallamok közül — a műdalok mellett — ismer és kedvel, az főleg ilyen idegenszerű dallam (pl. „Azt mondják nem adnak engem galambomnak", „Bakonyerdő gyászban van, Rózsa Sándor halva van" — mindkettő határozottan tót tipusú dallam). Ez is amellett szól, hogy ezeknek az idegenszerű dallamoknak főterjesztője az úriosztály lehetett. A falu népe persze — már akkor is — szerette átvenni a magasabb osztályokból származó kultúrtermékeket, de — szerencsére — evvel párhuzamosan épségben megőrizte a régi magyar dallamkincset is, a régi pentaton dallamokat.

Egyenes átvételek a tót anyagból — úriosztály közvetítése nélkül — csak a tót nyelvterülettel határos magyar falvakban mutathatók ki nagyobb számban (4a és 4b példa),[4]) de ott sem veszélyeztették a régi magyar anyag fennmaradását.

Mindezek az idegenből átplántált dallamok, bár elég nagy számúak voltak is, inkább mint idegen testek vegetáltak nálunk, gyökeres változást a falu zenéjében nem idéztek elő, új egységes stílus kialakulására nem vezettek.

Mi akasztotta meg az idegen elemek beáramlását a magyar népzenébe? *A falusi új-magyar dallamok* kialakulása. Arra vonatkozó föltevéseimről, hogy mi

[3]) Bebizonyítani ugyan nem lehet, de én mégis biztosra veszem, hogy „A magyar népdal" 216. sz. példája (lásd az ott hozzáfűzött jegyzeteket) — amolyan társasjátékkal járó dallam — nálunk először az úriosztályban honosodott meg, mint átvétel a cseh-tót anyagból. Mert társasjáték-szerű táncok már magasabb kultúrfokot képviselnek; ilyenek falun eredetileg aligha lehettek.

[4]) További példák: „*A magyar népdal*" 154., 160. sz.

módon alakulhatott ki ez az új-magyar stílus, később részletesebben fogok szólni (19. lap).

Most térjünk át annak a vizsgálatára, vajjon voltak-e hatással az új-magyar falusi dallamok a tótok népzenéjére.

Az új-magyar népzene hatása a tótokéra.

Nálunk a legutóbbi 10—12 évtizedben valósággal forradalmi módon és hirtelenséggel alakult ki a magyar falu új-zenéje, visszaszorítva — sőt hova-tovább teljesen kiszorítva elsősorban a régi pentaton dallamanyagot, aztán pedig egyáltalán minden addigi anyagot. Ez már magában véve nagyon meglepő dolog. De még sokkal csodálatosabb, hogy a magyar falunak ez a zenei forradalma nem állt meg a magyar nyelvhatáron, hanem átcsapott rajta és idegen nyelvterületeken ugyanolyan hirtelenséggel nagyjából ugyanolyan jelenségeket idézett elő; sőt áthatolt még az akkori Magyarország határain túlra is egészen Morvaországba és Galiciába. A tótokra és a ruténekre ezt a zenei forradalmat szinte végzetesnek mondhatnók, ha nem alakultak volna ott ki e forradalom hatása alatt — a roppant nagyszámú hű, vagy eltorzult dallamátvétel mellett — olyan dallamok is, melyek ugyan világosan magukon viselik a magyar befolyás nyomát, de mégis önálló alakulatok.

Mindazok a dallamok, amelyek a tót anyagban átvételek a magyar anyagból, vagy magyar hatás alatt keletkezett új alakulatok, alkotják a tót anyag 3. osztályát.

Vegyük a következőkben részletesebben szemügyre ezt a számunkra annyira érdekes zenei kérdést.

Amint már mondottam (5. lap), az új-magyar dallamok legnagyobb részének ritmusa az ú. n. pontozott alkalmazkodó ritmus. A tótoknál azonban ez a pontozott ritmus a legtöbb esetben nem alkalmazkodik a szöveg szótagjainak kvantitásához: a 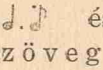 és képletek már az első versszakban is a szövegtől függetlenül csoportosulnak bizonyos harmonikus egymásutánba; ez az egymásután a következő versszakokban változatlanul megmarad. A nagyjából hű átvételekről különösebb mondanivalónk nincs. Ilyeneket mutat be az 5—9. példa.

A megfelelő magyar variánsokat helykímélés céljából nem közlöm; az 5.-nél fölösleges is volna, ez a dallam a magyar anyagban

úgyis általánosan ismert „Nincsen szebb a magyar lánynál" szöveggel (l. „A magyar népdal" 79. sz. példáját.) — A 7. és 8. kevésbé ismert: 3—4 variánsa van mindkettőnek, kb. ugyanennyi tót variánsa. A 6. p.-nak magyar variánsát nem ismerjük ugyan, de valószínű, hogy megvan, csak még nem akadtunk rá. — A 9. példa a közismert „Végigmentem az ormódi temetőn" szövegű dalnak „nemzetiségi" formáit mutatja be: **a** tót, **b** rutén,[4a]) **c** horvát,[5]) **d** román változata. A tót és román változatban a magyar 11-szótagú szövegsorok helyett 8-szótagúak vannak, a hiányzó szótagokat „šeja hoj", illetve „trailala" refr. pótolja. A horvát változatban szintén 8-szótagúak a szövegsorok, de itt ütemek (2. ütem) és hangok (4. és 9. ütem 4. hangja) betoldásával segítettek az össze-nem-illőségen. (A pontozott vonalak a Žganec gyűjteményéből idézett példákban Žganec hibás ütembeosztását mutatják: 9c-ben nagyobbrészt $^2/_4$-es ütemekbe osztotta be a dallamot, ami teljesen ellentmond úgy a szövegsorok ritmusának, mint a dallam szerkezetének annyira, hogy följegyzésében a dallam alig ismerhető fel.) A román változatra jellemző egyes hangok erős cifrázása és megnyujtása (*rubato* előadás). Az ukrán változat más hangon végződik, mint ahogy kellene (de ugyanabban a gyűjteményben van ennek a dallamnak még két alakja, 598a és b alatt rendes végződéssel). Még 1 tót (Slovenské Spevy I. 307) és 2 morva változatát (*Bartoš* II. 1. és *Janáček—Bartoš* 29.)[5a]) ismerjük. Maga a magyar eredeti alak — valószínűleg műdal — már 1847-ben szerepelt *Szigligeti*-nek „*Csikós*"-ában.[6])

Érdekesebb az átvételeknek az a csoportja, amelyben szerkezettorzításnak látszó változások mutatkoznak. Legtöbbször valamely dallamsor, vagy ismétlés marad el: így pl. a jellegzetesen magyar ABBA formából ABA lesz, vagyis az eredeti négysorosból háromsoros (11b példa).

Ha 11 b-t 11 a-val, a magyar eredetivel, összehasonlítjuk, kitünik, hogy a tót variánsból a magyarnak 2. szakasza hiányzik; a magyar 10-szótagú szövegsorok helyébe lépő tót 2×6 szótagú szövegsorok pedig hangkettőzéseket eredményeztek. .

[4a]) *Kolessa, Philaret dr.: „Volkslieder aus dem galizischen Lemkengebiete"*. Lemberg, 1929., a Sevcsenko-társaság kiadványa.

[5]) *Žganec, Vinko dr.: Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja* (= Muraközi horvát népdalok), I. kötet (világi dallamok). A zágrábi tudományos akadémia kiadványa, Zágráb, 1924.

[5a]) *„Slovenské Spevy"* I—III. kötet, Turócszentmárton, 1880, 1890 és 1899, illetve 1926 (kb. 2000 dallam).
Bartoš, František, II.: Národní Písně Moravské, Brünn, 1882 (kb. 1.050 dallam) és III.: *Národní Písně Moravské*, Prága, 1899 és 1901 (kb. 2.100 dallam); utóbbinak egy része az 58 dallamból álló külön számozású *Janáček*-féle gyűjtemény.

[6]) A magyar műdalokra vonatkozó adatokat *Major Ervin*-nek köszönhetem.

Megtörténik, hogy ilyen csonka ABA formának az a sora ismétlődik meg, amelyiknek nem kellene: így ABBA-ból AABA (15. p.), sőt ABAA (14., 17. p.) formák keletkeznek. Sokszor a dallam 1. és 2. sora marad el; ilyen fél-dallamokat a 12. (és 13. p.?) mutat be.

A 13. példa szövegének 1.—4. versszaka ez:

A tót szöveg:	A tót szöveg szószerinti fordítása:	A magyar népi ballada szövege:
Zabili Šipoša	Megölték Sipost	Megöltek egy legényt
Za šestdesiat zlaty,	Hatvan forintért,	Hatvan forintjáért,
Hodili ho do Dunaja	Bedobták a Dunába	A Tiszába bevetették
Za tie tri dukaty.	Három aranyért.	A nyerges lováért.
Dunaj ho neprijal,	Duna be nem vette,	Tisza be nem vette,
Na vrch ho vyhodil;	Partjára vetette;	Partjára vetette;
Prišol k nemu hajov- [legeň	Hozzájött a hajós- [legény,	Arrament egy hajós- [legény,
Do šifa ho hodil.	Hajójába tette.	Hajójába tette.
Prišla k nemu mati:	Hozzájött az anyja:	Odament az anyja,
— Stávaj syn moj [zlatý!	— Kelj fel édes fiam!	Költi, de nem hallja;
Jeho pekný čierny [kabát	Szép fekete kabátját	Szép fekete göndör [haja
Primrznuty našli.	Hozzáfagyva találta.	Vállára van hajtva.
Prišol k nemu tatik:	Hozzájött az apja:	Odament az apja,
— Stávaj syn moy [zlatý!	— Kelj fel édes fiam!	Költi, de nem hallja;
Jeho pekné čierne vlasy	Szép fekete haját	Sárga sarkantyús [csizmája
Primrznutie našli.	Odafagyva találta.	Lábára van fagyva.

(Erdélyi: Népdalok és Mondák, Pest, 1846., 377. lap)

A tótok tehát ebben az esetben a szöveget is — majdnem szószerinti fordításban — átvették a magyarból.

A 13. p. dallama különben valószínűleg nem fél-dallam, hanem a magyar *C* IV. alosztályból származó teljes dallam.

Néha ilyen 3. és 4. szakaszból álló féldallamnak mindkét sora megismétlődik: ABBA-ból BBAA keletkezik (16. p.).

Előfordulhat az is, hogy egyes szakaszok megrövidülnek (18b és 19. p.) vagy meghosszabbodnak (10. p.).

A 10. példa a magyarban „|: Kinek van :| karikagyűrűje" szöveggel jól ismert (talán mű-?) dallamból származik, 18b és 19-nél a 3.

szakasz csonkult, a 2. szakasz kimaradt, helyette az 1. megismétlődik. N. B. a 19.-nek magyar eredetijére mindeddig nem akadtam rá!

Mint furcsaságot mutatom be a 20b példát: 20a németes cseh dallam, 20c a közismert „Zsindelyezik a kaszárnya tetejét" szövegű (valószínűleg mű-) dallamnak tót variánsa (3. szakasza kimaradt, az 1. megismétlődik), 20b pedig a kettőnek keveredése (kontaminációja). A keveredést nyilván az idézhette elő, hogy a cseh és magyar dallam 3. szakasza véletlenül kissé hasonlít egymáshoz.

20c-hez hasonló variánst még 2 tótot és 2 morvát (Bartoš II. 265b és III. 592a) ismerünk, továbbá 1 horvátot, a Muraközből Žganec, 490. sz.); utóbbiban csak BBA sorok vannak meg.

Nagyon jellemző az, ha az átvett magyar dallam bizonyos tipikus tót szerkezetbe kényszerül. Közismert a „Kertem alatt faragnak az ácsok" szövegű dallam; ebből alakult a „Pri Prešporkom, pri tychom Dunajku" szövegű tót dallam, amelyben az ú. n. „tót ritmusszűkítést" találjuk. Legérdekesebb pedig az, hogy a magyarok ezt az eltótosított formát ismét visszavették, de megint megváltoztatva, mintegy visszamagyarosítva (l. „A magyar népdal" LXVII. lapján bemutatott dallamokat).

Hasonló módon „eltótosodott" — mint a 21. p. mutatja — *Simonffy Kálmán*nak „Szomorú fűz ága hajlik a virágra" szövegű, 1857-ben megjelent közismert dallama; még három ugyanilyen tót variánsa ismeretes, továbbá egy horvát a Muraközből (*Kuhač* 512. sz.).

Felmerül a kérdés: milyen szöveggel énekelik a tótok az ilyen átvett magyar dallamokat? Aránylag ritkán történik, hogy az eredeti magyar szöveget is átvennék, persze tót nyelvű fogalmazásban (lásd a fent idézett példát a 13. lapon). Legtöbbször az történik, hogy vagy régi dallamaik szövegét helyezik az új dallam alá, úgyhogy bizonyos változtatásokkal az esetleg eltérő szerkezethez alkalmassá alakítják át, vagy olyan szöveget használnak (nagyobbrészt 11- vagy 10-szótagú szövegsorokkal), amelyekről meglátszik, hogy az új igényeknek megfelelően újabb időben támadtak. Nagyon jellemző és fontos azonban az, amit a refrénes szövegű dallamok átvételénél észlelhetünk. Tudniilik nagyon gyakran magát a magyar refrént m a g y a r u l veszik át. Magyarul az átvevők legtöbbször nem is tudnak, ennek folytán sokszor a legfurcsább módon eltorzítják a refrén magyar szavait (lásd a 22a, 23., 24. és 25. példát).

A 22 a, b, c, d a „Vörös bort ittam az este" szövegű dalnak tót, morva és rutén változatai. Ez a műdal Fabó Bertalan állítása szerint (A magyar népdal zenei fejlődése, 1908. 397—398. lap.) Szentirmay szerzeménye; megjelent 1876-ban „Soldosné" (Blaháné) „kedvelt dalai" c. füzetben mint 3. sz. A közölt variánsok kivétel nélkül a dallamnak csak a 2. felét hozzák. 22a refr.-je „čilagom, raďagom, galambom" (ami így hangzik: csilagom, ragyagom stb.) az eredeti „ragyogó csillagom, galambom" elferdítése. 22b cseh nyelvű refr.-je magyarul így hangzik: „Ragyogtak a csillagok, Istenem!"; ez kétségkívül a „Ragyogó csillagom"-nak kissé szabad fordítása. 22c-nek 2. és két utolsó üteme már meglehetős eltérést mutat; 22d pedig annyira elváltozott (csupán 3. üteme maradt meg változatlanul), hogy 22c közbeiktatása nélkül alig lehetne sejteni, honnan származik. 22a és b-hez közelálló variánst még kettőt ismerünk: egy tótot és egy morvát (*Černík* 279).[7]) V. ö. még a 62a—f példákkal és hozzáfűzött megjegyzésekkel (28. lap).

A 23. példa „Leva levele, ruzan dzerebebe" refr.-je az ismert magyar „Rin vaj revere, rózsám gyere be" refr.-ből származik; a 24. példában a magyar refr. változatlanul megmaradt, a 25.-ben „Látod baba" nyilván „Látod babám" akar lenni. A dallam magyar eredetijére még nem akadtam rá.

A következő 26., 27. és 28. példa a magyar anyag C) II. illetve IV. alosztályából származó átvételeket mutat be.

26a valószínűleg valamilyen régebbi magyar műdal; több magyar variánsát ismerjük (egyikét lásd: „*A magyar népdal*" 280 p., Tolna megyéből, 26b-nek még két morva variánsa van: *Bartoš* II. 610. és *Sušil* 759n 571. lap),[7a]) azonban tót variánsa mindeddig nem került elő, pedig kétségkívül kell, hogy legyen. Továbbá ismerünk egy horvát variánst Vas megyéből: *Kuhač* 337.[8]) 26c-nek még egy román variánsa van Torda-Aranyos megyéből, ugyanerre a szövegre; a szöveg nem lehet népi származású, már csak azért sem, mert a román népi szövegekben 11-szótagú sorok egyáltalában nincsenek. Nyilván iskolázott embertől származó mesterséges átültetés a magyarból. Szószerinti magyar fordítása ez:

A fenyőnek tetszik a hegy(vidék) és a hársfának is:
Volt nekem ezer szeretőm és most nincs.
Volt nekem mindíg, de most nincs,
|: Hát ne is legyen :|.

Összefüggése 26a szövegével nyilvánvaló.

A 27. példa dallama a közismert „Csicsónénak három lánya" szövegű dallam tót variánsa; a dallam első fele — más tót dalok

[7]) *Černík, Jožа: „Zpěvy Moravských Kopaničárů*, Prága, (313 dallam).

[7a]) *Sušil, František: Moravské Národní Písně*, Brünn, 1859 (1.890 dallam).

[8]) *Kuhač, Fr. Š.: Južno-Slovjenske Narodne Popievke*, Zágráb, 1879—1881 (1.600 dallam).

hatása alatt — meglehetősen megváltozott. Egy másik, szintén zólyommegyei tót variáns alig néhány hangban tér el a magyar alaktól.

A 28a. példánál — a mi „Kossuth nótá"-nk dallama — az a feltünő, hogy szövege szintén Kossuth-ról szól, de — Kossuthot szidalmazza! Gyűjtője, illetve közlője semmiféle megjegyzést sem fűzött ehhez a dallamhoz, nyilván sejtelme sem volt arról, hogy ez a dallam azonos a magyar „Kossuth" dallammal. Valószínűleg itt is mesterséges átültetéssel van dolgunk, melyben az eredeti lelkesedő szöveget szándékosan ócsárlóvá változtatták. 28b a Kossuth-dallam 2. felének variánsa; még két, ettől alig eltérő tót variánsát ismerjük.

Az ilyen többé-kevésbé hű átvételeknek igen nagy a száma a tót népdalanyagban. 20—30 évvel ezelőtt csak a fiatalság vagy esetleg a középkorú emberek éltek velük épp úgy, mint nálunk; az öregebbek nem is ismerték. A gyűjtemények statisztikai adatai sajnos nem adnak helyes képet elterjedésükről, mert — érthető okoknál fogva — tót gyűjtők valószínűleg csak szórványosan jegyeztek le magyar dallamokat, legtöbbnyire akkor, ha nem is tudták, hogy magyar származásúak. Sőt még én magam is, tót gyűjtésem első éveiben, teljesen helytelen módon, nem jegyeztem le a magyar anyagból jól ismert átvételeket. Akkor még nem tudományos szempontból gyűjtöttem és úgy vélekedtem, hogy csak ismeretlen dallamokat érdemes feljegyezni, teljesen ellentétben azzal a szigorúan tudományos szemponttal, melyhez később szegődtem, és amely szerint lehetőleg mindenütt mindent le kell jegyezni, tekintet nélkül arra, megvan-e már, vagy nincs meg, tetszik-e vagy sem.

Mégis, saját kb. 2500-ra rugó tót dalgyűjteményemben 320 dallam teljesen hű, kb. 90 pedig többé-kevésbé elferdített szerkezetű új-magyar átvétel.

A tótok 1880-tól 1926-ig a Slovenské Spevy c. gyűjteményben kb. 2000 dallamot adtak ki; ebből 80 ilyen újmagyar származású dallam, amire a kiadók több esetben utalnak is.

A régi cseh és morva gyűjteményeknek[8a]) néhány ezer dallamra rugó kiadványaiban úgyszólván nincsenek ilyen dallamok; de már *Bartoš*-nak és *Černik*-nek 1880-tól

[8a]) *Erben, K. J.: Nápěvy prostonárodních písní českých*, Prága, 1863 (kb. 800 dallam) és *Sušil*-nak fent idézett gyűjteménye.

1908-ig kiadott kb. 3500 dallama közt 85 az új-magyar átvétel.

Mi bizonyítja az „új-magyar" dallamok magyar voltát?

Hogyan bizonyítható be ezeknek a dallamoknak magyar származása? A falusi dallamokra vonatkozólag kézzel fogható bizonyítékunk ugyan nincs, de közvetett bizonyíték annál több:

1. Magyar nyelvterületen az új dallamoknak száma ezrekre, tót és rutén nyelvterületen százakra megy, morva területen még ennyire sem.

2. Magyaroknál torzított, csonkult alakulatok csak elvétve akadnak, tót, morva és rutén területen viszont éppen ezek vannak túlsúlyban, vagy legalább is jelentékeny számban.

3. Nagyon erős bizonyíték az a jelenség, hogy refrénes szövegű dallamoknál az átvevők az eredeti magyar refrént — bár sokszor torzítva — megőrizték. Mert ugyan hogy lehetne másként magyar nyelvű refrén jelenlétét egy tót vagy rutén dal kellős közepén megmagyarázni, mint azzal, hogy a dallamot refrénestül átvették?

4. Szinte kézzel fogható bizonyíték ez: a tótok sok olyan magyar műdalt is átvettek, amelyek falvainkban általánosan ismertek. Ezeknek magyar eredete kétségtelen, hiszen sok esetben név szerint ismerjük szerzőiket. Felvetődhetik ugyan az a kérdés, vajjon a mi szerzőink nem merítettek-e esetleg tót vagy más idegen anyagból? Erre határozott nem-mel felelhetünk, mert a műveik megjelenésének idejéből vagy azelőttről való cseh, morva és tót gyűjteményekben nyoma sincs az ilyenféle dallamoknak. Ha tehát a tótokban ilyen műdallamok átvételére megvolt a hajlam, akkor mennyivel inkább lehetett meg a nálunk még sokkal elterjedtebb falusi új-dallamok átvételére!

5. Végül pedig, ha ezeknek az új-magyar dallamoknak általános elterjedtségét vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy gócpontjuk az egész magyar nyelvterület; ezen a területen élnek ezek úgy, ahogyan csak virágzása delelő pontján élhet egy kialakult zenei stílus. Innen sugárzik ki erejük jóformán minden világtáj felé; északon a tót és rutén nyelvterületre épp úgy, mint délen, a muraközi horvát területre; a többi horvát, illetve a román területre igaz, hogy ke-

vésbé, de hatásuk nyomai itt is fölfedezhetők. Minél jobban távolodunk a magyar góctól, annál inkább veszít erejéből a kisugárzás. Mindebből egészen kétségtelen, hogy ennek a stílusnak bölcsője csakis a magyar nyelvterület lehetett.

Nagyon érdekesek a magyar hatást eláruló önálló alakulatok is. Itt elsősorban az ú. n. pontozott ritmus az, amit magyarosnak érzünk, továbbá a sorvégeknek az a sztereotip ritmusformulája, amelyet az új magyar népdalokból oly jól ismerünk (5. lap) és végül bizonyos, az új-magyar dallamokat jellemző dallamvonalvezetés. Végleges ítéletet még nem alkothatunk róluk, mert még nincs belőlük elég összegyűjtve. Azt az egyet mindenesetre megállapíthatjuk, hogy nálunk mindeddig ismeretlenek; ebből — legalább egyelőre — azt kell következtetnünk, hogy kialakulásuk helye a tót nyelvterület. Ilyen dallamok a 29—33. sz. alatt közöltek.

A 31. példa teljesen értelmetlen refrénjében magyar szók fordulnak elő; talán ez is valamilyen — egyelőre ismeretlen — magyar refr. torzítása. A 33. példánál már csak a 3., 4., illetve 6., 7. ütem ritmusában gyaníthatunk magyar befolyást, egyébként az egész dallam teljesen idegenszerű.

A 34. példa a „Cserebogár, sárga cserebogár" szövegű közismert (valószínűleg régebbi mű-)dal dallamának sajátságos tót variánsát mutatja be; még 6 tót variánsát ismerjük, továbbá egy morvát (*Bartoš* III. 1151.). Beu Octavian román zeneíró román eredetű dallamnak mondja, de ez a véleménye tarthatatlan: egyetlen egy román variánsát sem találtam a román falvakban, nálunk viszont már sok mult század-eleji kéziratban is szerepel.

Kb. 300 olyan dallam van saját tót gyűjteményemben, amely vagy ilyen önálló alakulat, vagy a magyar C) II. és IV. alosztályból származó átvétel, a tótokéban kb. 70, a morvákéban kb. 80. Tehát tót gyűjteményem dallamai között — az előbb említett 400-at beleszámítva — kb. 25%-ra tehető a magyar eredetű vagy magyar hatás alatt keletkezett dallam.

*

A rutének népzenéje és a magyar népzene.

A rutének népzenéje a mult század utolsó évtizedeiben és e század elején még erősebb magyar hatás alá került, mint a tótok népzenéje. Azonban mielőtt erről beszélnénk, arról kell beszámolnom, volt-e a rutén népzenének valamilyen hatása a magyarra.

A rutén kolomejka hatása a magyar népzenére.

A rutének legjellemzőbb tánczenéje az ú. n. kolomejka (63. és 64a példa). Sok száz kolomejka dallam jelent meg nyomtatásban.[9]) A magyar anyagnak ú. n. kanásznóta-dallamai[10]) feltünően egyeznek a rutén kolomejka dallamokkal: nyilván ezeknek többé-kevésbé átalakított formái. Kb. 30 ilyen variáns-csoport van a magyar anyagban (lásd a 64b, 65, 66a, 67a példákat és a hozzáfüzött megjegyzéseket a 29. lapon). Ez a szám az egész dallamanyaghoz viszonyítva elenyészően csekély, úgy hogy a rutén kolomejka hatása nem mondható éppen nagynak. Fontosságot ezeknek a, nyilván rutén hatás alatt alakult, kanásznóta-dallamoknak a következő — szerintem további vizsgálódások alapjául elfogadható — föltevések adnak:

1. Valószínű, hogy a kanász-nóták dallamaiból fejlődött ki először a „kuruc-nóták" zenéje (pl. „A magyar népdal" 304. sz.-val rokon „Tyukodi-nóta"), azután pedig az ú. n. verbunkos zene. Főleg a régebbi magyar verbunkos-dallamok, továbbá a mezőségi románoknál megmaradtak (l. 29. lap) határozott rokonságban vannak régi kanásznóta-dallamainkkal. Később persze túlságosan sok XVIII. sz.-beli nyugateurópai sallang akaszkodott a verbunkos zenére, túlságosan elvárosiasodott, úgy hogy összefüggése a kanász-nótákkal elmosódott.

2. Lehetséges, hogy az új-magyar népi dallamok a verbunkos-zene hatása alatt keletkeztek. De ezt a hatást nyilván annyi másféle hatás (pl. a régi magyar népi dallamok pentaton rendszerének, pontozott ritmusának hatása, esetleg újabb műdalok hatása) keresztezte, hogy az összefüggés az új-magyar és a verbunkos stílus között még nehezebben nyomozható ki, mint a verbunkos zene és a kanásztánc közt. A fejlődési menet — inkább érzésem, mint tudásom szerint — ez lehetett: rutén kolomejka
magyar kanásznóta > verbunkos zene <
új-magyar népi dallamok.

[9]) Többek közt: *Lyudkevecs, Szt. „Halecko-ruszki Narodni Melyodii"*, Lemberg, 1906, a Sevcsenko-társaság kiadványának (több mint 1.500 dallam), 1.019—1.211 sz.

[10]) *„A magyar népdal"* 301—304. sz. példája.

Ez a fejlődési menet — amennyiben igaznak bizonyul — adna jelentőséget a rutén hatásnak, nem pedig a közvetlenül rutén hatás alatt alakult dallamok száma.

Az új-magyar népzene hatása a ruténokéra.

Az új-magyar népi dallamok a rutén népzenére nagyjából ugyanolyan befolyást gyakoroltak, mint a tót népzenére.

Egy 1923-ban megjelent gyűjtemény a magyarországi rutének területén, egy 1929-ben megjelent pedig a Kárpátok északi lejtőjén levő galiciai területen, még a háború előtt gyűjtött anyagot közöl. A gyűjtés és a kiadás az ukránok legjobb népzene-kutatójának, *Kolessa Philaret*-nek munkája, aki nyilván mindent lejegyzett válogatás nélkül.[11])

Az első gyűjtemény 153 dallamából 63, tehát több, mint 40%, a másiknak 817 dallamából 149, vagyis majdnem 20% magyar származású. Kettőt ezek közül bemutatok a 35. és 36b sz. kótapéldában.

A 35. p. tulajdonképpen egy magyar ABBA szerkezetű dallamnak két belső sora, de fordított sorrendben; a dallam 4. üteme pedig csupán betoldás, tehát: 3. sor (= 1. 2. 3. ütem) + egy ütemnyi betoldás + 2. sor (= 5. 6. 7. ütem)!

Vannak a kötetben egyetlen egy sorra csonkult magyar dallamok is, pl. a 315., 351. sz. Torzított magyar refrének persze ebben az anyagban is akadnak, pl. a 602. sz.-ban: чардаш, шпіцекі голомбом (= csárdás spiceki golombom) ⟶ csárdás picike a galambom; az 574. sz.-ban: кісом галом (= kiszom galom) ⟶ kis angyalom!; utóbbinak dallama is azonos a magyarban „Három bokor saláta, kis angyalom" szövegű dallammal.

A fenti számszerű adatok mindennél világosabban bizonyítják, mekkora volt még Galiciában is az új-magyar népi dallamok hatása. A régi magyar pentaton dallamok viszont a ruténekre — ép úgy mint a tótokra — alig voltak hatással (a 2a példának rutén variánsait *Kolessa* galiciai kiadványában No 122a, b, c és 132a, b alatt találjuk).

Próbáljuk most megvizsgálni, milyen tényezők okozhatták azt, hogy az új-magyar dallamok ekkora hatást gyakoroltak a tótokra és ruténekre.

---

[11]) Az egyik *Kolessa, Philaret dr.: „Népdalok a Kárpátok déli lejtőjéről"*, Különlenyomat a *„Naukovi Zbornik"*-ból. (A kiadmány címe rutén nyelvű), 1923; a másikat lásd a 12. lapon [4a]) alatti jegyzetben.

Mi segítette elő az új-magyar dallamok terjedését idegen nyelvterületen?

Először is: maguknak a dallamoknak pattogó ritmusa, dallamvonaluk frissesége — hogy úgy mondjam: modernsége — lehetett a főok, a conditio sine qua non. Azután: nagyrésze lehetett az elterjedésben annak, hogy a régi Magyarország területén lakó népek együtt katonáskodtak. Hiszen még magán a magyar nyelvterületen kétségkívül éppen a katonaéletnek volt igen nagy szerepe az új nóták elterjesztésében. Valószínűleg a falusi cigány-muzsikusok is elősegítették terjesztését, éppúgy a magyar nyelvhatáron innen, mint túl. És végül a következő körülmény is közrejátszhatott: közismert dolog, hogy háború előtt és háború végeztéig nagyon sok tót mezőgazdasági munkás nyaranta az Alföldre szegődött summásnak. Nyilván ez is előmozdította a dallamok átvételét. Persze mindezeken az okokon kívül fel kell tételeznünk valamilyen prediszpoziciót, lelki rokonságot is egyrészt a magyar, másrészt a tót és rutén falvak népei közt. Csupán egy tényező nem szerepelhetett a terjesztésben: az erőszakos, felülről jövő magyarosítás. Már csak azért sem, mert hiányzott hozzá bennünk a szándék, hiszen éppen vezető embereink nem igen kedvelték, nem is ismerték a magyar falu zenéjét. De meg ilyen mesterséges terjesztés tisztán tárgyi szempontból is lehetetlen. A falu művészete csakis spontán megnyilvánulás lehet; amint abba valaki bele akarja magát ártani és azt mesterségesen akarja irányítani, abban az órában befellegzett az egész falusi művészetnek. Éppen azért teljesen meddő dolog volna — amint azt újabban meg-megpendítik — a falu zenéjét ilyen vagy amolyan irányban fejleszteni akarni, régi dallamokat falun újra felélesztení és ehhez hasonlókat. Mert: ha a falu népe nem sajátmaga, önként termeli ki magából vagy választja magának művészetét, akkor már meg is halt a művészete.

*

A románok népzenéje.

A magyar, tót és rutén népzenei anyag megjelenési módja és életkörülményei lényegében egyformák. Mind a három nép népzenéjében többféle stílus időben egymás mellett békésen megfér, térben pedig az egész nyelvterületre kiterjeszkedik. Más szóval pl. a magyar nyelvterületen mindenütt nagyjából ugyanazt az anyagot találjuk, csupán a

régi pentaton dallamok mutatnak országrészenként csekély, lényeget nem érintő dialektusbeli eltéréseket.

Nem így a románoknál. A román népzene t. i. nem egységes, hanem kisebb-nagyobb területenként sokszor teljesen különböző, szinte ellentétes karakterű. Már legalább is ami a régi Magyarországhoz tartozó románlakta területeket illeti. Mert az ú. n. regát-beli románság népzenéjéről megfelelő kiadványok hiányában vajmi keveset tudunk. Ezért vizsgálatunk tárgya csakis az előbb említett terület lehet.

A magyar és román népzene kölcsönhatásának kérdését éppen a román népzenének szétdaraboltsága, nem egységes volta meglehetősen bonyolulttá teszi.

Ha magyar vagy tót területen, mondjuk 2—3 szomszédos falu anyagát lehető leggondosabban és kitartóan felgyűjtjük, nagyjából megkapjuk az egész nyelvterület zenei anyagát — dióhéjban. Előfordult, hogy egy-egy faluban, sőt egy-egy énekestől is több száz dallamot tudtunk gyűjteni. Ha máshova megyünk — akár 100 km-rel távolabbra is — ugyanilyen helyi gazdagságra bukkanunk, de az anyag lényegében nem igen különbözik az előbbi terület anyagától. Ezzel teljesen ellentétben román vidéken nem csak 2—3 falu, hanem egész járások zenei anyaga jóval szegényebb. Egy-egy bihari faluban pl. átlag alig van több 40—50 dallamnál és azok is nagyon hasonlóak egymáshoz, a szomszéd faluban megint csak ugyanazt az anyagot találjuk. Ahhoz, hogy új anyagot kapjunk, más dialektus-területre kell mennünk. Ott viszont az előbbi terület anyaga teljesen ismeretlen és így tovább. Ebből az következik, hogy végeredményben az egész román területet számításba véve a román anyag sem szegényebb a magyar vagy tót anyagnál. Azt lehetne mondani, hogy a magyar és tót anyag függőleges irányban, a román pedig vízszintes irányban gazdagabb, változatosabb.

Ha a magyar és román népzene kölcsönhatását akarjuk vizsgálni, nyilvánvalóan nem tehetünk mást, mint hogy sorba vesszük a román zenedialektus-területeket. Nagyjából ezeket a román zenedialektus-területeket különböztethet-

jük meg: a bánáti, bihari, hunyadi, a székelységgel határos mezőségi, a szatmári és a máramaros-ugocsai területet.

Előre kell bocsátanom, hogy a román népzenében általában véve 4-féle fontosabb osztály van: első a kolindák, vagyis karácsonyi énekek osztálya, a második a sirató énekek csoportja, a harmadik a hangszeres tánczene és végül a negyedik az alkalomhoz nem kötött tulajdonképpeni dalok dallamai. A kolindák és sirató énekek dallamai és a magyar népzene közt semmiféle kapcsolat nincs, ezekkel tehát most nem foglalkozunk. A másik két osztály közül hadd vegyük szemügyre először az alkalomhoz nem kötött dalok dallamait.

A magyar és a román népzene viszonya egymáshoz.

A bánáti, bihari és hunyadi terület ilyenféle dallamai és a magyar népi dallamok közt semmiféle kölcsönhatás nincs. Ha nagyritkán akadunk is ezen a 3 területen nyilván a magyar anyagból átszivárgott egy-egy dallamra, ennek jelentősége nincs. Hogy valóban k ö l c s ö n h a t á s n a k mondható jelenséget itt nem észlelhetünk, az főleg a bihari területet illetőleg nagyon figyelemreméltó. A nyelvhatár itt a népzenének is a lehető legélesebb határvonala. Sőt olyan magyar szigetek is, mint a Belényes melletti Köröstárkány, zenéjükben épp úgy, mint viseletükben, teljesen elkülönülnek a körülöttük levő románságtól.

A 37.—40. példa bihari, a 41.—42. hunyadi háromszakaszos román dallam. Ennek a két területnek ilyenek a legjellemzőbb dallamaik, sőt — eddigi kutatásaink szerint — az egész erdélyi románságnak ezek a legjellemzőbb dallamai, olyanok, amelyek más népeknél még átvételként sem fordulnak elő. Mennyire elütnek ezek a magyar és székely *parlando* dallamoktól: szerkezetük is más, cifrázásuk is teljesen más. A bánáti anyagra jellemző dallamok nagyobbrészt négyszakaszosak; részben a 42. p.-hoz hasonlóak (53. p.), részben ú. n. fél-zárlatúak (utóbbiaknak talán a szerb dallamokkal van valamelyes kapcsolatuk).

A Mezőség román népzenéje.

Teljesen más a helyzet azonban a Mezőségen. Itt nagyobbrészt a székelység régi pentaton dallamait éneklik a románok. Illetve helyesebben azokból is főleg a 8-szótagú szövegsorokra épülteket. Mert — bármilyen furcsán hangzik is, de így van — a román népi szövegek, a kolindák

egy (kisebbik) részétől és bizonyos refrénektől eltekintve úgyszólván csakis 8-szótagú szövegsorokból alakulnak. Más versformájuk — a nagyon csekély számú hatszótagú sorokból álló dalszövegek kivételével — egyáltalán nincs! Megesik azonban, hogy 11- vagy 10-szótagú sorokra épült székely dallamokat is átveszneK. Ilyenkor mi történik? A szótaghiányon úgy segítenek, hogy az egyes sorok végéhez „trai lai lai" vagy hasonló szótagokat fűznek, ami a magyar 11-es sorvégek tipikus ♪♩.♩ ritmusának felel meg. 9-, 6- és 12-szótagú sorokból álló dallamokat pedig egyáltalán nem is vesznek át. A 43., 44., 45. és 47. p. nyolcszótagú szövegsorokra, a 46., 48. és 49. tizenegyszótagúakra épült dallamátvételeket mutat be.

44c — egy cseremisz dallam[11a]) — meglepően hasonlít 44a és b-hez (v. ö. még „A magyar népdal" *appendix*-ében közölt 3 cseremisz dallammal). A Volga mentén élő cseremisz nép a finn-ugor népek családjába tartozik, de nyelve és — amint újabb kutatások mutatják — zenéje is erős északi török-tatár befolyásnak volt kitéve. A régi magyar dallamokkal rokon cseremisz dallamok azt bizonyítják, hogy a régi magyar dallamkincs csakugyan ázsiai északi török-tatár eredetű.

46b-nél „na nai na" segítségével lesz a nyolcszótagú szövegsorokból tizenegyszótagú (48b-nél „trai lai lai", 49b-nél „daina na" a kiegészítés); 49b-nél az utolsó szakasz megváltozott: félzárlathoz viszi a dallam végét.

Mi bizonyítja a régi magyar pentaton anyag magyar voltát?

Milyen bizonyítékaink vannak arra, hogy ezek átvételek a magyar, illetve a székely anyagból, nem pedig fordítva? Legerősebb bizonyíték az, amit nem lehet elégszer hangoztatni: hogy a régi magyar dallamanyag lényegében véve teljesen egységes, még Dunántúl is nagyjából ugyanaz, mint Székelyföldön; a román anyag viszont, amint előbb mondottam, egyáltalán nem egységes. Tehát nem valószínű, sőt éppensséggel lehetetlennek látszik, hogy az aránylag kisszámú mezőségi románoktól terjedtek volna ezek a dallamok a székelységre és — a nagy román gyűrű biharmegyei részét átugorva — a magyarság többi területére.

Másik bizonyíték ez: a magyarság a régi pentaton dallamoknak annyiféle formáját ismeri (nálunk 6-, 7-, 8-, 9-, 10-, 11- és 12-szótagú sorokra épült formák vannak),

11a) *Vaszilyev, V. M.: Zbornyik marijszkih narodnich pjeszen* (= Cseremisz népdalok gyűjteménye), Moszkva, 1923., 167 dallam.

a románság viszont tulajdonképpen csak egyféle formáját, a 8-szótagú sorokra épültet. Tegyük fel, hogy ez a székely-magyar pentaton anyag román eredetű, hogy gócpontja a mezőségi románoknál van és hogy eredetileg csakis 8-szótagú sorokra épült szerkezetek alakultak benne. Elképzelhető-e józan ésszel, hogy a magyarok ezt az egyféle szerkezetű anyagot átvették, hogy az átvett anyag 100 meg 100 km.-en át elhatolt egészen a legnyugatibb magyar területre, hogy vándorlása közben 6-, 7-, 9-, 10-, 11- és 12-szótagú sorokra épült szerkezetek (tehát az állítólagos összerkezeten kívül még 6-féle szerkezet) keletkeztek benne? Erre csakis nem-mel felelhetünk! De ha mégis elfogadnók ezt a föltevést, akkor marad még csak igazán megoldatlanul egy másik kérdés: ebben az esetben ugyan miféle eredetűnek gondolhatjuk a hunyadi és főleg a bihari anyagot? Mert ha a székely-magyar pentaton anyag román, akkor ez a teljesen más hunyadi-bihari anyag vajjon lehet-e román? Ha pedig nem román, akkor ugyan honnan eredhet? Semmiféle szomszédos vagy akár távolabbi népnél semmi hasonlónak még csak nyomát sem találjuk. Nem sokkal észszerűbb-e azt feltételezni, hogy a hunyadi és főleg a bihari románság anyaga a valódi román anyag; hiszen éppen a bihari románság élt annyira elzárkózva a magyarság tőszomszédságában, mintha csak kinai fal lett volna a két nép között?! Nem sokkal inkább elfogadható az a föltevés, hogy a székelység és a mezőségi románság már régóta olyan kapcsolatban élt egymás mellett, amely fogékonnyá tette a románságot, hogy az egyetlen versmértékének megfelelő egyetlen dalformát kiválassza és átvegye a székelységtől?

A volgamenti cseremiszek dallamainak egyrésze és a régi magyar dallamok közt határozott rokonság van, amint ezt fentebb láttuk. Ez is csak azt bizonyítja, hogy az a dallam-anyag magunkkal hozott ősi kultúrkincs, amit ennélfogva nem is vehettünk át a románoktól. (Lásd még errevonatkozólag a 35. lapon a Zárószót.)

Szilágy és Szatmár megye román népzenéje.

Menjünk most egy-két megyével tovább, Szilágy illetve Szatmár megyébe. Az a kevés anyag, ami erről a vidékről ismeretes, azt mutatja, hogy itt a magyar-székely pentaton 8-as dallamoknak egy sajátságos formája él, mint erre a

vidékre főleg jellemző dallamcsoport. A régi magyar dallamokról fentebb megállapítottuk, hogy négy szakaszból (dallamsorból) állanak. A szatmári és szilágyi románoknál ez a 4-szakaszos forma 5, 6, sőt 7-szakaszossá bővülhet, úgy hogy a 2. és 3. vagy a 3. és 4. sor közé, egy vagy több új dallamsor kerül; ezek a beékelt szakaszok nagyjából úgy hatnak, mint a 3. vagy 4. sor megismétlődései. A kibővítés néha inkább rögtönzés-szerű, mert pl. strófáról strófára változhatik is. Vagyis megtörténik, hogy az 1. strófát 5 szakasszal énekelik, de a másodikat esetleg már 6 vagy 7 szakasszal, teljesen a pillanatnyi ihlet szerint, csupán a dallam körvonalait őrizve meg változatlanul.

Ettől a kibővítéstől eltekintve, ezek a dallamok olyanok mint a székely pentaton parlando 8-as dallamok; még cifrázásuk is hasonló (legfeljebb még gazdagabb, még régiesebb).

Az 50c és 51b példa mutat be ilyen 5-szakaszossá kibővített formát. 50c-ben — amint 50a és b-vel való összehasonlítás alapján megállapíthatjuk — a 3. szakasz kettőződött meg, 51b-ben a 4. szakasz. 51b-nél az alsó sor a felvétel 2. versszakát hozza. Ebből láthatjuk, mennyire eltér egymástól az 1. és 2. versszak, mennyire ruganyossá válik a dallam az előadásban. Szinte azt lehetne mondani: az ilyen dallamoknak nincs is állandó alakjuk, a dallamok körvonala (a keleti, főleg az arabok zenélési prakszisához hasonlóan) csupán az arab „maqam" (afféle zenei motto, téma) szerepét játssza; minden előadó — bizonyos korlátok közt — tetszése szerint variálhatja az adott témát.

Máramaros román népzenéje.

Utolsónak hagytuk a máramaros-ugocsai területet. Zeneileg teljesen elütő az eddig említett románlakta területektől, mert — az ú. n. *„hora lungă"* kivételével (lásd a Zárószót) — tk. csak tánclépésszerű, egészen más szerkezetű énekelt dallamokat ismer. Ezeknek a dallamoknak ritmusa alapjában véve nem más, mint a magyar népzenéből jól ismert ú. n. pontozott ritmus. És ez az, ami bizonyos kapcsolatot teremt a máramarosi és a magyar népi dallamok közt.

Van közöttük néhány olyan tipus, amely — ritmusától eltekintve — önálló alakulatnak látszik; ilyen elsősorban az 54. példa.[12]) Az 55.—58. példa dallamai egyelőre szín-

[12]) *Bartók B.: „Volksmusik der Rumänen von Maramureş"*, München, Drei Maskenverlag, 1923. N° 53c; a 60b, illetve 61b példa ugyanennek a kiadványnak 107., illetve 125. száma.

tén önállóaknak mondhatók; magyar megfelelői mindenesetre eddig nem kerültek elő. N. B. Bár az 56.—58. p. a Mezőségről származik, mégis idetartozik (lásd lejebb).

Más dallamok viszont átvételek a régi magyar 7-szótagú sorokra épült dallamanyagból. Igy pl. a 59. dallamnak pentaton fordulatai már nagyon magyarosan hatnak, 60b és 61b-nek meg éppenséggel ismerjük is magyar variánsait.

Itt kell megjegyeznem, hogy a román népi verselésben hét szótag a szerkezet szempontjából annyit jelent, mint 8 szótag. Ennek oka az, hogy 8-szótagú sorból 7-szótagú válhatik az utolsó szótag elnyelése következtében, viszont 7-szótagú sorból 8-szótagú lehet bizonyos „kiegészítő" szótagok hozzáfüggesztésével. (Ez is olyan jelenség, amely a magyar vagy tót verseléssel merőben ellenkezik.)

A máramarosi dallamok egy része tehát vagy a régi magyar pontozott ritmusú 8-as vagy 7-es dallamoknak átvétele, vagy azokhoz hasonló felépítésű. Azonban a pontozott ritmus a románoknál sem alkalmazkodik a szövegsorok metrikájához ép úgy, mint a tótoknál sem. Nagyon valószínű, hogy itt nem is közvetlen, hanem a ruténség közvetítésével létrejött magyar hatással van dolgunk, mert a máramaros-ugocsai románság a közvetlenül szomszédos magyarokkal nyilván épúgy nem élt semmiféle kapcsolatban, mint a bihari románság.

A máramarosi pontozott ritmusú dallamok beszivárogtak a szomszédos megyék területére, sőt még tovább egészen Kolozs megyéig is. Szórványosan Székelyföldön is felbukkannak, épp úgy, mint a szatmár-szilágyi román kibővített formájú pentaton dallamok is. Vagyis azt a különös jelenséget tapasztalhatjuk, hogy magyarból származott, elrománosított formát a magyarok a románoktól ismét viszszavesznek romános formájában (hasonló jelenség a 14. lapon említett).

Mért nem voltak az új-magyar dallamok hatással a román népzenére?

Sajátságos, hogy az új-magyar dallamok, illetve az ezekhez közelálló magyar C II. és IV. alosztály dallamai egyáltalán nem voltak hatással a román népzenére — itt-ott szórványosan található átvételektől eltekintve. Ez utóbbiak is nagyrészt ú. n. „romlott" vidékekről (pl. bányavidékről) valók: olyan helyekről, ahol városi befolyás megzavarta az

ősi anyag egységességét. Példák erre: a már letárgyalt 9d és 26c dallam, továbbá 62b-f.[12a])

62a közismert magyar (talán mű-) dallam, amely — úgylátszik — a „Vörös bort ittam az este" dallamának hatása alatt keletkezett. (V. ö. a 15. lapon mondottakkal.) 62b-d-ből azt látjuk, hogy a románok kivétel nélkül csak a dallam 2. felét vették át. (N. b. refrénjük magyarul kb. így volna visszaadható: édesem, kedvesem, levelecském!, ami nagyjából megfelel az eredeti magyar refr. értelmének). 62e-f. már jóval távolabbi variánsok, annyira, hogy 62d nélkül alig is lehetne 62a-val való — még így is kérdéses — összefüggésre gondolni.

Mi lehet az oka annak, hogy a román nép az új-magyar zenei anyag elől — a tóttal ellentétben — ennyire elzárkózott? Ezt a jelenséget részben a román falvak népének konzervatív hajlamával, részben versformáik egyféleségével lehetne magyarázni. A zenei ízlésnek gyökeres átalakulása náluk nyilván sokkal lassabban haladhat előre, mint szomszédaiknál. Valószínűleg ezzel magyarázható is jórészben az olyan régies, szinte középkorinak mondható zenei-állapotok fennmaradása, mint amilyeneket a bihari románságnál észlelhetünk.

Átmeneti formák a magyar és a román népi dallamok közt.

Eddig a magyar-román kölcsönhatás kérdése aránylag egyszerűnek látszik. De a bonyodalom csak most következik. T. i. az egyes román zenei-dialektusterületek — talán a bihari kivételével — nem szigorúan elhatároltak: máramarosi tipusú dallamokat elvétve még a bánáti románoknál is találunk, bánáti tipusú dallamokat Hunyadban és a Mezőségen is. A mezőségi területről pedig magyarszékely pentaton 8-as dallamok többé-kevésbé a hunyadi és bánáti, sőt kivételesen a bihari területre is átszivárogtak; ezt a széthurcolást némely esetben — amint a jelek mutatják — iskolázott emberek: tanítók, papok stb. végezték. Az igazi bonyodalmat azonban nem is ez okozza; zavarossá a z teszi a helyzetet, hogy nagyon sok átmeneti forma is keletkezett a hunyadi és bánáti területen; olyan formák, amelyek vagy a hunyadi-bánáti, vagy a székely tipushoz vannak közelebb (52. példa). Ugy hogy határt vonni magyar és román daltipusok közt eleinte meglehetősen nehéz volt. Tetézi a bajt az, hogy a küküllői, fogarasi és sze-

[12a]) 62c és d: *Bartók „Chansons populaires roumaines du département Bihar"* (Bucureşti, 1913.) c. gyűjteményének 195. és 196. száma.

beni terület zenéjét alig ismerjük, nem is szólva arról, hogy a székelységtől északra és keletre fekvő határterületek: Beszterce-Naszód m., Bukovina és Moldva román zenei szempontból teljesen ismeretlenek (lásd a Zárószót). Mindez első pillanatra szinte visszariasztja az embert attól, hogy végleges ítéletet merjen kimondani. Alaposabb vizsgálatból azonban már bátorságot meríthetünk és mint összegező végeredményt határozottan állíthatjuk, hogy:

1. a mezőségi és szatmári román népzene a régi székely népzene befolyása alá került; ami ehhez hasonló anyag pedig többé-kevésbé szórványosan a hunyadi és bánáti területen felbukkan, az nyilván a Mezőségről szivároghatott át;

2. az új-magyar, illetve a pontozott ritmusú újabb magyar dallamok alig voltak hatással a román népzenére;

3. a máramarosi román népzenében közvetett — valószínűleg rutén közvetítés segítségével létrejött — kisebb-nagyobb magyar hatást találunk.

A román népi tánczene viszonya a magyar népzenéhez.

Az eddig mondottak a román szöveges dallamokra vonatkoznak. Ami a román tánczenét illeti, a bihari, hunyadi, bánáti és máramarosi táncdallamok helyi tipusainak semmi köze sincs a magyar népzenéhez. Itt is a mezőségi területen találjuk a legtöbb magyar vonatkozást. A mezőségi román táncdallamoknak egy része ugyanis teljesen olyan, mint a magyar ú. n. verbunkos dallamok. Jellemző, hogy ezeknek a verbunkos-magyaros dallamoknak egyrészét a románok a Mezőségen „țigăneasca" (Cigányos)-nak nevezik, ami talán amellett szólna, hogy cigány muzsikusok terjesztették el. V. ö. a 19. lapon mondottakkal és a 63.—72. példákkal.

63 és 64a két tipikus rutén kolomejka-dallam; 64b egy ilyennek magyar átvétele; 65 a rutén kolomejka-tipusnak megkettőzött, „magyarosított" formája. 66a és 67a-ban a magyarosítás egy fokkal még tovább ment: megkettőzésen kívül a tempo is meglassabbodott és ennek következtében a ritmus pontozottá és alkalmazkodóvá lett; 67b egy ilyennek román szöveges formája (a magyar szöveg 6-szótagú sorrészlete helyén 7 szótag van, de hibás román deklamációval!). 66b és 67c a 66a illetve 67a b példának hegedűn előadott román variánsa — sajátságos ú. n. bolgár ritmusban (a következő hangszeres példát is hegedűn játszották: eredeti magassága valamennyinek nagy másoddal magasabb), az első „lakodalmas asztali"

zene („lamasă"), a második „de-alungu" nevű tánc. 67c-t — mezőségi szokás szerint — kontrás kisérte, a kontrás három húros -re hangolt hegedűn játszott, a húrok egy szintben voltak. 71a b c egy másikfajta, de nyilván a verbunkoshoz közelálló táncdallamnak szöveges és hangszeres formái; 72 ismét egy mezőségi verbunkosszerű táncdallam. Nagyon tanulságos a „Zenei lexikon"[13]) II. 68. lapján („Magyar népzene" címszó alatt) levő utolsó példacsoport Kodály közlésében: világosan láthatjuk az összefüggést a nyitracsehi „kolomejka"-szerű szöveges dallam és az erdélyi magyar „verbunkos"-szerű hangszeres táncdallam közt.

Az ilyenfajta, mondjuk, hogy „verbunkos" román táncdallamok egyéb román területre is átszivárogtak, „ardeleana" (= „erdélyi") néven (68.—70. példa). Végleges döntés emiatt itt is elég nehéz! Nagy, helyrehozhatatlan kár, hogy az 1918 utáni állapotok lehetetlenné tették a további kutatást. Mert még a régi Magyarországhoz tartozó románlakta területnek is legföljebb felét ismerjük egészen alaposan. Mennyivel tisztábban látnók ezeket a bonyolult kérdéseket, ha azóta nemcsak ezeket az erdélyi területeket, hanem a székelységgel határos moldvai területeket is alaposan átkutathattuk volna!

*

Mielőtt az utolsó fejezetre térnék, néhány kérdést szeretnék még felvetni.

1. Amint nemsokára látni fogjuk, a muraközi horvátok is csonkult formában szokták átvenni az új-magyar dallamokat. Mi lehet ennek a teljesen egyező csonkítási hajlamnak az oka annyiféle népnél, olyan népeknél is, amelyek földrajzilag elég távol élnek egymástól, mint pl. a tótok és románok vagy a délszlávok?

Ezt a jelenséget így lehetne magyarázni: az új-magyar dallamok szerkezete e népek számára nyilván túlhosszú, túl-bonyolult, szinte azt lehetne mondani: túl-modern! Feltünő ugyanis, hogy az új-magyar anyaghoz tartozó olyan dallamok, melyeknek szövegsorai nem haladják meg a 8 szótagot, ritkán csonkulnak meg. Csonkulás inkább csak ezen a határon túl és annál gyakrabban következik be, minél hosszabbak a dallamok szövegsorai. Ez a csonkítási

[13]) *Szabolcsi Bence* és *Tóth Aladár*: „*Zenei lexikon*", Győző Andor kiadása, Budapest, 1931.

hajlandóság tehát valamilyen konzervatív hajlammal lehet összefüggésben, mert hiszen a régi népzenei anyag szövegsorai mindezeknél a népeknél túlnyomóan rövidek: 5—10 szótagszámot ritkán haladnak túl, dallamaik legföljebb 4-szakaszosak. Ezért régi dallamaik versszakjai átlag $4 \times 8 = 32$ szótagból állnak; az új-magyar dallamoké viszont átlag $4 \times 12 = 48$-ból, de elég gyakran pl. 68 szótagból is. A régi kisebb formákhoz való ragaszkodás következtében ezek a népek nyilván nem tudják teljes egészükben magukévá tenni a nagyobb lélekzetű új-magyar szerkezeteket.

Közrejátszhat a csonkulás elősegítésében talán az is, hogy a magyarok rendesen megismétlik az új-magyar dallamok 2. felét, szomszédaink ennélfogva ezt a felét a dallamoknak jóval többször hallhatták és könnyebben jegyezhették meg.

2. Egy másik kérdés ez: mi lehet az oka, hogy aránylag egymástól nem is olyan távoli román területek zeneileg annyira különböznek egymástól? Mi lehetett az oka annak, hogy egyes román területek lakossága zeneileg a legszorosabb kapcsolatban élt a szomszéd magyar területek lakosságával, másoké viszont a legmerevebben elzárkózva? Nincs-e mindez a település idejével, miként jével összefüggésben? Nem lehetne-e a népzenei kutatások szolgáltatta adatokkal bizonyos vitás kérdéseket eldönteni, vagy pl. bizonyos érveket velük megtámasztani? Vagy — ha talán már eldöntött kérdésekről van szó — nem erősítenék-e meg az eredményt ezek a zenei adatok? Bár feleletet ezekre a kérdésekre nem adhatok, mégis felsorakoztatom annak szemléltetésére, hogy az összehasonlító népzenei kutatás nem is olyan szürke, elvont, céltalan tudomány-ág, amilyennek talán sokan gondolják, hanem igenis bekapcsolódhatik más gyakorlatiasabb tudomány-ágakba és befolyással lehet a nagytömegek számára vonzóbb kérdések eldöntésére is.

*

A szerb-horvátok népzenéje és a magyar népzene.

Most áttérhetünk a szerb-horvát népzenei anyagra. Itt sajnos csak nyomtatásban megjelent gyűjteményekre vagyunk utalva, amelyek sok tekintetben megbízhatatlanok. Átnéztem és rendszereztem kb. 2500 Horvátországban,

Szlavóniában, Dalmáciában, Boszniában és más szerblakta területeken gyűjtött dallamot, nagyobbrészük a horvát Kuhač és a cseh Kuba gyűjteményéből való.[13a])

Ezzel az anyaggal röviden végezhetünk. Kapcsolat közte és a magyar anyag közt úgyszólván semmi sincs. Az, hogy a „Szeretnék szántani" vagy más hasonló, a kelet-európai nemzetközi zenei zsargonhoz tartozó dallam épp úgy meg van a horvát anyagban, mint a magyarban (sőt mint ezt fentebb már mondtam, a tótban és lengyelben is) természetesen nem nevezhető kapcsolatnak.

A 73b példa idézet Kuhač gyűjteményéből. Kuhač lelőhelyet nem közöl, tehát nem következtethetünk semmit sem a 73a és b közti meglepő hasonlatosságból. A 74. példán látjuk, hogy a „Sej haj, göndör a babám" refrénű magyar dallam — refrénestől együtt — még Boszniába is eljutott (talán ott állomásozó magyar bakáink révén): „aj vaj, rindiri baba" nyilván „sej, haj, göndör a babám"-ból származik.

Egészen más a helyzet azonban a Muraközben. Ezen az aránylag kis területen — Zalamegyének volt két járásában — egy muraközi származású horvát gyűjtő, Dr. Vinko Žganec 600 dallamot gyűjtött; gyűjteményét a zágrábi tudományos akadémia 1924-ben kiadta.[14]) Már maga Žganec is elismeri, hogy gyűjteményének 175 dallama „magyaros". Persze ő nyilván csak az új-magyar dallamokat mondja magyarnak, hiszen a régi-magyar dallamokat akkor még nem is ismerhette. De ha közülünk valaki átlapozza ezt a gyűjteményt, szinte megdöbbenve állapítja meg, hogy ennek a horvát nyelvű dalgyűjteménynek zenei része szinte magyarabb a mi magyar gyűjteményünknél! De hadd beszéljenek a számok: ebből a 600 dallamból 190 régi magyar dallam, 158 új-magyar dallam (legtöbbnyire csonka formában, l. a 80. példát), 41 egyébfajta pontozott ritmusú magyar dallam; tehát összesen 389, vagyis 66%-a a dallamoknak magyar (v. ö. a 9. lapon levő kimutatással). A legmeglepőbb azonban a régi magyar anyagból származó

[13a]) *Kuba, L.: Pjesme i napjevi iz Bosne i Hercegovine,* Sarajevo (1893 ?), kb. 1.000 dallam.

Kuba, L.: Album Černohorské, Prága, 1890; *Písně chrvatské,* ib. 1892; *Písně dalmatské,* ib. 1893; *Písně srbské,* ib. 1923; *Písně bosensko-hercegovské,* ib. 1927; *Písně ze Starého Srbska,* ib. 1928.

Kuhač gyűjteményét lásd a [8]) széljegyzetben.

[14]) Lásd az [5]) széljegyzetet.

átvételek nagy száma. A tótok és rutének, amint láttuk, csak az új-magyar anyagból vettek át tömegesen dallamokat. A Muraközben azonban a szintén szépszámú új-magyar átvételeken kívül a régi anyag kivétel nélkül magyar eredetű. Žganec gyűjteményének 33%-a régi magyar pentaton dallam, a magyar anyagnak pedig csak 9%-a!

Žganec nyomán idézett muraközi régi magyar pentaton dallamokat a 2d, 51c, 75—79. példa mutat be.

Arról pedig szó sem lehet, hogy ez a muraközi pentaton anyag ne lenne magyar származású. Hiszen egyrészt teljesen azonos a régi magyar dallam-anyaggal, elsősorban a dunántúlival, másrészt úgyszólván nyoma sincs az egyéb horvát-szerb anyagban. Az már csak igazán nem tételezhető fel, hogy ennek a két járásnak területéről hatoltak volna ezek a dallamfélék a nagy magyar nyelvterületre, el egészen a Székelyföldig.

Feltünő még az is, hogy ennek a régi muraközi *pentaton* anyagnak $^2/_3$ részében 6-szótagú sorokból álló szövegeket találunk, holott a magyar anyagban a 8- és 11-szótagúak vannak túlsúlyban.

A négy fontosabb nyomtatott magyar népdalkiadványban kb. 230 régi pentaton dallam van; ebben a muraköziben pedig 190. Bátran kijelenthetjük: aki minél alaposabban akarja megismerni a régi magyar népdalstílust, az tanulmányozza át ezt a muraközi horvát szövegű kiadványt. Mindenesetre hálásak lehetünk a zágrábi tudományos akadémiának, hogy — bár horvát dalszöveggel, de mégis — ennyi magyar dallamot adott ki! Ha továbbra is így folynak a dolgok, mint eddig, ha tovább is végeláthatatlanul késik a magyar népdalok egyetemes kiadása — akkor nemsokára az lesz a helyzet, hogy sokkal több magyar dal lesz hozzáférhető horvát, tót, rutén, román dalszövegekkel, mint eredeti magyar szöveggel. A külföld így fogja majd megismerni a magyar falu zenéjét, idegen szöveggel, mindenféle más nyelvű nép népzenéjének az elnevezése alatt. Akkor aztán hiába erősítgetjük majd, hogy bizony ezek átvételek a magyar anyagból. Hinni annál kevésbé fognak nekünk, mert még csak nem is lesz

kezünkben a legnyomósabb bizonyíték, az eddig összegyűjtött 10.000 magyar népdal egyetemes kiadása.[15])

25—30 évvel ezelőtt akárhányszor hallhattuk idegen országbeliek szájából, hogy nincs is igazi magyar falusi zene; ami van, az szláv vagy román átvétel. Akkor még csak vitába sem bocsátkozhattunk, hiszen magunk sem ismertük falvaink zenéjét. Most, 30 év munkája után megpróbáltam ezeket az állításokat a lehető legnagyobb tárgyilagossággal megcáfolni. Vizsgálataim eredményét akkor is közzétettem volna, ha nem kedvezett volna nekünk. Annál nagyobb örömmel szegezek le olyan eredményt, amelynél kedvezőbb alig képzelhető el. Lehetséges, hogy a jövő kutatásai egyben-másban módosítani fogják megállapításaimat. De abban erősen hiszek, hogy a dolog lényegében nem tévedtem; ez a lényeg pedig ebben foglalható össze: a magyar falu régi és új dallamanyaga magyar kultúrkincs, olyan kultúrkincs, amit nem jelenlegi szomszédainktól vettünk kölcsön, hanem amiből mi adtunk nekik.

Budapest, 1934. január 15.

---

[15]) Időközben — kéziratom nyomdába adása után — a Magyar Tudományos Akadémia elhatározta, hogy ebben a félévben és lehetőség szerint a következő esztendőkben is a magyar népdalok egyetemes kiadására bizonyos összeget félretesz. Ha más hivatalos fórumok is megemberelik magukat, akkor talán remélhetjük, hogy néhány éven belül megszületik a kiadvány.

Zárószó.

Tanulmányomnak nyomdába adása és kiszedése után történt, hogy módomban volt Bukarestben futólag tanulmányozni azt a kb. 3500 hengerből álló és kb. 8000 dallamnak megfelelő fonogramm gyűjteményt, amelyet a „Román zeneszerzők egyesülete" Brailoiu Constantin kezdeményezésére és vezetésével 1928-tól 1934-ig létesített. A felvett anyag nagyobb része a régi Románia területéről való. Ez az anyag azt mutatja, hogy a háború előtti Románia egész területén van egy bizonyos, nagyon réginek látszó és az egész területen egységes karakterű dallamfajta: az ú. n. „hosszú ének („cântecul lung", „hora lungă" stb. elnevezéssel). Ez a dallamfajta azonos a máramarosi „hora lungă"-val,[16]) az ukrán „dumy" dallamokkal,[17]) bizonyos fajta perzsa[18]) és iráki dallamokkal, továbbá azzal a dallamfajtával, amit 1913-ban az Algériában levő Dzselfa oázisból származó araboktól gyűjtöttem; viszont az azelőtt Magyarországhoz tartozó románlakta területről — Máramarost és Ugocsát kivéve — mindeddig nem ismeretes. Ebből 3 fontos dolog következik: először is az, hogy a háború előtti Romániának és Máramaros—Ugocsának legrégibb dallamfajtája ez a „hosszú ének"; másodszor, hogy ennek a stílusnak semmi köze sincs a magyar pentaton stílushoz; harmadszor, hogy ez a dallamfajta nyilván délkeleti (arab-perzsa) eredetű. Ezek a tapasztalatok nagyon alkalmasak volnának a magyar pentaton-anyag körül támadt vitás kérdések tisztázására — ha a régi Románia területén egyáltalán nem volnának vagy csak szórványosan, pentaton dallamok! De a bukaresti fonogrammgyűjtemény szerint nemcsak, hogy vannak, hanem nagyon is el vannak terjedve Bukovinában, Moldvában és Beszarábiában, sőt még a régi Románia egyéb részeiben is. Ezek a pentaton dallamok sokfélék: legjobban még az 52. kótapéldához hasonlítanak, bár nagyobb részük háromsoros

[16]) *Bartók B.: Volksmusik der Rumänen von Maramureş*, X—XII. és 15.—28. lap.

[17]) Beiträge zur ukrainischen Ethnologie, Bd. XIII. XIV, *Kolessa, Ph.: Melodien der ukrainischen rezitierenden Gesänge (Dumy), Lemberg, 1910, 1913.*

[18]) *von Hornbostel, Dr. E. M.: Musik des Orients* (Grammofonlemez-sorozat), No 19. (Odeon O—5168).

és dallamvonaluk inkább a hangsor alsó felében mozog. Legtöbbjükről a román gyűjtők azt hiszik, hogy csak nemrég szivárogtak be Erdélyből, de erre a feltevésre bizonyítékot nem mutattak. Tehát: ahelyett, hogy a régi-romániai (regát-beli) anyag ismerete segítené a vitás kérdések tisztázását, még csak annál bonyolultabbá teszi megoldásukat.

Az összefüggés a magyar pentaton anyag és a cseremisz anyag közt kétségtelen. Épúgy kétségtelen, hogy a régi Románia ősi stílusa a nyilván délkeleti eredetű, a magyar pentaton stílustól teljesen elütő „hora lungă" stílus. Honnan került tehát a román anyagba, hogyan hatalmasodott ott annyira el a magyar, vagy mondjuk „északi török-tatár" pentaton stílus? Vajjon csak a magyarok révén? Vagy valamilyen más nép révén? Vagy talán épenséggel többfelől jövő közös hatással volna itt dolgunk? . . . . . .

. . . . . .

Amint fentebb mondottam, a „Román zeneszerzők egyesülete" eddig 8000 dallamot gyűjtött; a román kultuszminisztérium népzenei archivumában (Archiva fonogramică a Ministerului instrucţiei cultelor şi artelor) állítólag 8000 dallam van; összesen tehát 16.000, nagyobbrészt a régi Romániából származó dallam; pedig mindkét intézet aránylag kis területet kutatott fel: legalább 10-szer akkora az a terület, ahol még senki sem gyűjtött. Ha ugyanolyan energiával folytatják ott a munkát, ahogyan eddig végezték; ha tanulmányozás számára hozzáférhető állapotban együtt lesz legalább 50—60 ezer dallam erről a területről; ha ismerni fogjuk az Ázsia és Európa határán lakó északi török (türk) és tatár népek zenéjét is: akkor, akkor talán felelhetünk ezekre a kérdésekre.

1934 március havában.

BARTÓK ARCHIVUM

1. Parlando M.T. 424a, Martonos (Udvarhely), Dömötör Mózesné (Vikár)

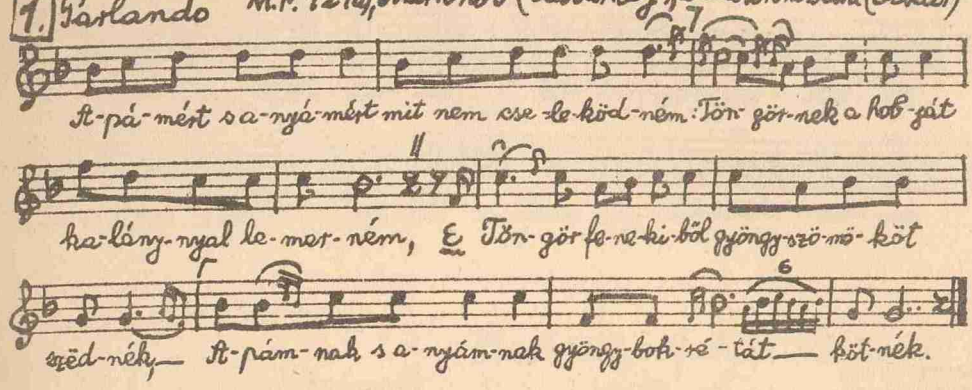

2a ♪=116-120 Istensegits (Bukovina), Both Ferencné, 51 é. (Kodály), 1914.

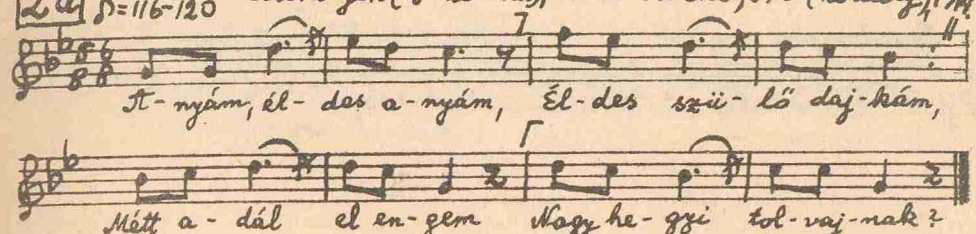

2b Értarcsa (Bihar), Illés Julcsa, 55 é. (Kodály Z.-né), 1918.

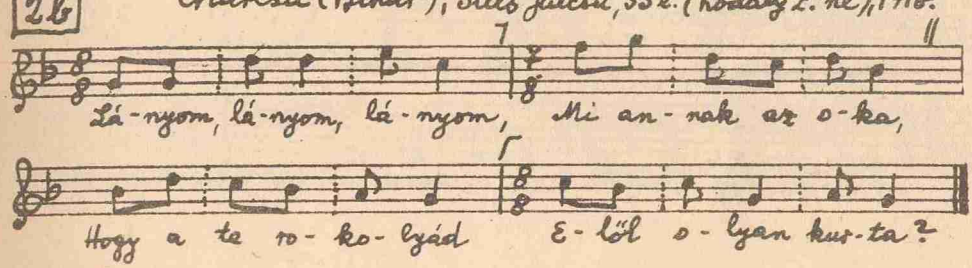

2c Egyházmajor (Hont), Anna Kelhová, 56 é., 1914.

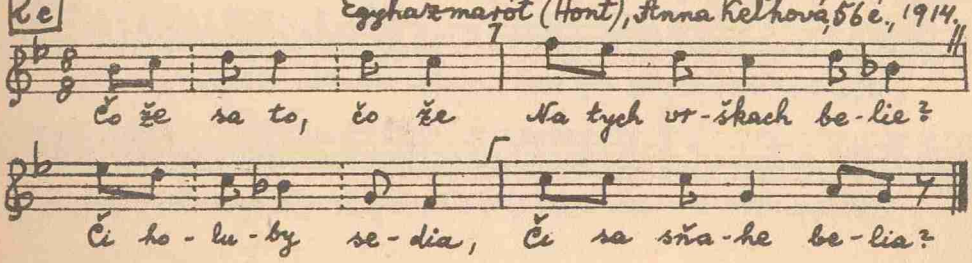

2d

Dekanovci (Muraköz), Fl. Andrašec (Zgane) 191.

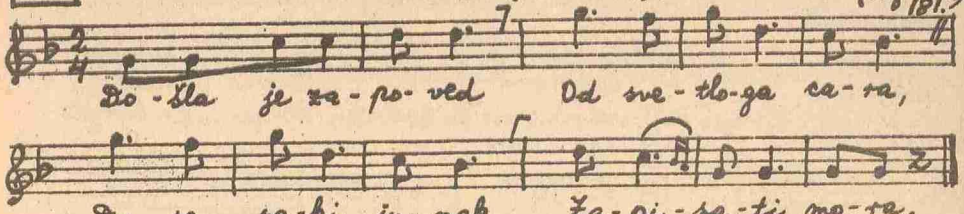

3a Tempo giusto

Darázs (Nyitra), 1907

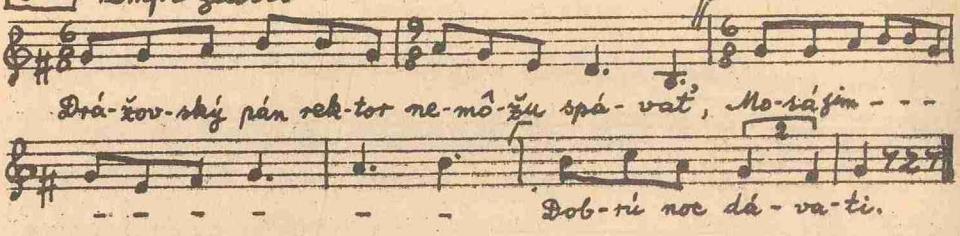

3b Tempo giusto

M.F. 1533 c), Gyergyóalfalu (Csik), 1911. (Molnár A.)

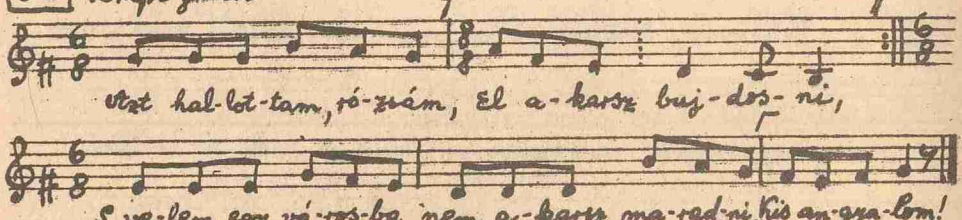

4a Tempo giusto, ♩=108

F. II 24a), Perenes (Hont), Zuzanna Školniková, 36é, 1914

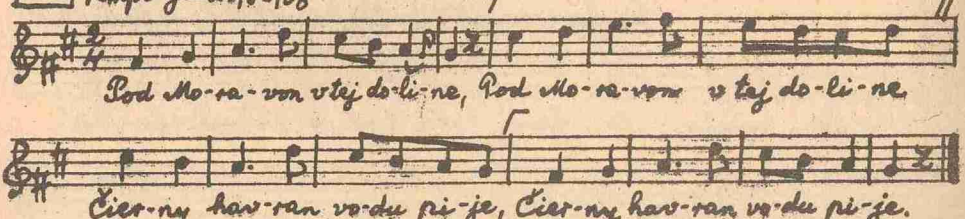

BARTÓK ARCHIVUM

4b Tempo giusto

Menyhe (Nyitra), 1909 (Kodály)

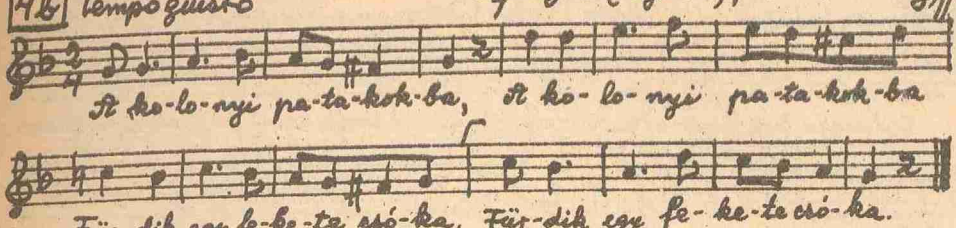

5 Tempo giusto

Ponik (Zólyom), Anna Tonková, 20 é. 1916

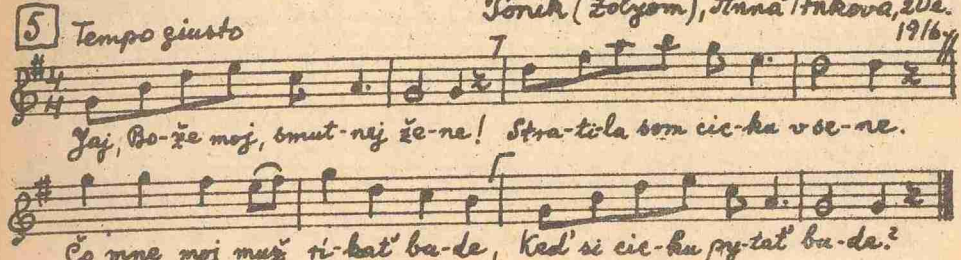

6 Poco rubato, ♩ = 136

F. 1489 d), Ponik (Zólyom), Zuzanna Spišiaková, 40 é. 1915.

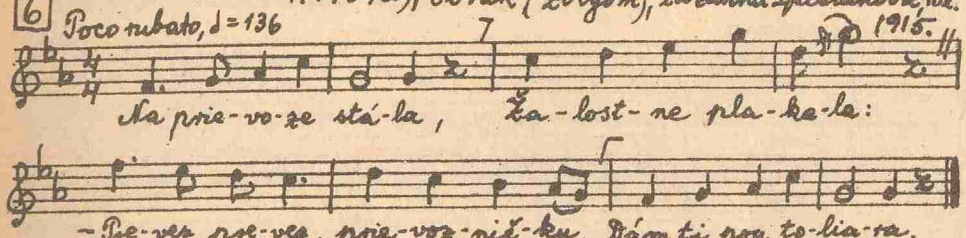

7 Tempo giusto, ♩ = 114–144

F. 1436 b), Padkóc (Zólyom), Mara Tonkovičová, 17 é., 1915.

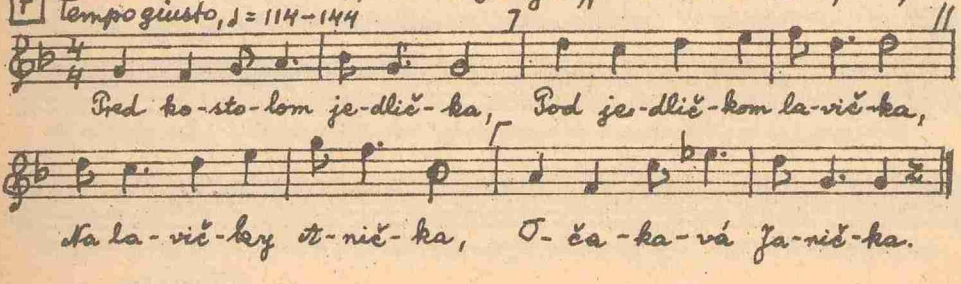

8 Tempo giusto — Lissó (Hont), Žuzanna Vicianová, 28é., 1914.

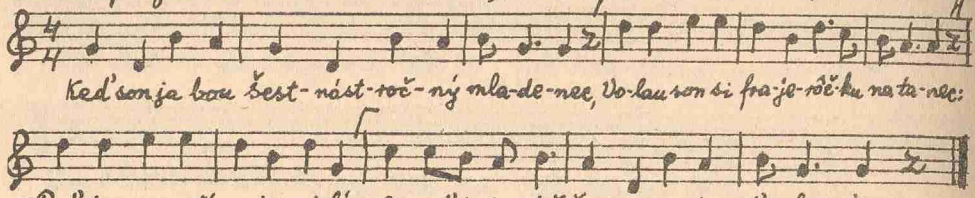

9a Tempo giusto — Hédel (Zólyom), Žuzsa Strelcová, 18é. 1915.

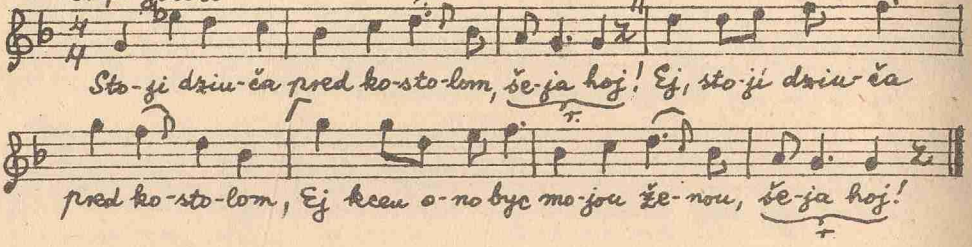

9b Andantino — Galicia (Kolessa: Lemkengebiet, № 577)

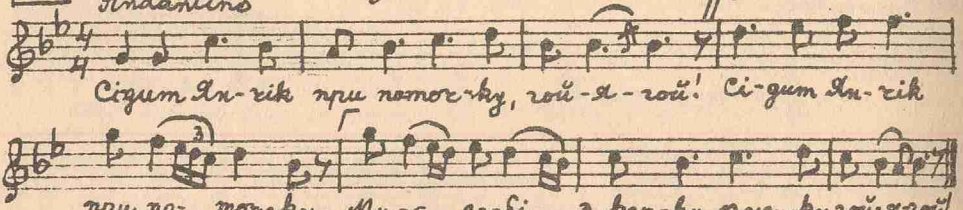

9c — Domašinci (Muraköz), Dodina Mara (Žganec № 169)

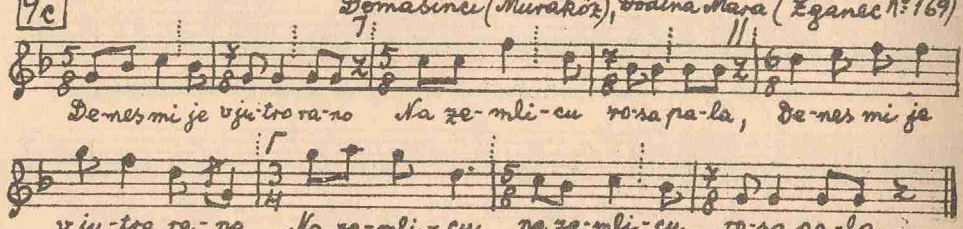

BARTÓK ARCHIVUM

9d Parlando, ♩= cca 80 M.F. 872 a), Vaskoh (Bihar), férfi, 1910.

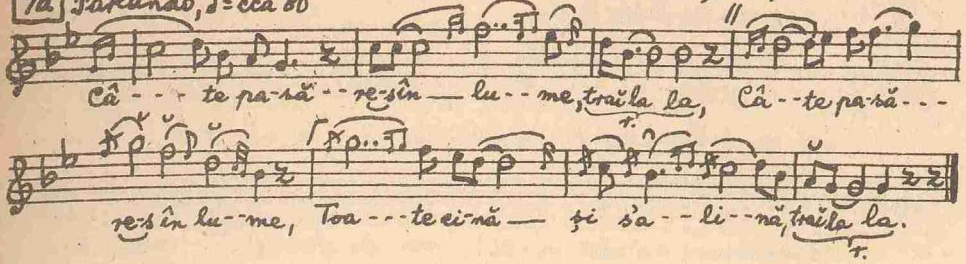

10 Tempo giusto Hédel (Zólyom), Zuza Strelcová, 18 é., 1915.

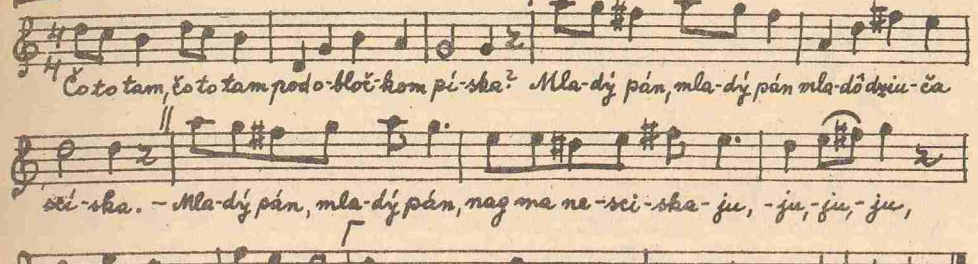

11a Tempo giusto Vészló (Békés), 1906.

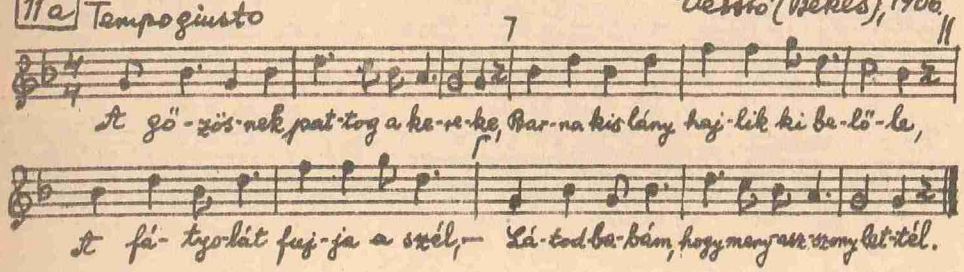

11b Tempo giusto Hédel (Zólyom), Maria Ivaničová, 55 é., 1915.

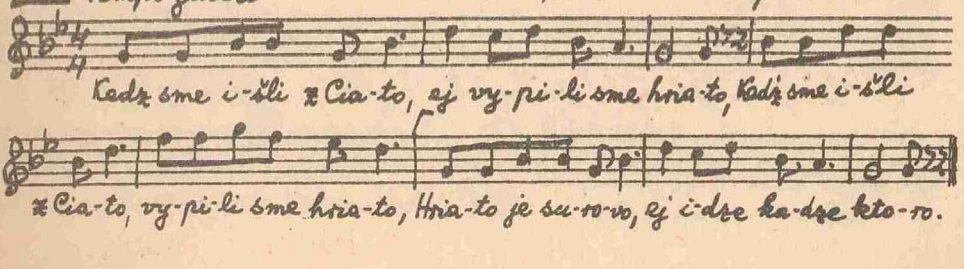

12 Tempo giusto, piuttosto lento — Kisülés, (Bars), Bora Páleniková, 23 é., 1918.

Keď som i-šiou z voj-ny do-mou cez ze-le-nú lúč-ku

I-šiou som si na-všti-vi-ti mo-ju fra-je-rôč-ku.

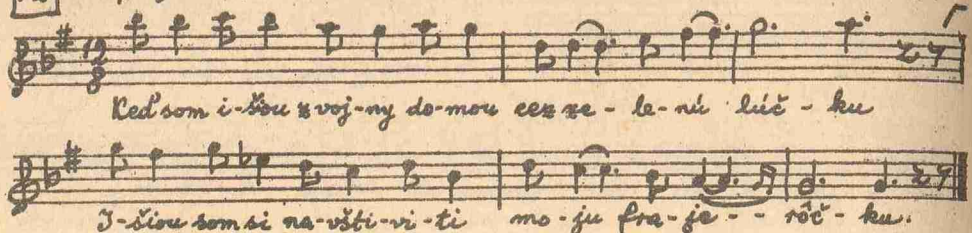

13 Tempo giusto — Egyházmarót (Hont), Anka Paulinová, 26 é., 1913.

Za-bi-li Ši-po-ša za šest-de-siat zla-ty

Ho-di-li ho do Du-na-ja Za tie tri du-ka-ty.

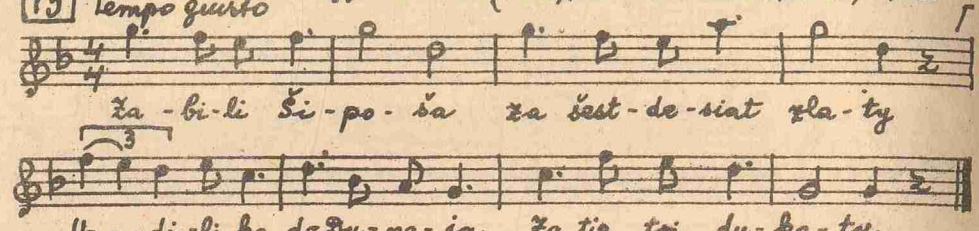

14 Tempo giusto — Lissó (Hont), Zuzanna Vicianová, 28 é., 1914.

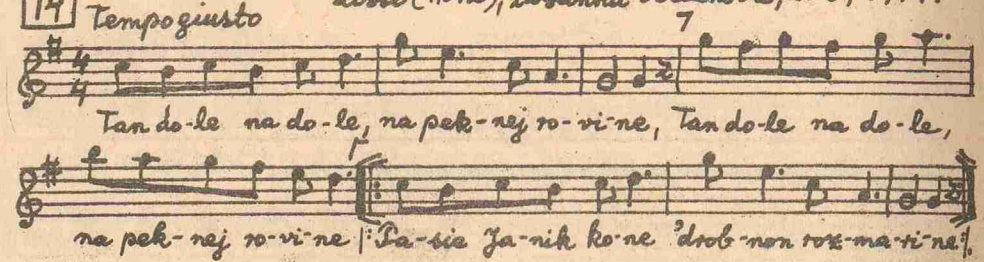

Tan do-le na do-le, na pek-nej ro-vi-ne, Tan do-le na do-le,

na pek-nej ro-vi-ne | Pa-sie Ja-nik ko-ne 'drob-non roz-ma-ri-ne |.

15 Tempo giusto, ♩=128-138 — M.F. 1097 b), Nagyszlatina (Trencsén), Deány, 1909

To vy-stov-ské po-le ke-bych bo-lo mo-je, Da-la by ho sa-diť

roz-ma-rin-kom ce-le, Da-la by ho sa-diť roz-ma-rin-kom ce-le.

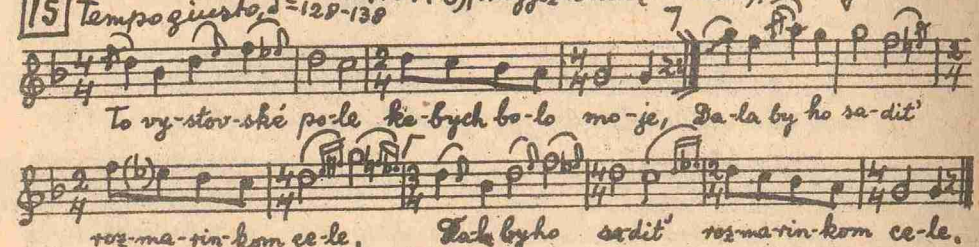

BARTÓK ARCHIVUM

16 Tempo giusto

Mezőkövesd (Zólyom), leányok, 1915.

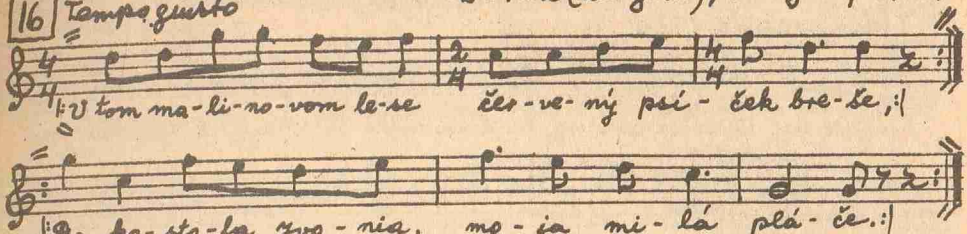

17 Parlando

Hédel (Zólyom), Mari Sedliaková, 15 é., 1915.

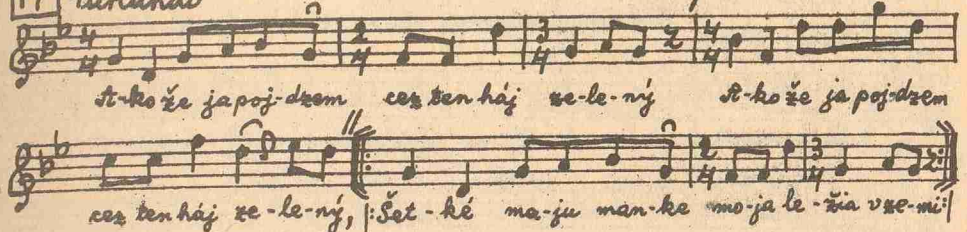

18a Lento

M.F. 1612c), Mezőpanit (Maros-Torda), Nagy Tamás, 22 é. (Lajtha), 1912.

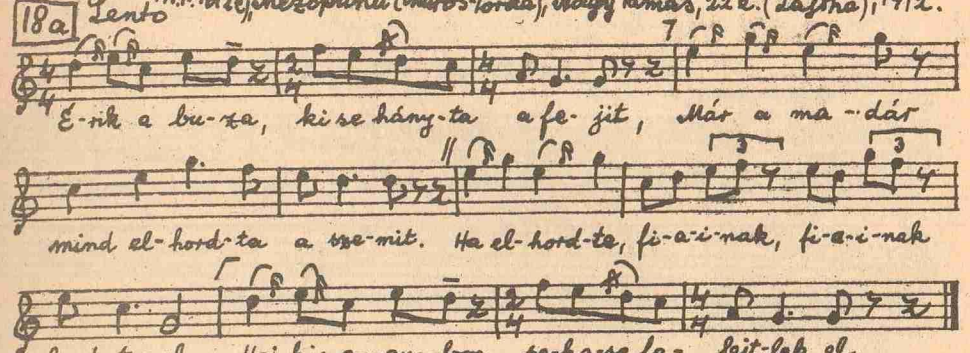

18b Tempo giusto, ♩ = 81-91

M.F. 1094c), Nagyszlatina (Trencsén), leányok, 1909.

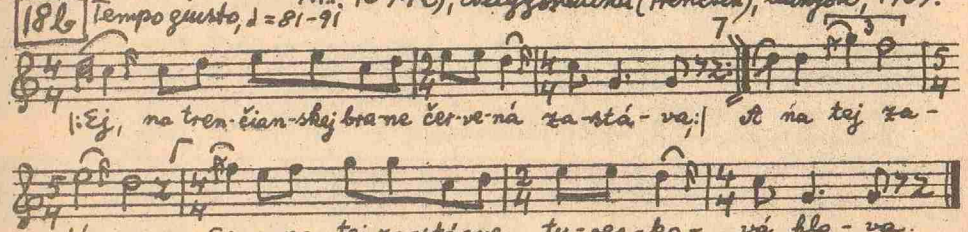

19 Tempo giusto, ♩=130 F. 1461b), Hédel (Zólyom), Zuza Strelcová, 18 é., 1915.

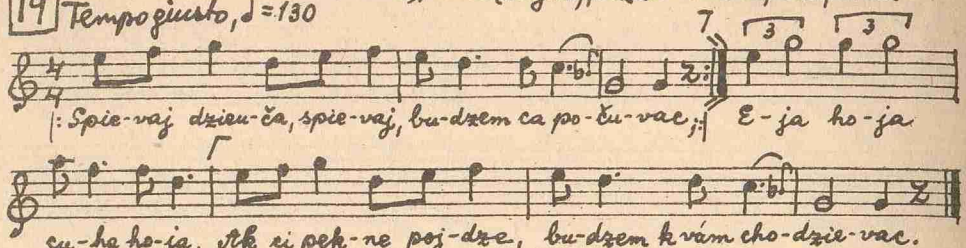

20a Tempo giusto Erdőkörz (Zólyom), Marg. Dibdiaková, 20 é., 1915.

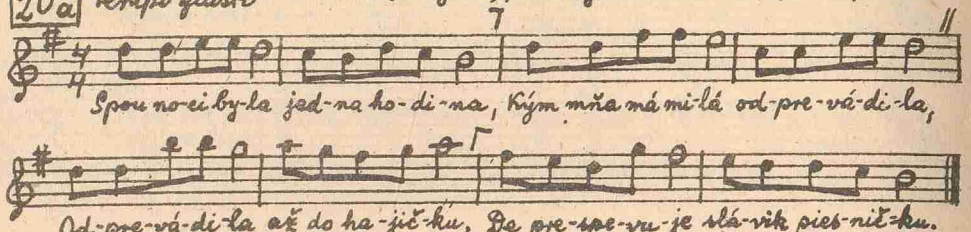

20b Tempo giusto, ♩=76-80 F. 1082c), Egyházmaróth (Hont), Žurka Jankovičová, 18 é., 1914.

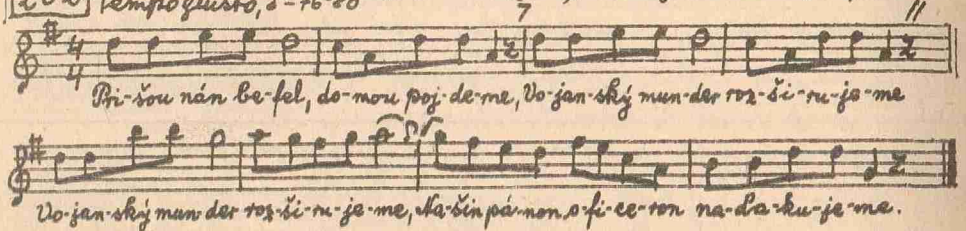

20c Tempo giusto Hédel (Zólyom), Maria Fudorová, 52 é., 1915.

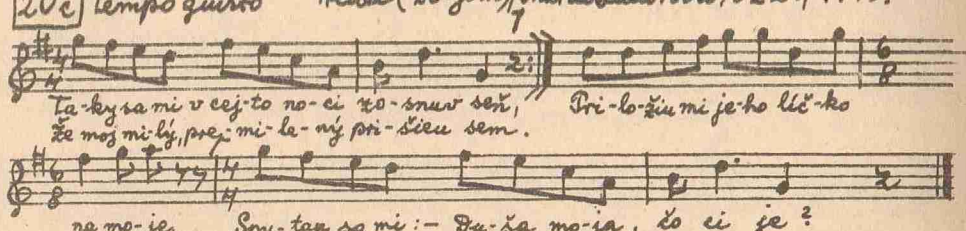

BARTÓK ARCHIVUM

21 Tempo giusto

Badin (Zólyom), Katarina Lepiešová, 16 é. 1915.

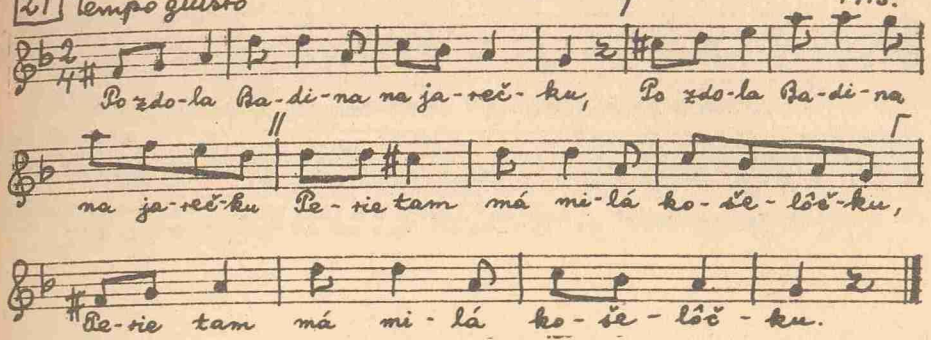

22a Tempo giusto

Ponik (Zólyom), Zuzanna Spišiaková, 40 é., 1916.

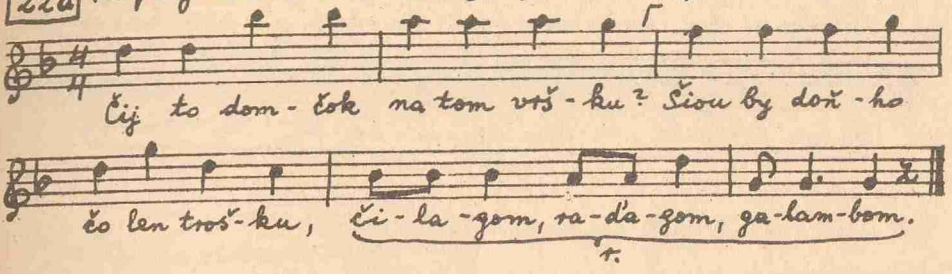

22b

Morvaország (Bartoš: III. 1347.)

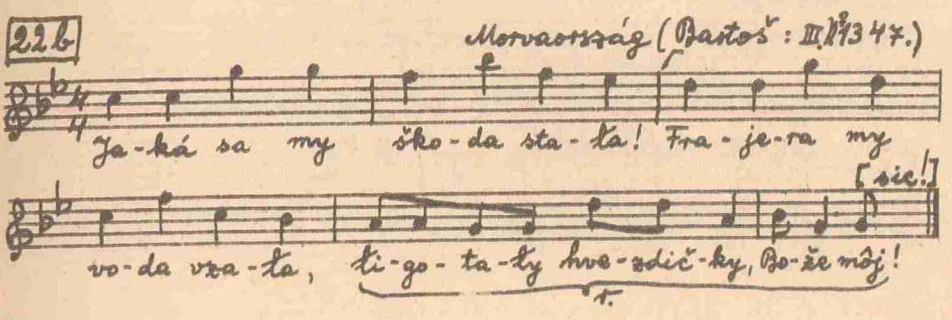

22c Andantino

Galicia (Kolessa: Lemkengebiet, II: 556a)

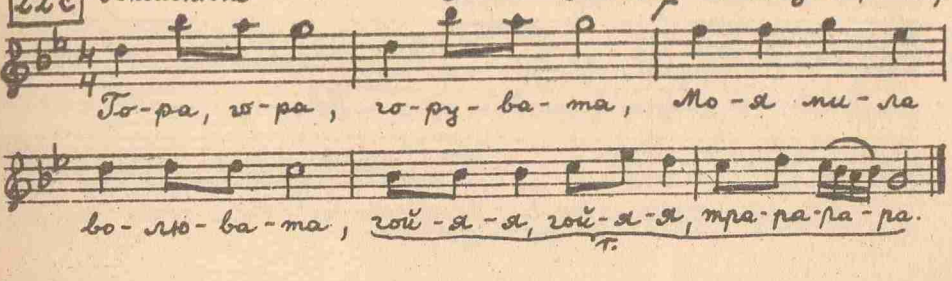

22d Andantino Galicia (Kolessa: Lemkengebiet N.: 556b.)

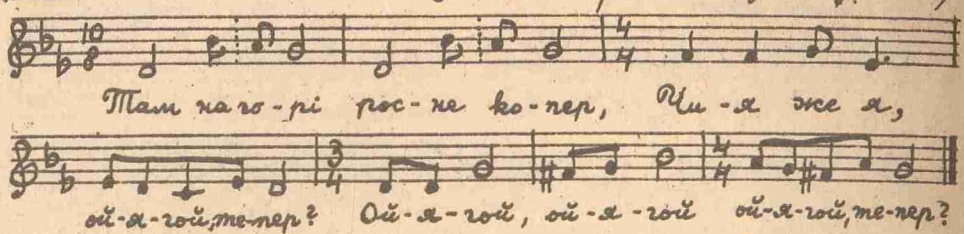

23 Tempo giusto, ♩=140 F. 1461 a), Hédel (Zólyom), Žuža Strelcová, 18 é., 1915.

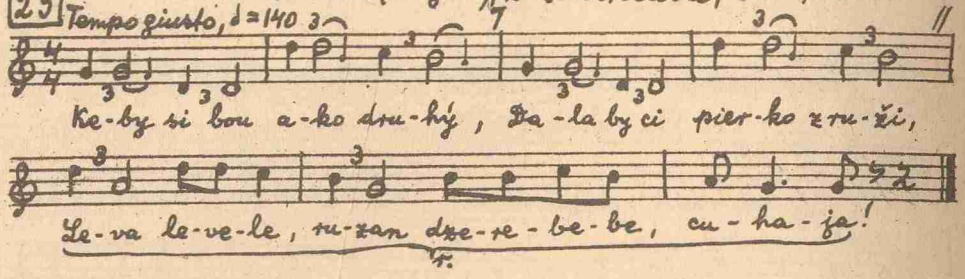

24 Tempo giusto Szelcse (Zólyom), Maria Mesiková, 17 é, 1915.

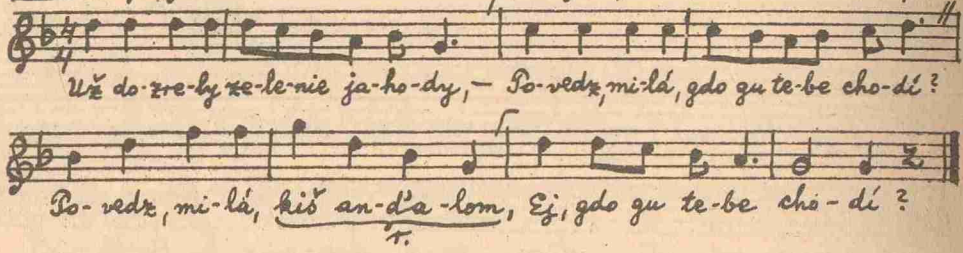

25 Tempo giusto, ♩=132-144 F. 1376 c), Hédel (Zólyom), Žuža Strelcová, 18 é., 1915

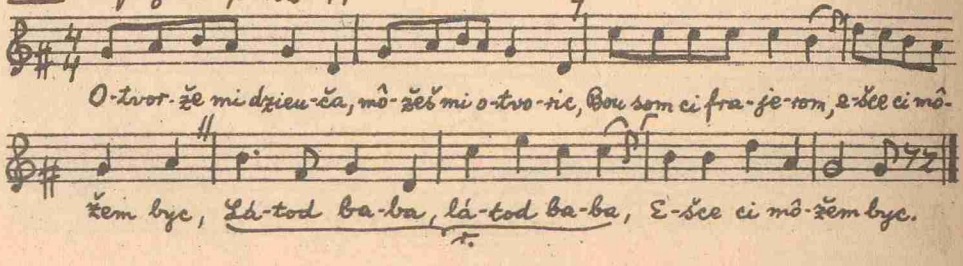

BARTÓK ARCHIVUM

26a Tempo giusto

Žalaba (Hont), 1912. (Kodály)

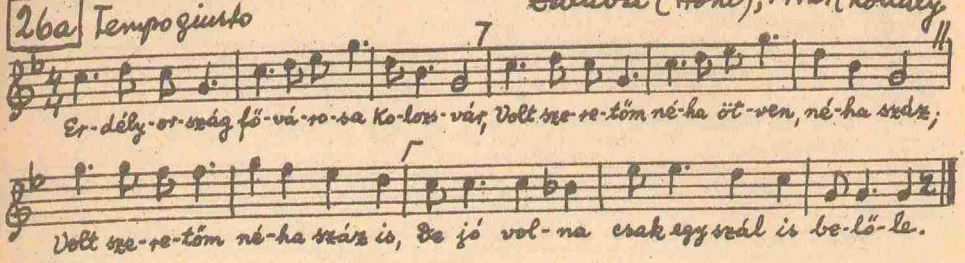

26b

St. Břeclava, Morvaország (Bartók: III. N° 164)

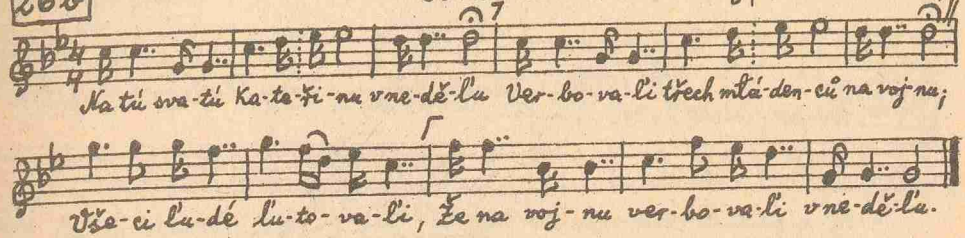

26c Quasi parlando, ♪=222

M.F. 1365 b), Kerpenyes (Alsó-Fehér), férfi, 1910.

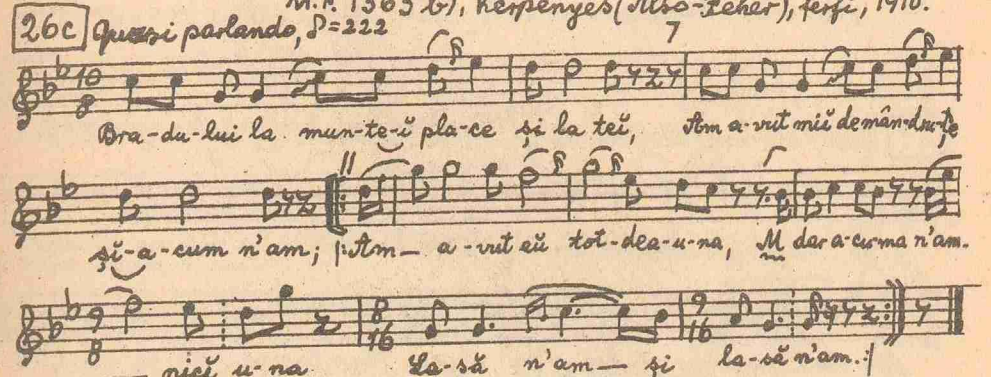

27 Tempo giusto

Feketebalog (Zólyom), asszonyok, 1915.

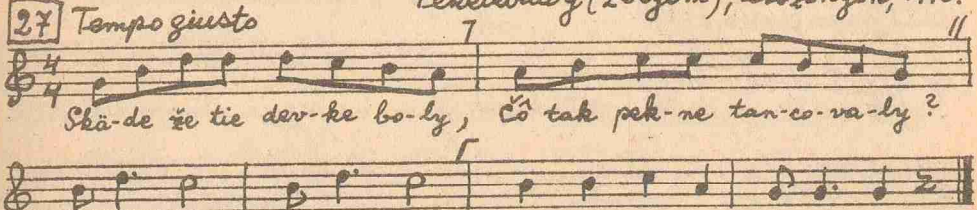

28a Tranquillo — Z Velké (Morvaország) (Bartók: III. 1. 87)

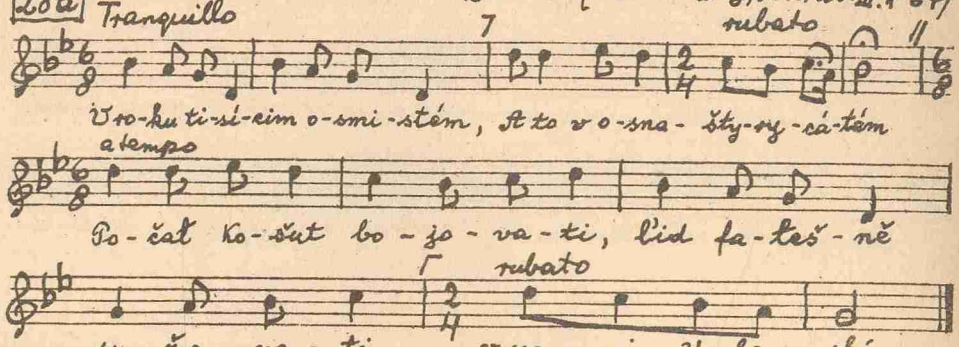

28b Tempo giusto, ♩=130 — F. 1460 c), Hédel (Zólyom), Zuzka Streleová, 18 é., 1915.

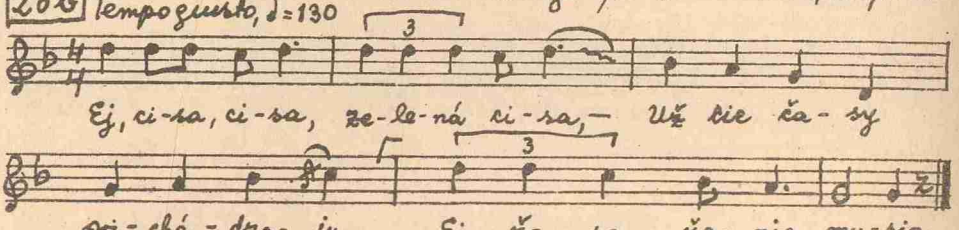

29 Tempo giusto, ♩=104-126 — M.F. 1074 a), Darázs (Nyitra), leány, 1907.

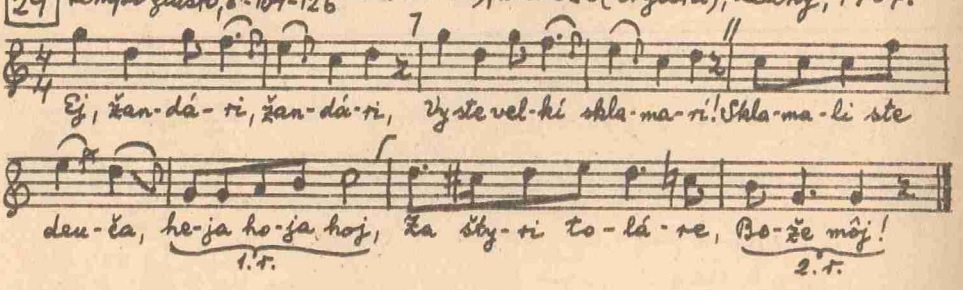

30 Tempo giusto, ♩=138 — F. 1470 b), Hédel (Zólyom), Agnes Sedliaková, 15 é., 1915.

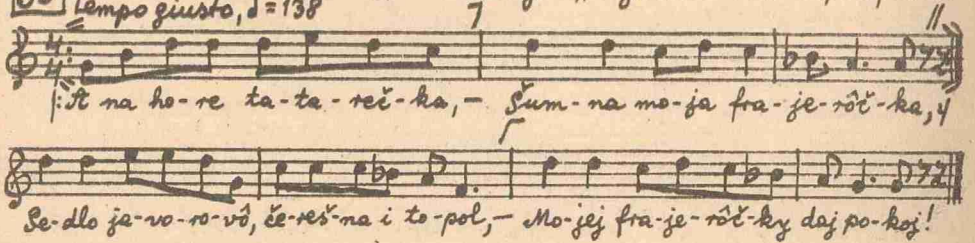

BARTÓK ARCHIVUM

31 Tempo giusto, ♩= 92-100 T. 1102 d), Lissó (Hont), Zuzanna Vicianová, 28 é. 1914.

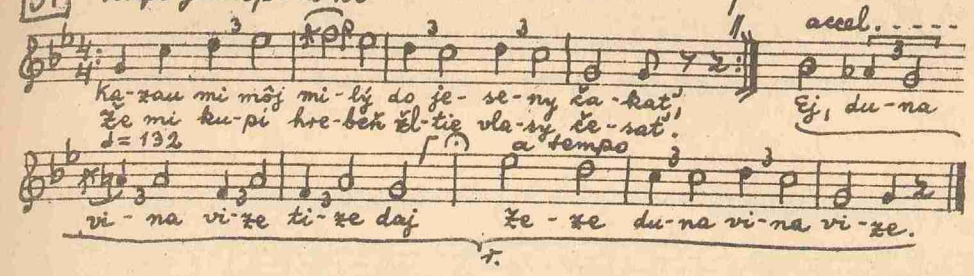

32 Tempo giusto Gerlica (Gömör), leányok, 1906.

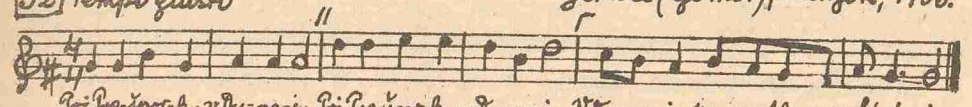

33 Tempo giusto, ♩= 132 M. F. 1074 b), Barázs (Nyitra), leány, 1907.

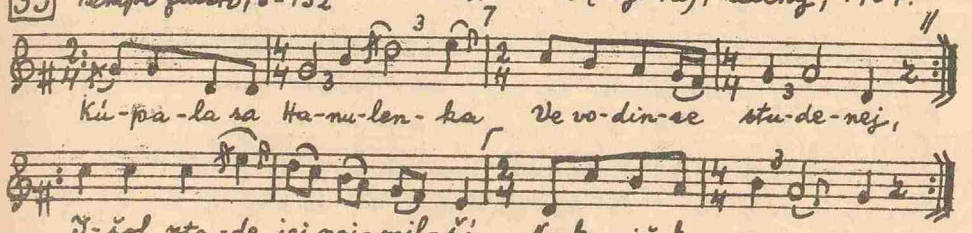

34 Parlando, ♩= cca 210 F. 1422 c), Hédel (Zólyom), Zuzka Strelcová, 18 é., 1915.

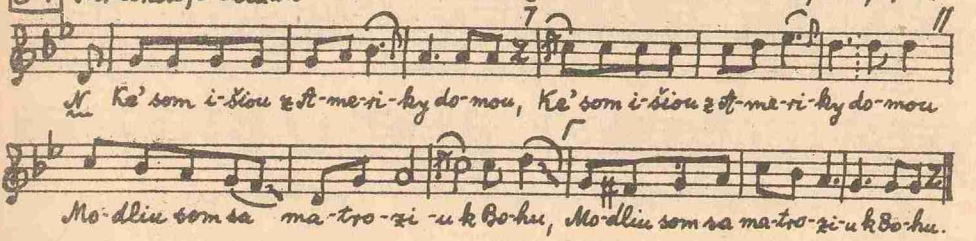

35 Andantino Galicia (Kolessa: Lemkengebiet, Nº 280)

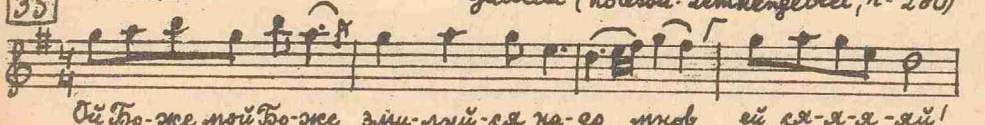

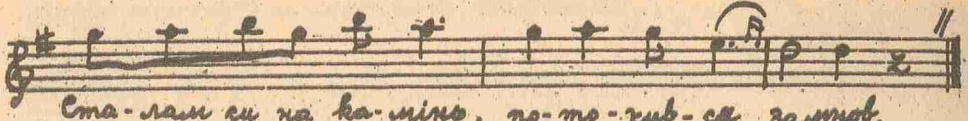

36a Tempo giusto — Sámson (Hajdu), legény, 1906.

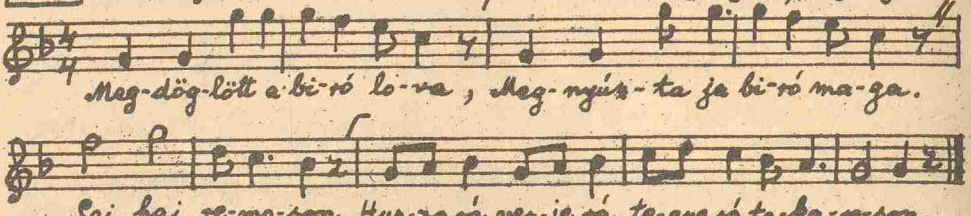

36b Andantino — Galicia (Kolessa: Lemkengebiet, № 276)

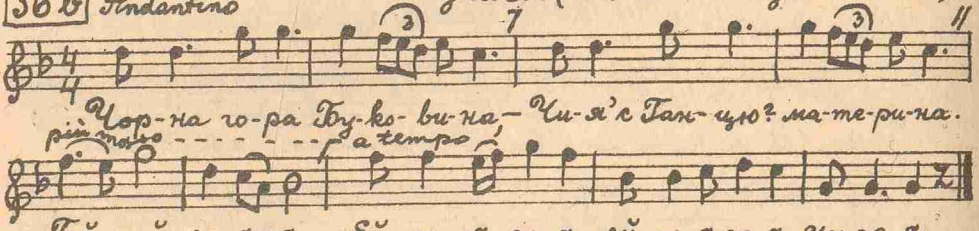

37 Parlando ♪=192 — M.F. 1898 b), Szombatság (Bihar), férfi, 1911.

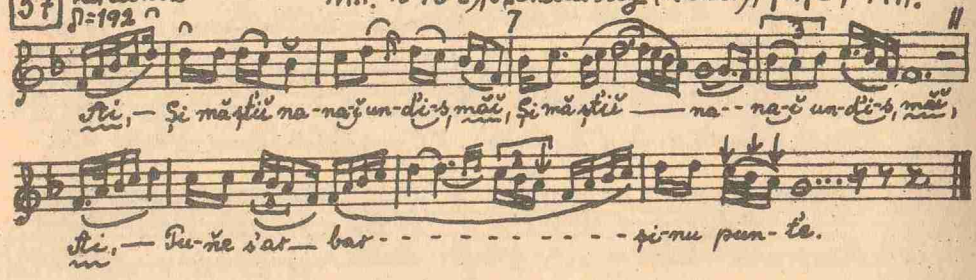

38 Parlando, ♪ = 160 — F. 1179a), Porsareles d (Bihar), Marie Dance, 17é., 1914.

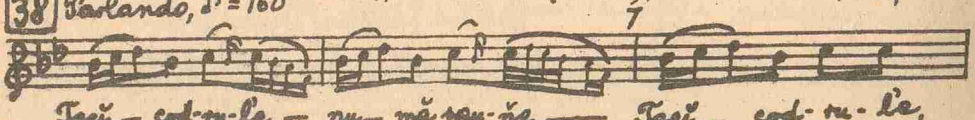

BARTÓK ARCHIVUM

39 Parlando, ♪=132 F. 1171b), Havasdombró (Bihar), Eleana Vaida, 21é., 1914.

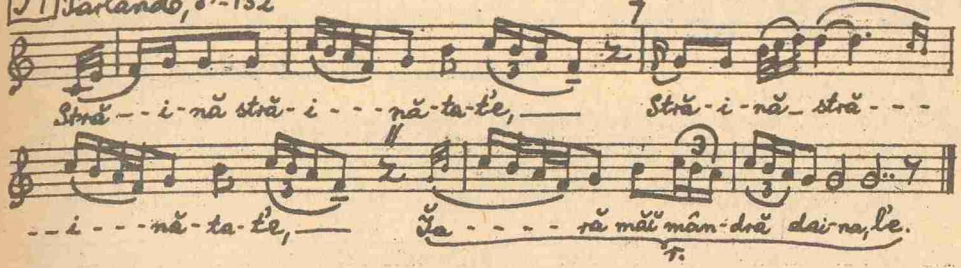

40 Parlando, ♪=152 F. 1185b), Sólyom (Bihar), Saveta Dehelean, 50 é., 1914.

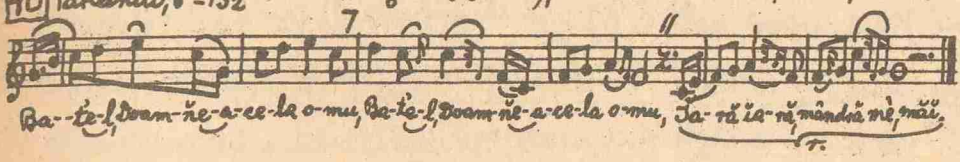

41 Parlando ♪=150 F. 979b), Várhely (Hunyad), Fira Bălinese, 40 é., 1913.

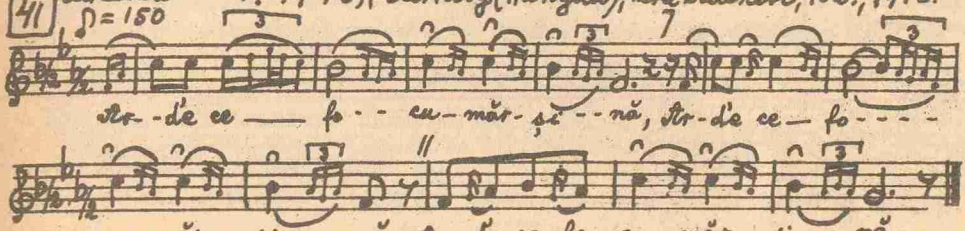

42 Parlando, ♪=132 F. 924a), Csebel (Hunyad), Marie Medela, 17é., 1913.

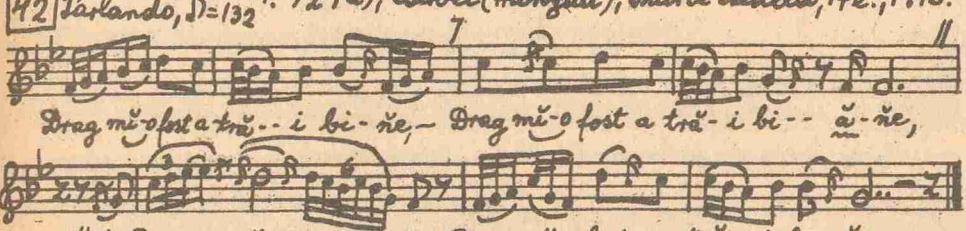

43a Parlando, ♩=184 T. 1208 c), Kisgörgény (Maros-Torda), Szalai Károly, 50 é., 1914.

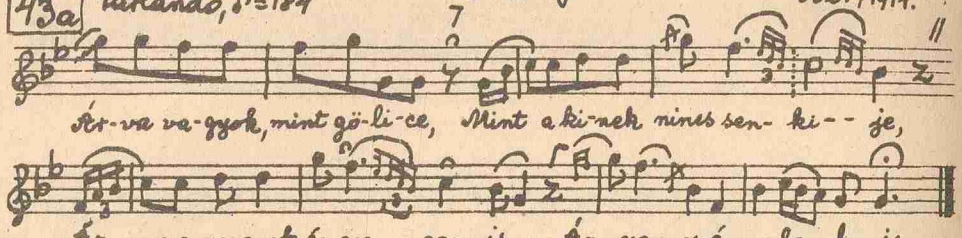

43b Parlando Kendilóna (Szolnok-Doboka), férfi, 1909.

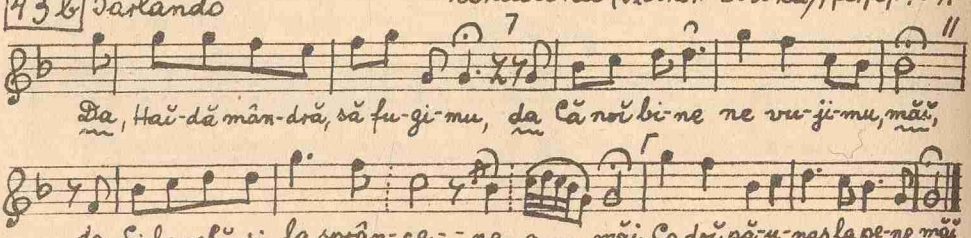

44a Parlando, ♩=168 M. F. 1610 b), Csikverebes (Csik), Kovács Balázs, 61 é., 1912. (Lajtha)

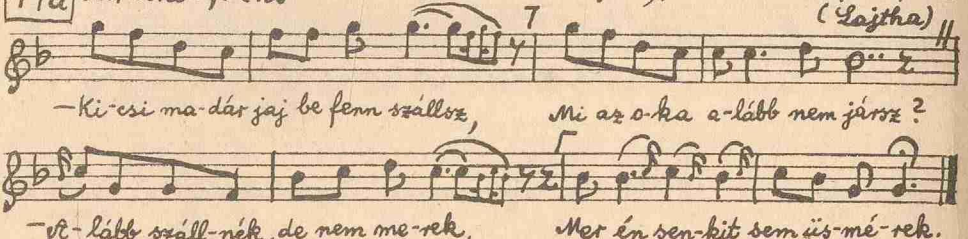

44b Parlando ♩=240 M. F. 2038 b), Mezőszabad (Maros-Torda), férfi, 1912.

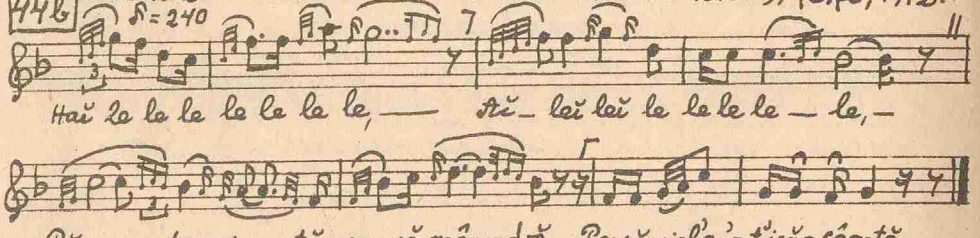

44c Vasziljev: Zbornyik marijszkih narodnich pesen, № 96.

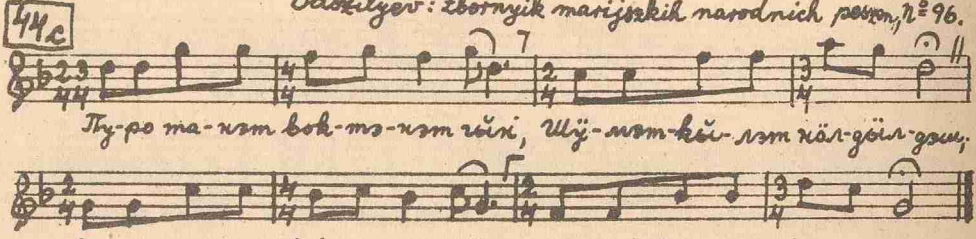

BARTÓK ARCHIVUM

45a Parlando, ♪=224 M.F. 1650 a), Dercen (Bereg), öregasszony, 1912.

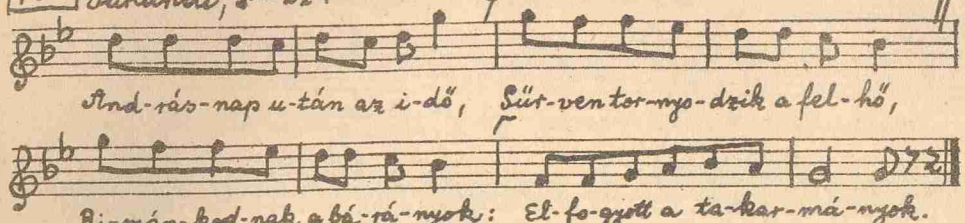

And-rás-nap u-tán az i-dő, Sür-ven tor-nyo-dzik a fel-hő,

Ri-mán-kod-nak a bá-rá-nyok: El-fo-gyott a ta-kar-má-nyok.

45b ♪=78 F. 1253 a), Görgényorsova (Maros-Torda), Lucreția Bloș, 18 é. 1914.

Ver-de-ĭ cod-ru și 'n-frun-zi-tă, Mi-e-mĭ pa-re ve-ște-zi-tă

Da-că-s ĭo tăt nă-că-ji-tă, Da-că-s ĭo tăt nă-că-ji-tă.

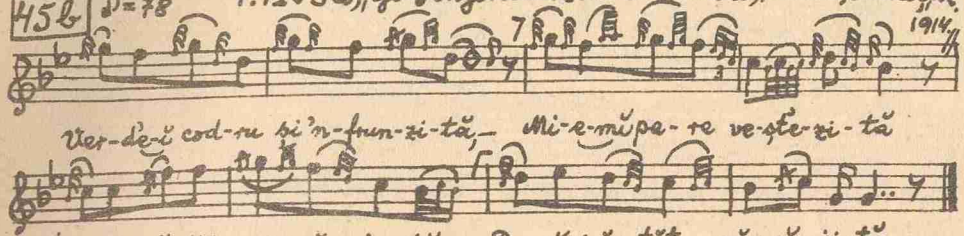

46a Parlando ♪=160 M.F. 1047 c), Gyergyócsomafalva (Csík), asszony, 1907

Hon-nan jösz te oly le-vél-lel (!) bus paj-tás, Mér sír e-gyik szë-med job-ban, mint a más?

Mért lá-tok or-cá-don oly nagy bá-na-tot, Mint-ha el-mult vol-na min-den víg na-pod?

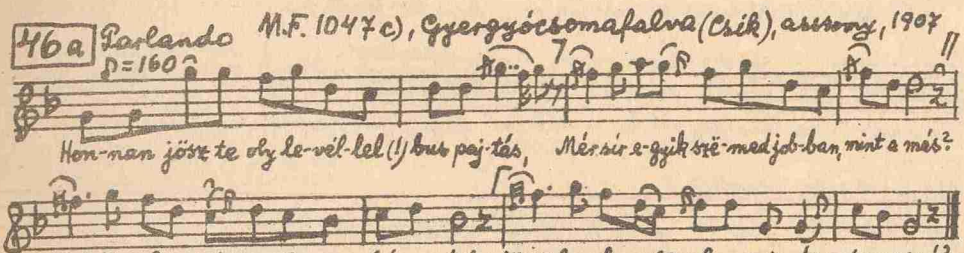

46b Tempo giusto ♩=106 M.F. 753 b), Mezőkók (Torda-Aranyos), asszony, 1909.

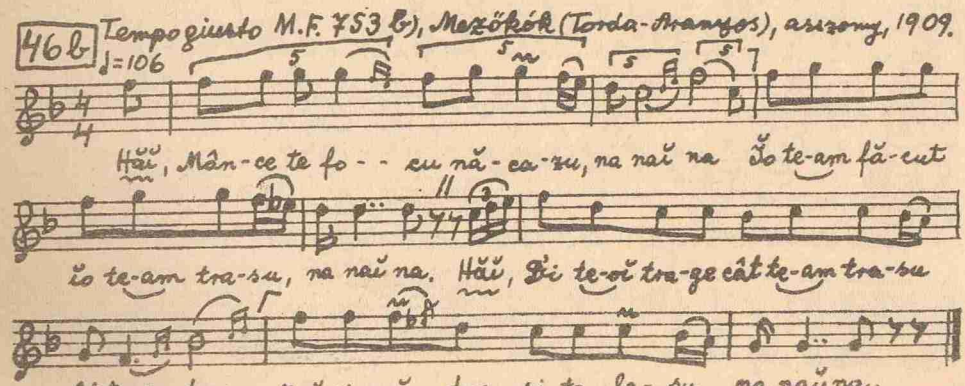

Hăĭ, Mân-ce te fo-cu nă-ca-zu, na naĭ na Ĭo te-am fă-cut

ĭo te-am tra-su, na naĭ na. Hăĭ, Di te-oĭ tra-ge cât te-am tra-su

cât te-am tras, Maĭ și mă duc și te la-su, na naĭ na.

43a Parlando, ♩=184 — F. 1208 c), Kisgörgény (Maros-Torda), Szalai Károly, 50 é., 1914.

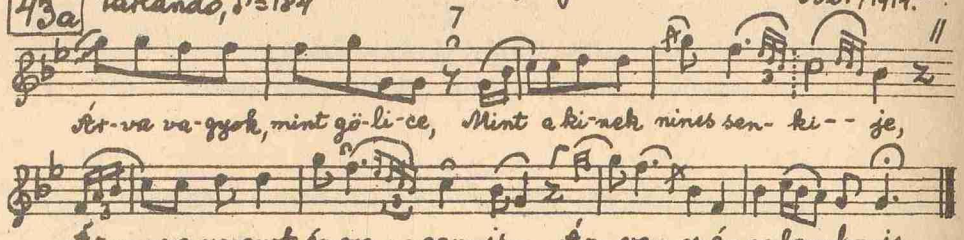

43b Parlando — Kendilóna (Szolnok-Doboka), férfi, 1909.

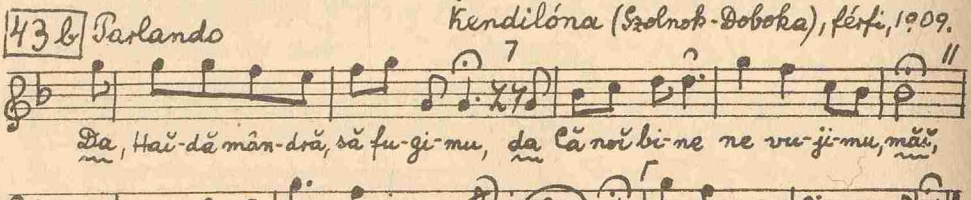

44a Parlando, ♩=168 — M. F. 1610 b), Csikverebes (Csík), Kovács Balázs, 61 é., 1912. (Lajtha)

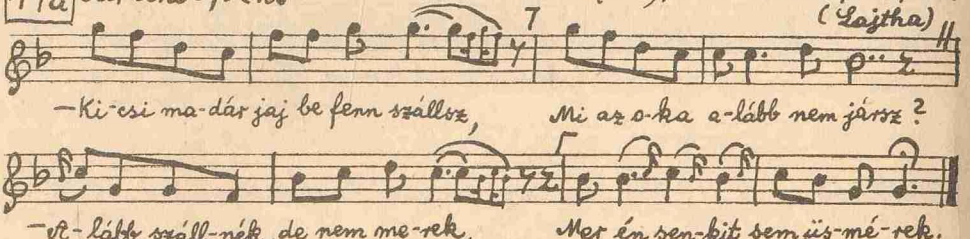

44b Parlando ♩=240 — M. F. 2038 b), Mezőszabad (Maros-Torda), férfi, 1912.

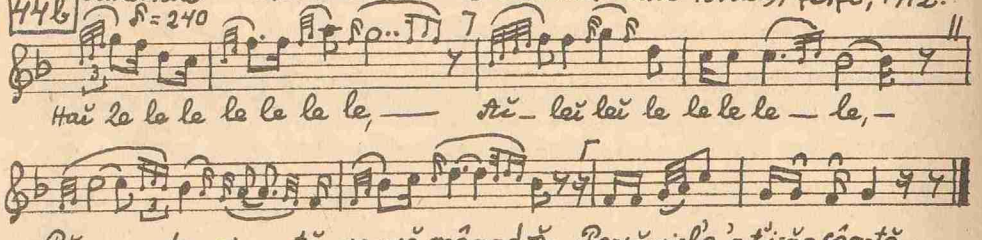

44c Vaszilyev: Zbornyik marijszkih narodnich pesen, № 96.

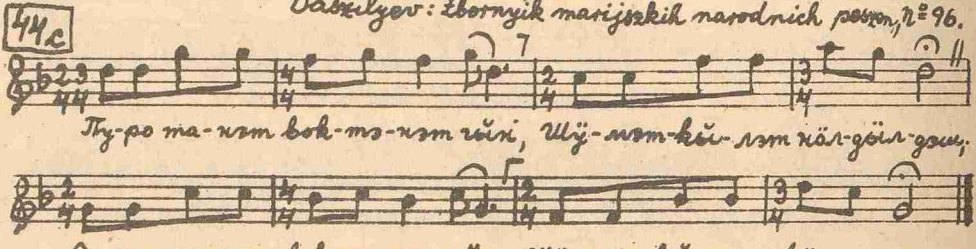

BARTÓK ARCHIVUM

45a Parlando, ♪=224 M.F. 1650a), Dercen (Bereg), öregasszony, 1912.

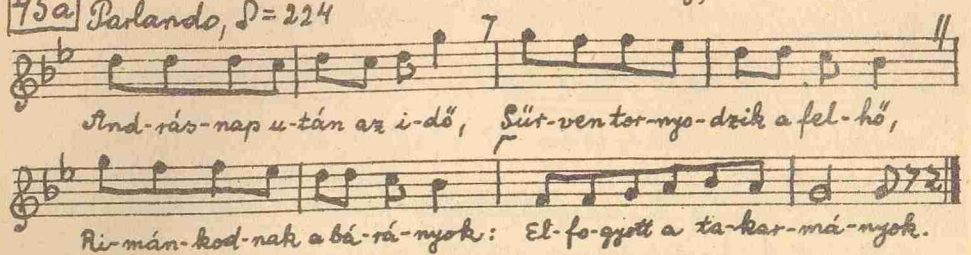

45b ♪=78 F.1253a), Görgényoroszova (Maros-Torda), Lucreția Blaga, 1914.

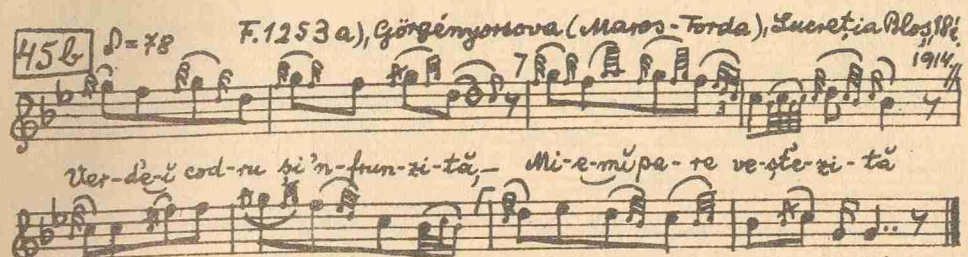

46a Parlando ♪=160 M.F. 1047c), Gyergyócsomafalva (Csík), asszony, 1907

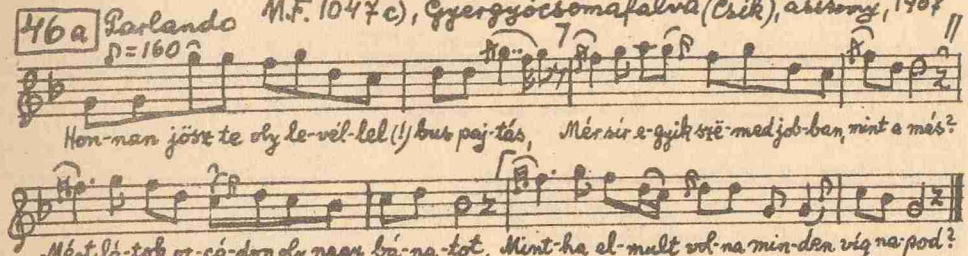

46b Tempo giusto ♩=106 M.F. 753b), Mezőkök (Torda-Aranyos), asszony, 1909.

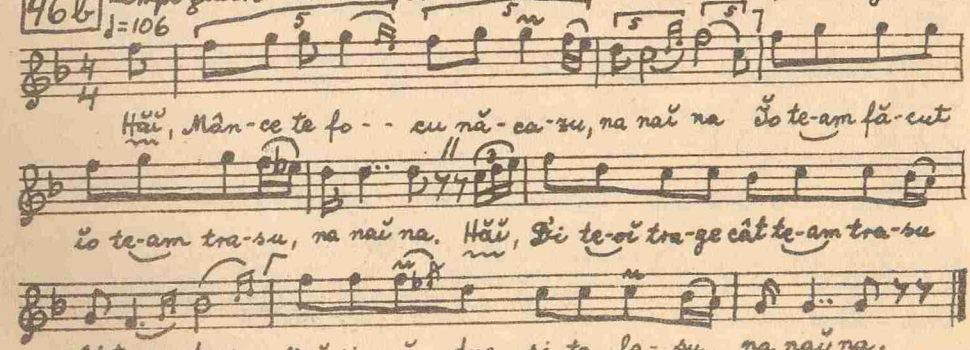

47a Parlando M.F. 1111b), Báta (Tolna), Papa József (Garay)

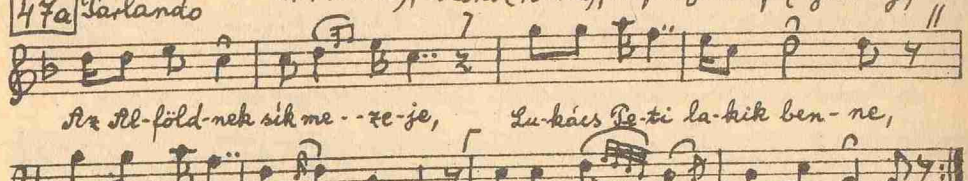

47b Parlando ♪=200 F. 1561a), Erdőszakáll (Maros-Torda), Ștefan Bungărdean 1916.

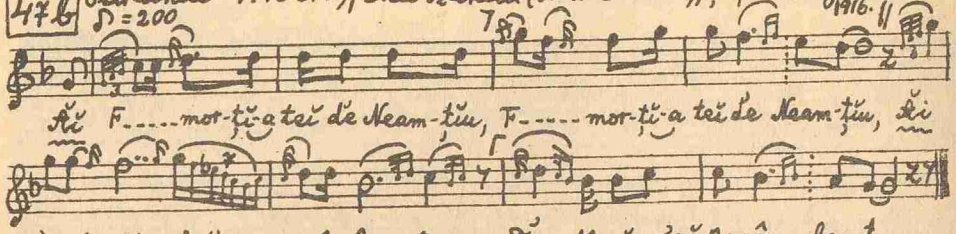

48a Tempo giusto Felsőireg (Tolna), asszony, 1906.

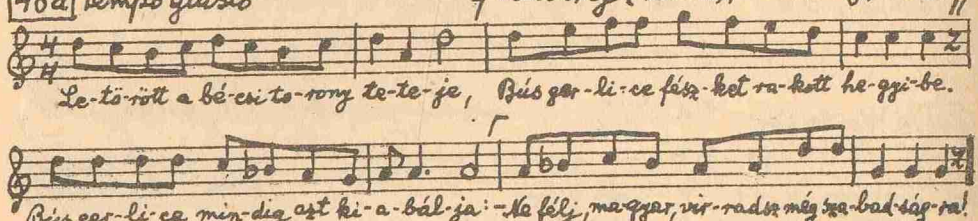

48b Tempo giusto Szolnok-Doboka, 1909.

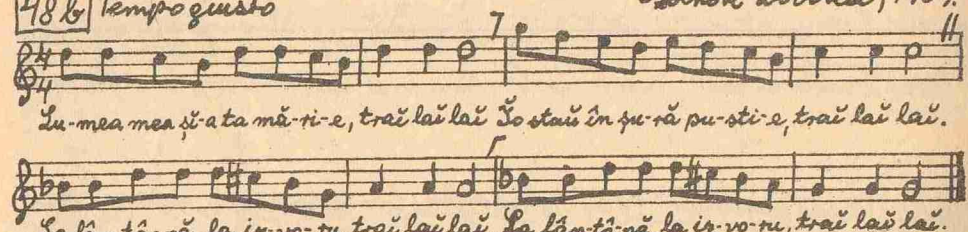

49a Tempo giusto, M.F. 1229a), Menyhe (Nyitra), leányok, 1909 (Kodály)

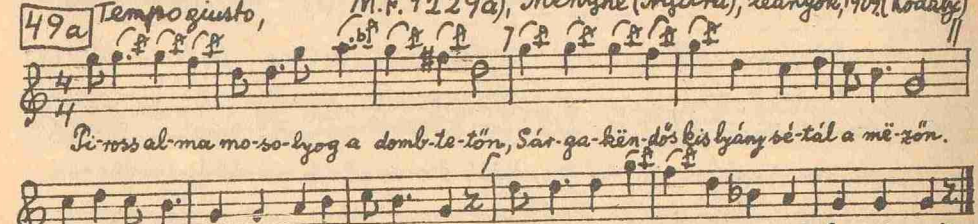

BARTÓK ARCHIVUM

49b Tempo giusto ♩=126 M.F. 744b), Mezőkök (Torda-Aranyos), férfi., 1909.

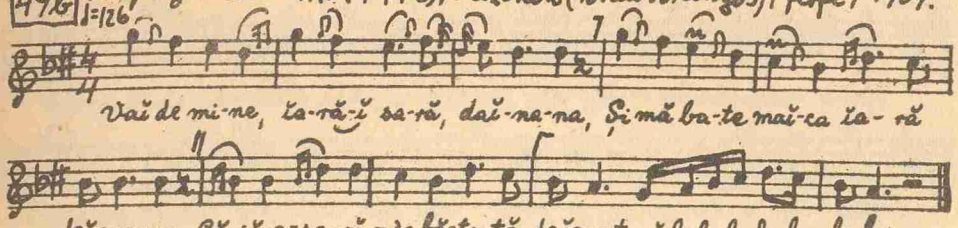

50a Parlando M.F. 335b), Kaposfüred (Somogy), Kovács György (Vikár)

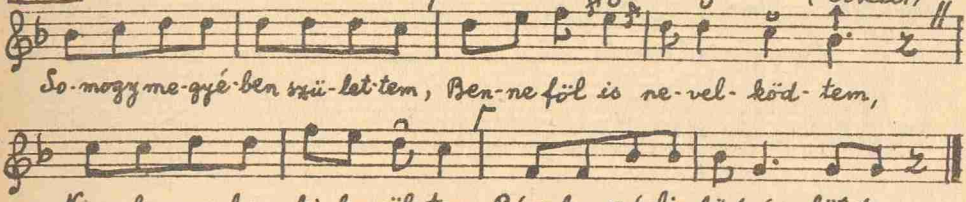

50b Parlando F. 1575c), Soborsin (Strad), Mărioara și Iulia Șup, 1917.
♩=152

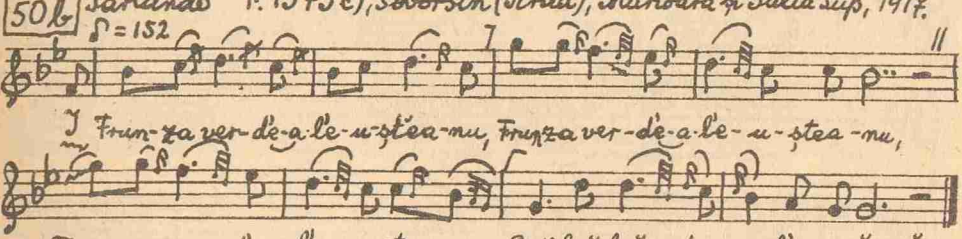

50c Parlando, ♩=180 M.F. 2053b), Lérárdfalva (Szatmár), leány, 14 é., 1912.

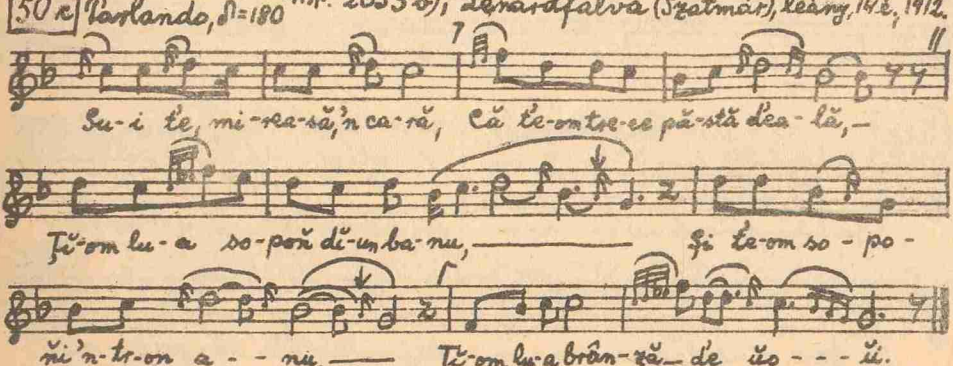

51 a Parlando — Gyimesfelsőlok (Csík), 1911. (Lajtha)

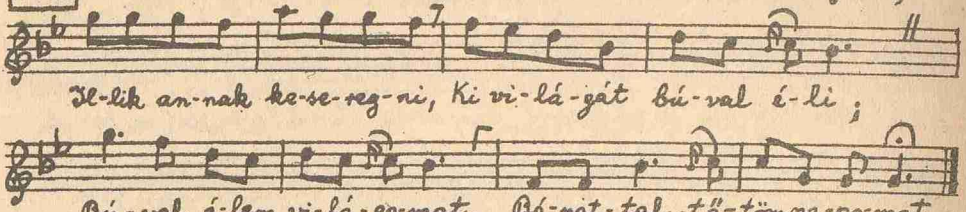

51 b Parlando ♪= 208 — F. 1553 b), Mezőkölcsöllkút (Kolozs), Zacharia Chisa, 30 é., 1916.

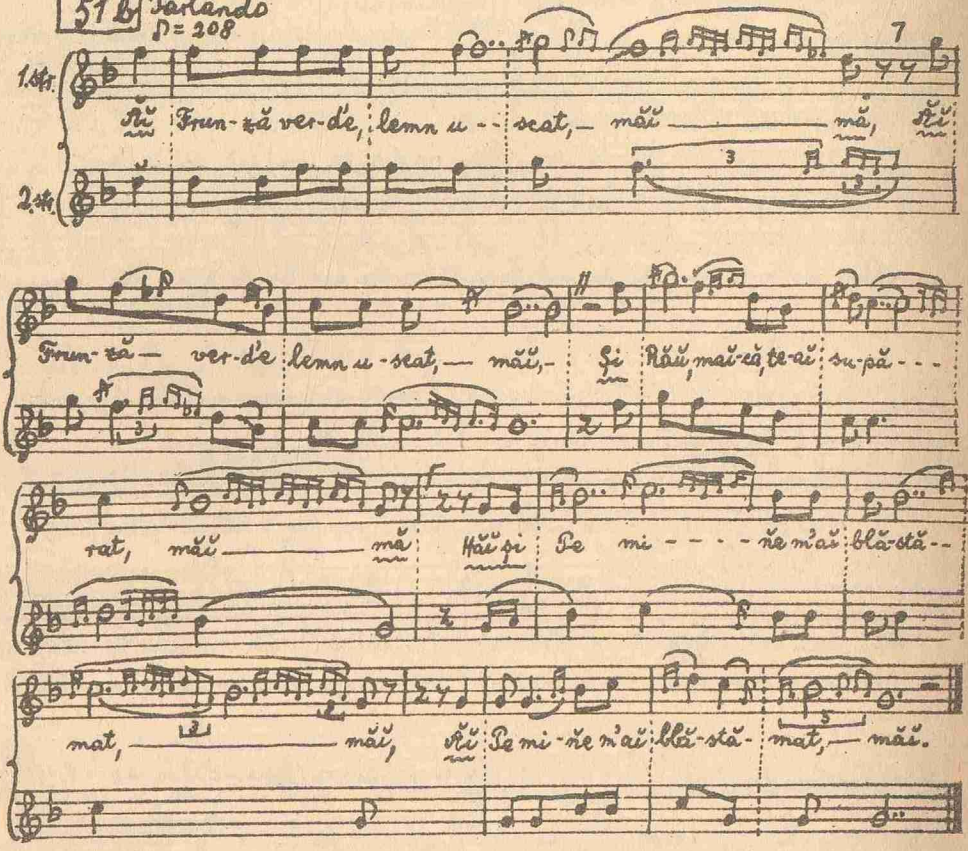

51 c Poturen (Muraköz), Martin Petković (Žganec, Nº 293)

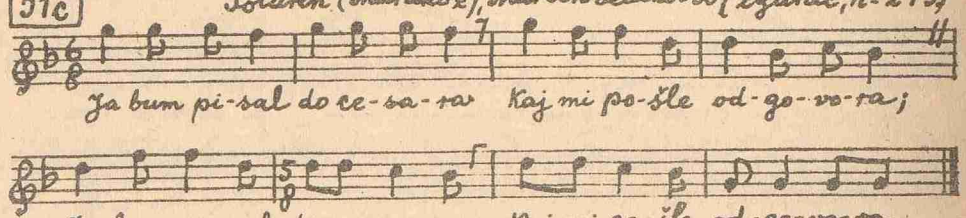

BARTÓK ARCHIVUM

52 Parlando ♪ = 184 F. 982 a), Várhely (Hunyad), Fira Dălineuc, 40é. 1914.

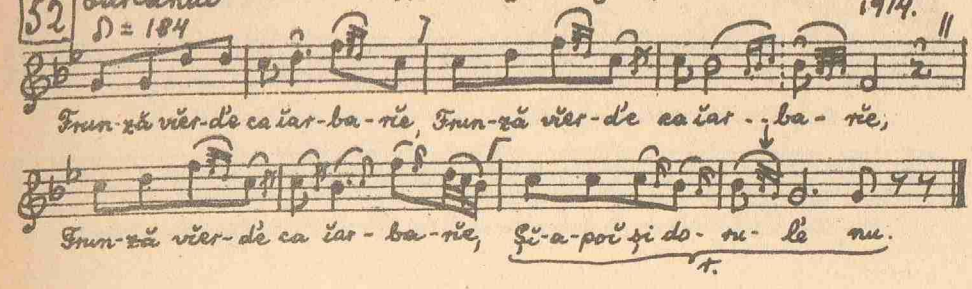

53 Parlando ♪ = cca 160 M.F. 860 a), Nagyszentmiklós (Torontál), leányok, 1910.

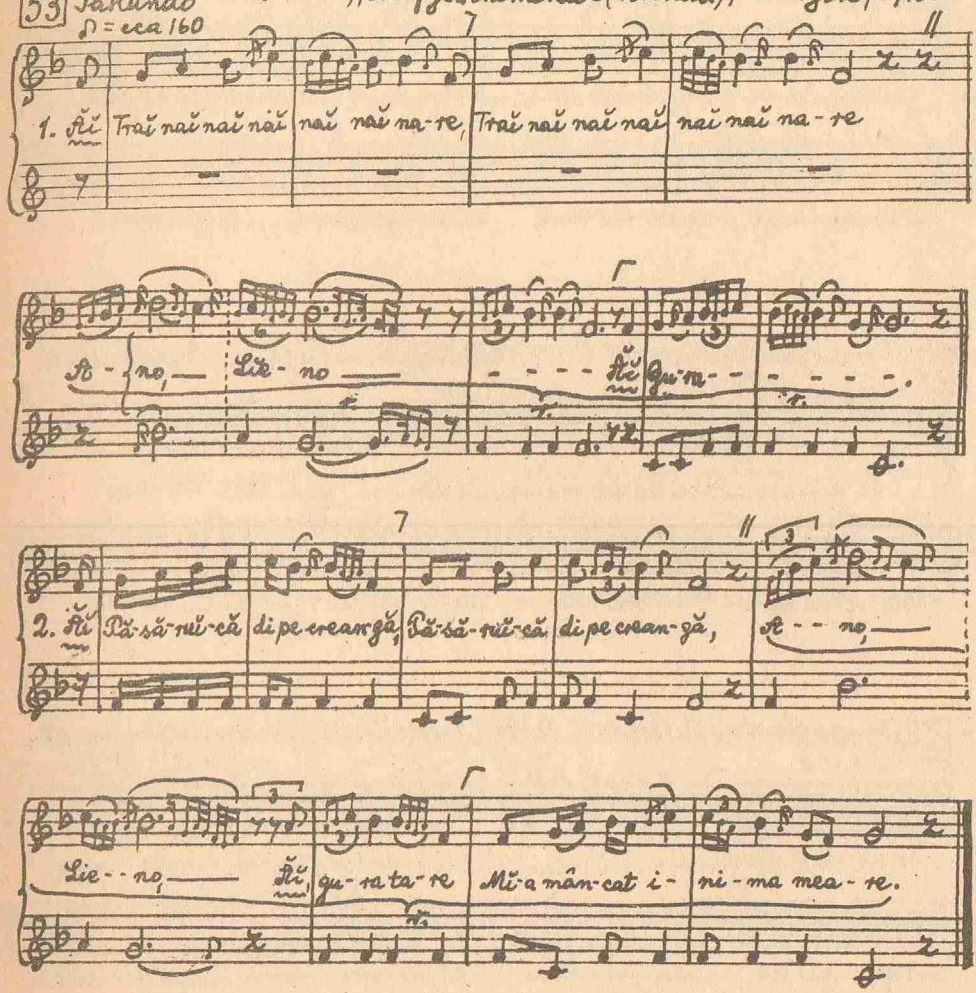

54 Tempo giusto M.F. 2125 a), Kisbocskó (Máramaros), Erina și Ioană Chiesa, 15, 18 a., 1913.
♩=88

Su-pă-ra-rea și u-rî - - tu, Su-pă-ra-rea și u-rî-tu

Gân-deștĭ, că te-a-du-nă vân - - - tu, Gân-deștĭ, ca te-a-du-nă vân-tu

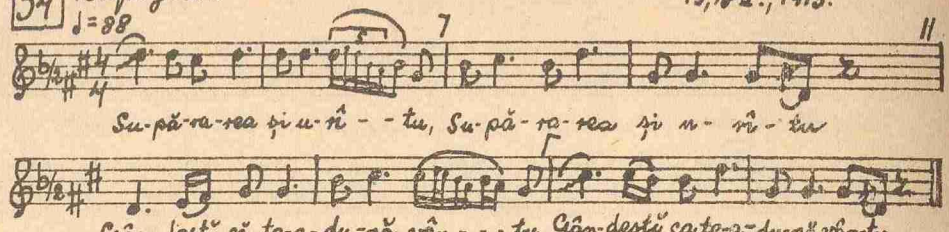

55 Tempo giusto M.F. 745 b), Mezőkók (Torda-Aranyos), leányok, 1909.
♩=98

Vi-no, ba-de, când gân-de-știu, Vi-no, ba-de, când gân-de-știu

N'a-ștep-ta să te do-re-scu, N'a-ștep-ta să te do-resc.

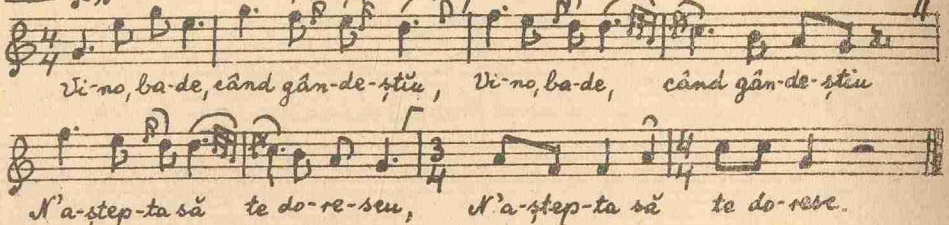

56 Tempo giusto, ♪=156 M.F. 1973 c), Nagytarna (Ugocsa), legény, 1912.

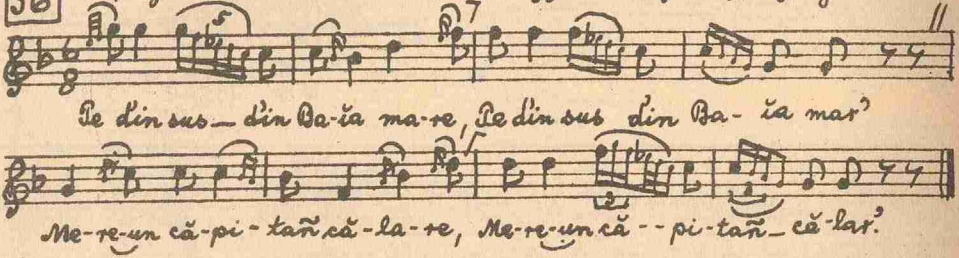

Pe d'in sus — d'in Ba-ĭa ma-re, Pe d'in sus d'in Ba-ĭa mar'

Me-re-un că-pi-tañ că-la-re, Me-re-un că - - pi-tañ — că-lar'.

57 Tempo giusto F. 1348 c), Bala (Maros-Torda), Marian Solonica, 1914.
♪=198

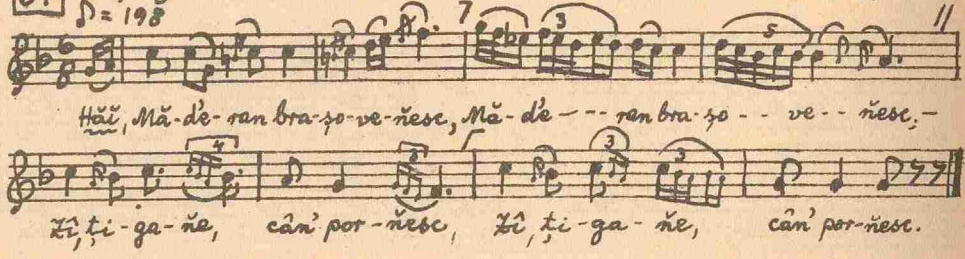

Hăĭ, Mă-d'e-ran bra-șo-ve-ňesc, Mă-d'e - - - ran bra-șo - - ve - - ňesc, —

Zî, ți-ga-ňe, cân' por-ňesc, Zî, ți-ga-ňe, cân' por-ňesc.

BARTOK ARCHIVUM

M.F. 748 c), Mezőkók (Torda-Aranyos), 1909.

58 Tempo giusto ♩ = 130

Pă-să-ruĭ-că cu cu-nu-nă, Nu cân-ta sa-ra pe lu-nă,

Că d-i-ni-ma mea nu-ĭ bu-nă, Naĭ da da daĭ da da da.

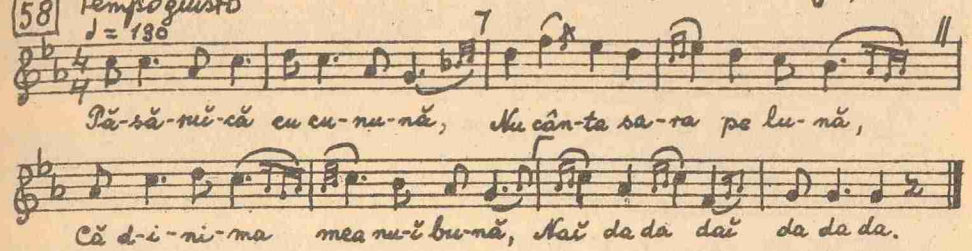

59 Tempo giusto, ♪ = 216 F. 1554 a), Mezőköbölkut (Kolozs), Zacharia Chisa, 30 é. 1916.

Ăĭ, La-să maĭ-că m'aĭ fă-cu-tă, La-să maĭ-că m'aĭ fă-cut, Ăĭ

Da-că no-roc n'am a-vut, Da-că no-roc n'am a-vut.

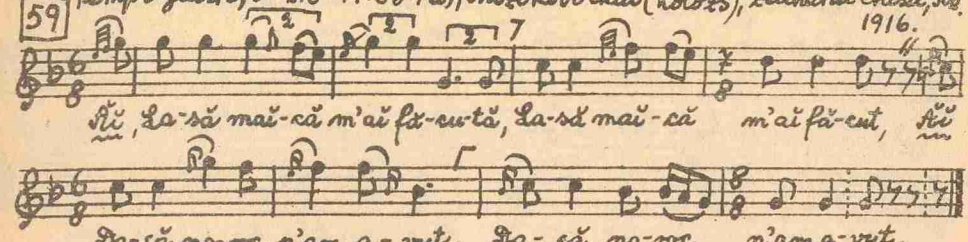

60 a Tempo giusto M.F. 1132 b), Kórógy (Szerém), Györke Ádámné (Garay)

Pi-ros csá-kó sü-ve-gem, Most é-lem gyöngy-é-le-tem;

Bok-ré-ta van mel-let-te, Szö-ke kis lány kö-töt-te.

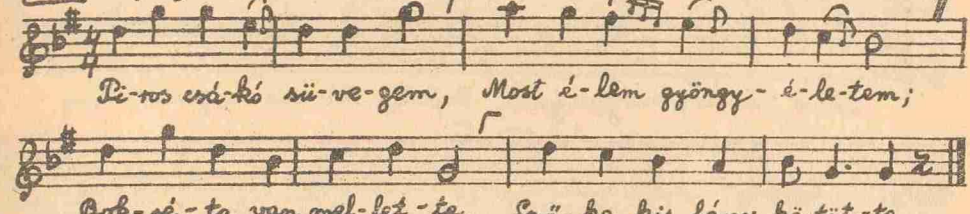

60 b Tempo giusto M.F. 2114 d), Alsóvisó (Máramaros), Vârvară Braicu, 19 é. 1913.
♪ = 240

Nu-ĭ baĭ, nu, mân-druț, nu-ĭ baĭ, Știŭ că nu ňe-am i-bd'it-aĭ.

Ňe-am i-bd'it v'o do-ŭe lunĭ, Ňe-am i-bd'it, c'am fo' ňe-bunĭ.

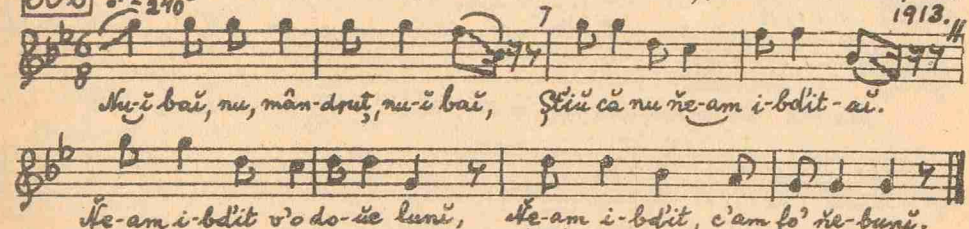

60c M. Subotica (Muraköz), Anton Rocijan (Žganec, n:194.)

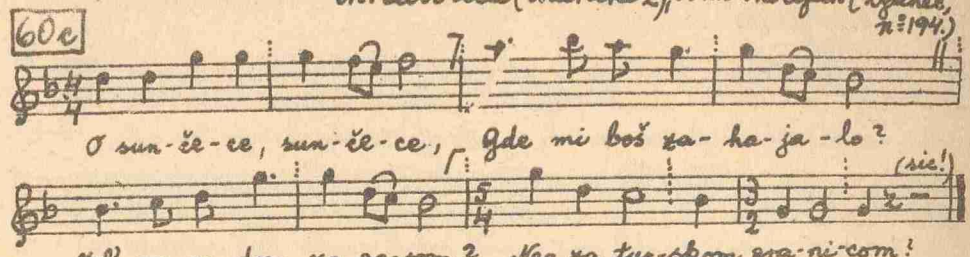

60d Tempo giusto Egyházmarót (Hont), Anna Kelíková, 56é, 1914.

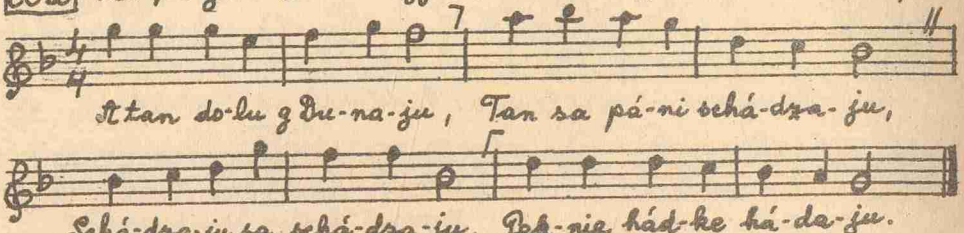

61a Tempo giusto M.F. 1298a), Viesáp (Nyitra), 1907. (Kodály)

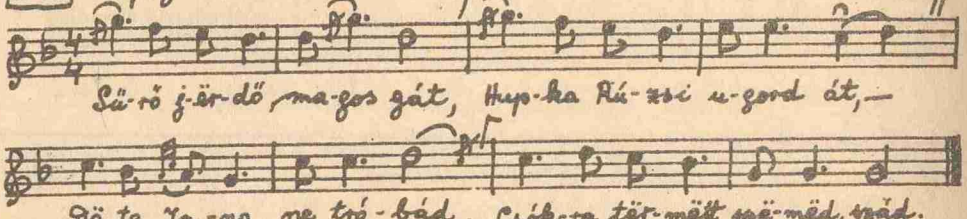

61b Tempo giusto M.F. 2098d), Jód (Máramaros), Ioană Chiș, 30é., 1913
♩ = 138

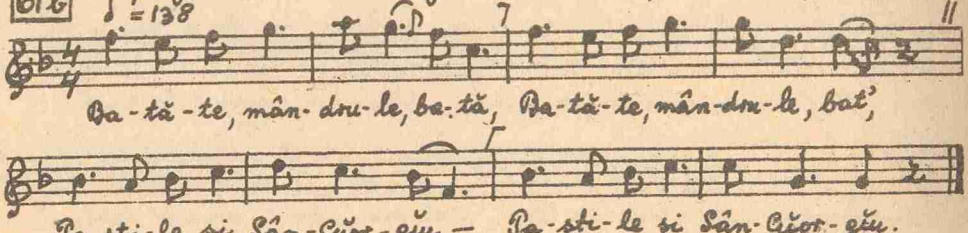

BARTOK ARCHIVUM

62a Tempo giusto — katonák, 1916.

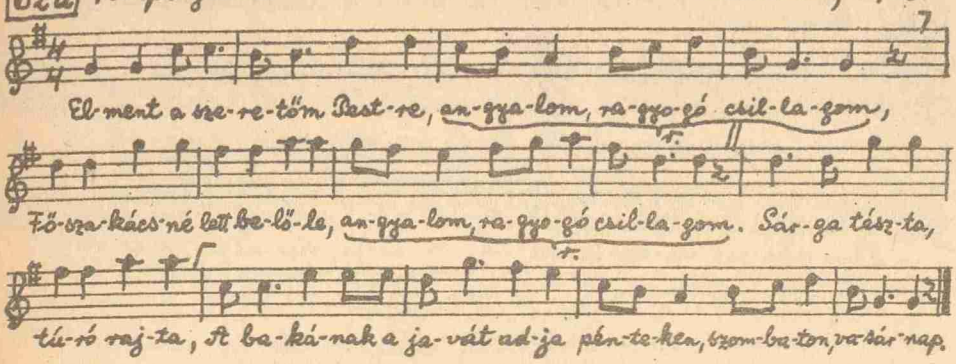

62b Tempo giusto — (Arad) katonák, 1917.

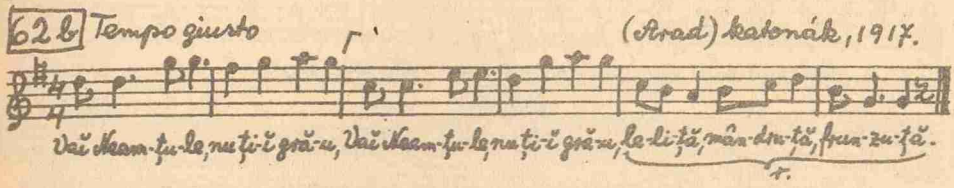

62c Tempo giusto ♩ = 94 — M.F. 684 a), Lehecseny (Bihar), leányok, 15-20 é., 1909.

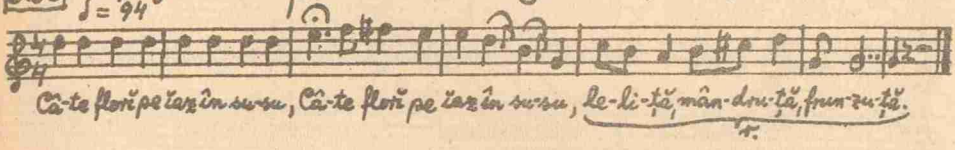

62d — Sebes (Bihar), 1909.

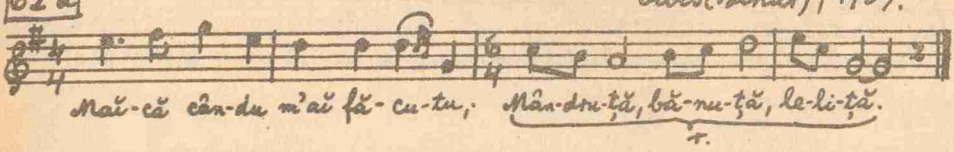

62e Tempo giusto ♩ = 132 — M.F. 1742 a), Széphely (Temes), leány, 17 é., 1912.

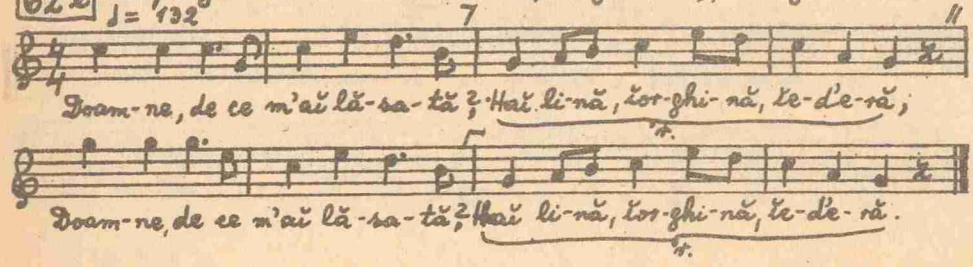

62f Tempo giusto ♩=112 M.F. 1757 b), Pánlak (Torontál), leányok, 1912.

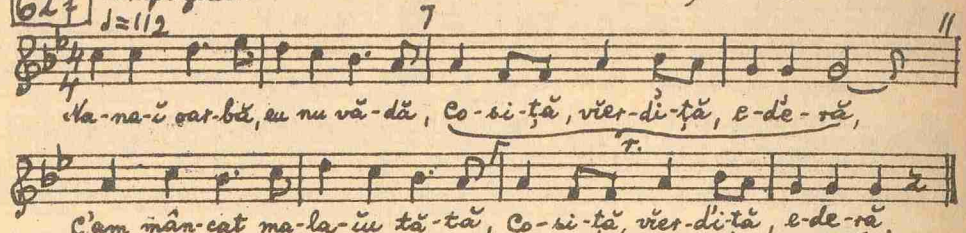

63 Tempo giusto ♩=84 M.F. 1862 b), Veresmart (Ugocsa), leányok, 1911.

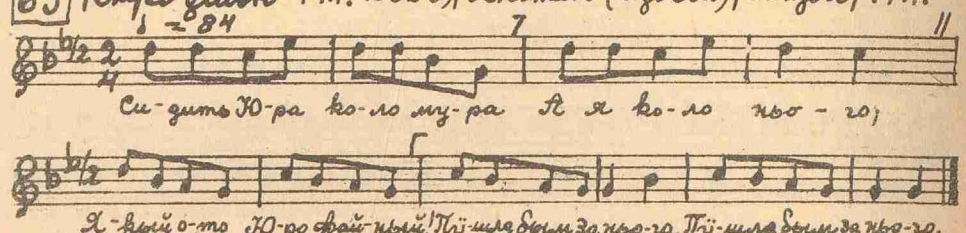

64a Tempo giusto ♩=72 M.F. 1895 a), Dolha (Máramaros), asszonyok, 1911.

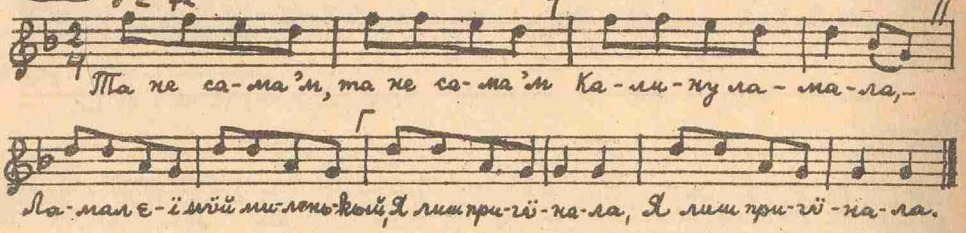

64b Tempo giusto Barslédec (Bars), öregek, 1907. (Kodály)

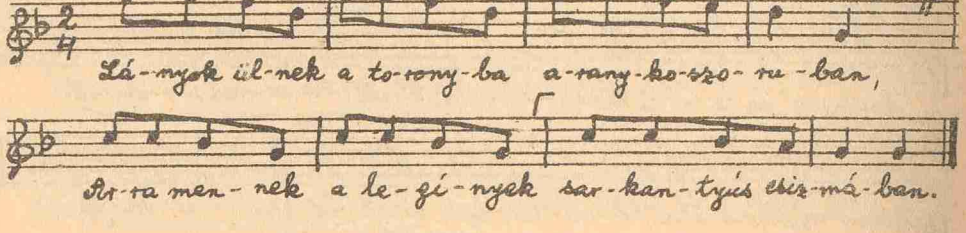

BARTÓK ARCHIVUM

65 Tempo giusto — Kisölved (Hont), Vicenc János (Kodály)

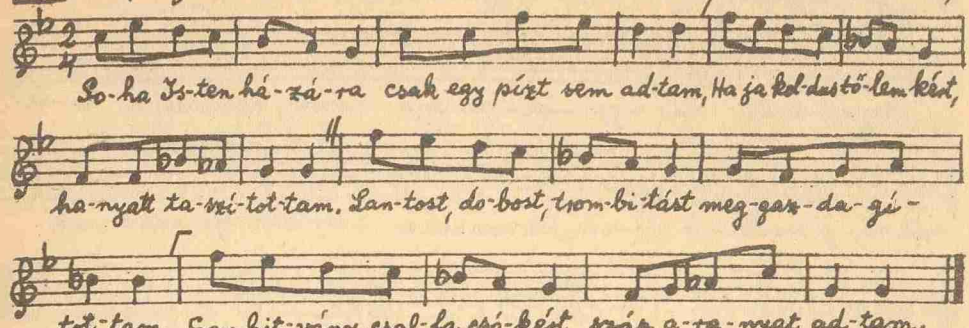

66a Tempo giusto M.F. 1304a) — Zsére (Nyitra), 1911. (Kodály)

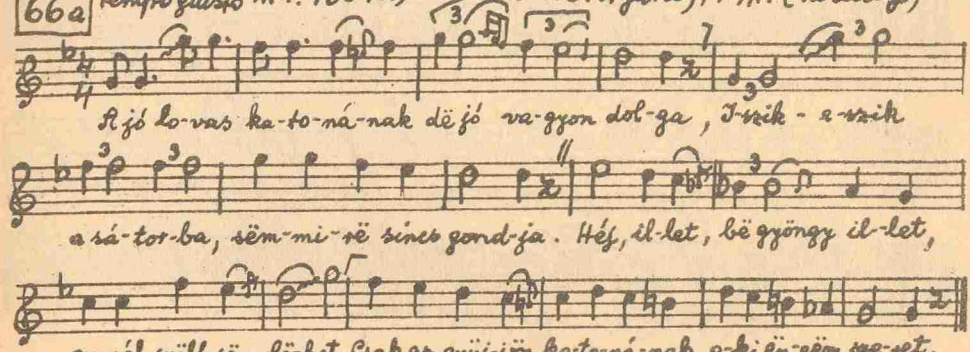

66b Tempo giusto, ♩=345 F. 1279 d), Felsőoroszi (Maros-Torda), Toma Tofolean, 64 é. 1914.

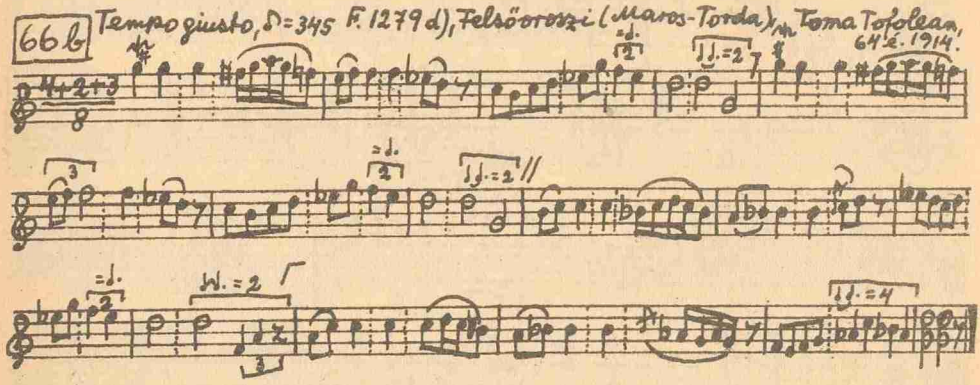

67a Tempo giusto M.F. 528 a), Csíkgyimes (Csík), Kis Fülöp (Vikár)

Meg-szü-le-tett már a gyer-mëk, i-gaz ap-ja sin-csen, Ko-ma-kér-ni ké-ne

mën-ni, – jó em-bë-rünk sin-csen, Sle-mën-nék én a pin-cé-be, ëgy csëpp bo-runk

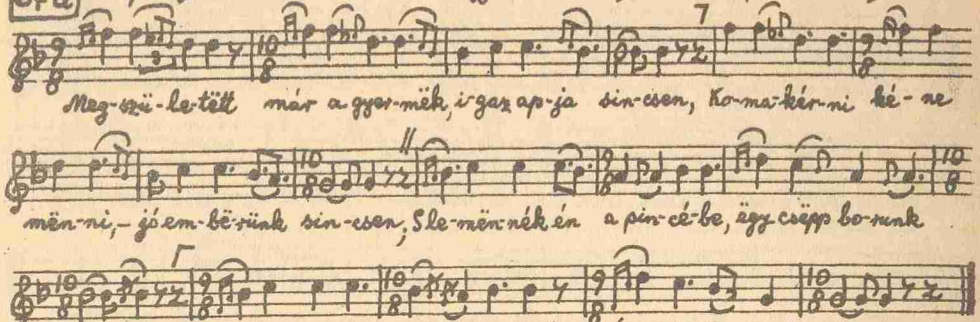

sin-csen, Ku-tya gyil-kos te-rëm-tet-te! Így hát sëm-mink sin-csen.

67b Tempo giusto M.F. 761 a), Mezőkók (Torda-Aranyos), asszony, 1909.
♩ = 110

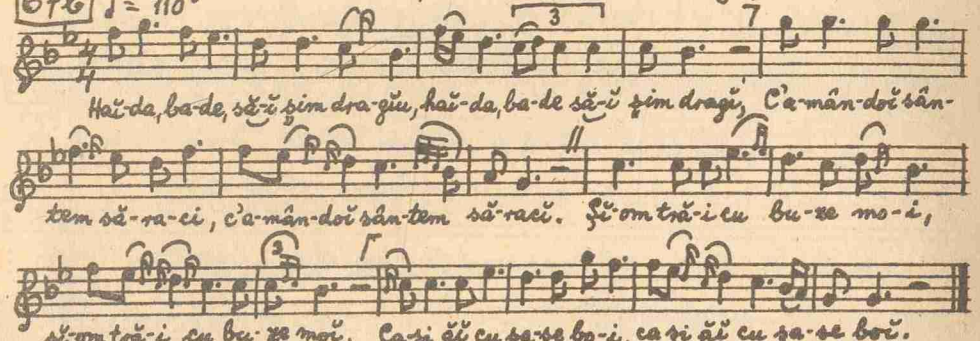

Haĭ-da, ba-de, să-ĭ şim dra-gĭu, haĭ-da, ba-de să-ĭ şim dragĭ, C'a-mân-doĭ sân-

tem să-ra-ci, c'a-mân-doĭ sân-tem să-racĭ. Şĭ-om tră-i cu bu-ze mo-i,

şĭ-om tră-i cu bu-ze moĭ, Ca-şi ăĭ cu şa-se bo-i, ca şi ăĭ cu şa-se boĭ.

67c Tempo giusto F. 1234 d), Idecspataka (Maros-Torda) {Juon Lup, 42 é. / Ila Cacula, 22 é. 1914.
♪ = 288

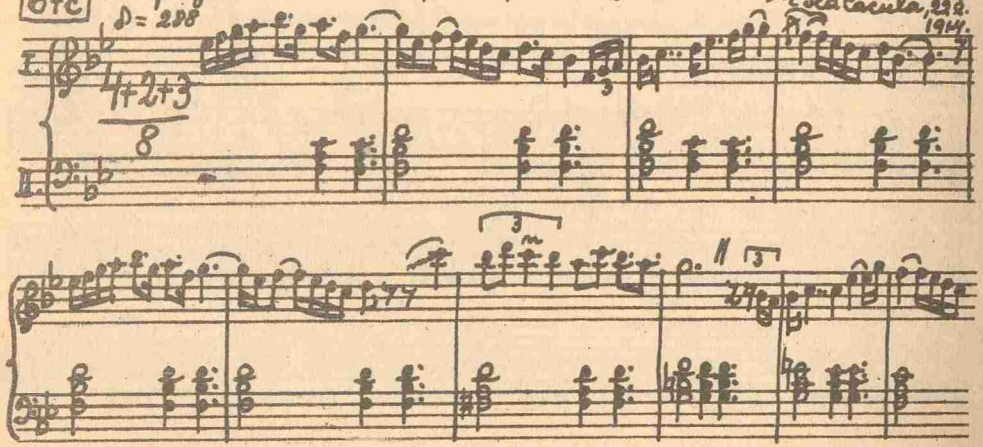

I. 4+2+3 / 8

II.

BARTÓK ARCHIVUM

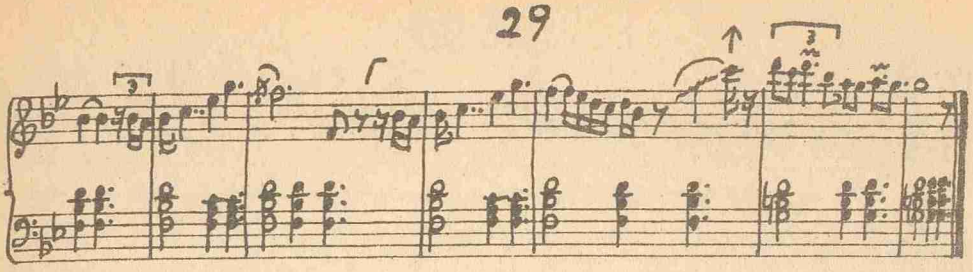

68 Tempo giusto, ♩=92 M.F. 1397c), Albák (Torda-Aranyos), 1910.

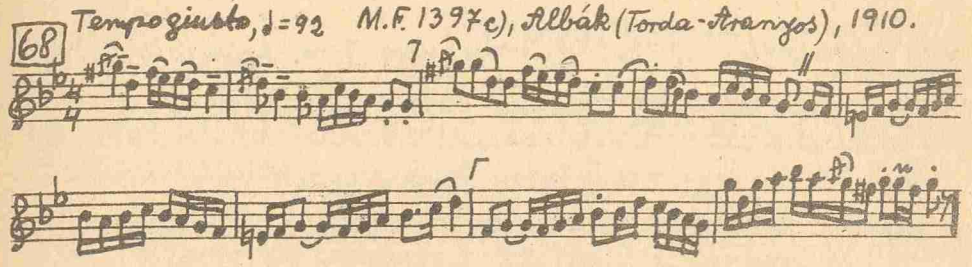

69 Tempo giusto M.F. 1826b), Merőzsadány (Temes), cigány, 35é., 1913.

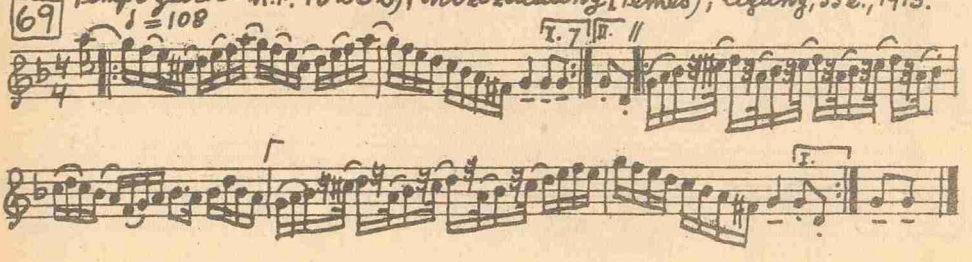

70 Tempo giusto, ♩=126 M.F. 1740b), Széphely (Temes), férfi, 32é., 1912.

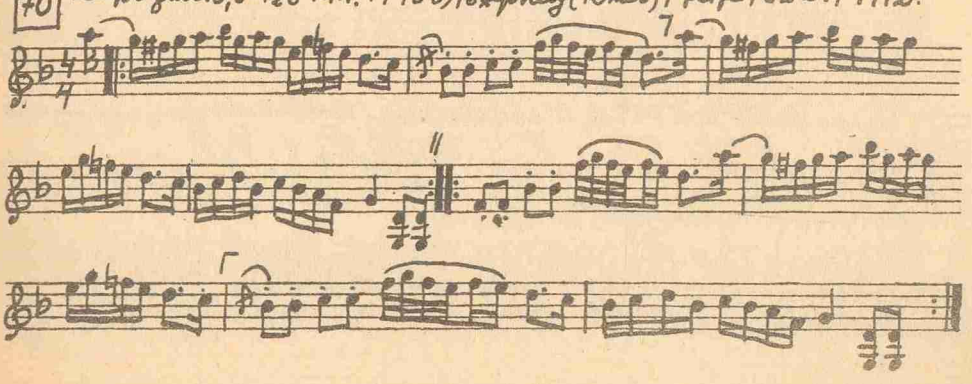

71a Tempo giusto Vacsárcsi (Csík), 1907.

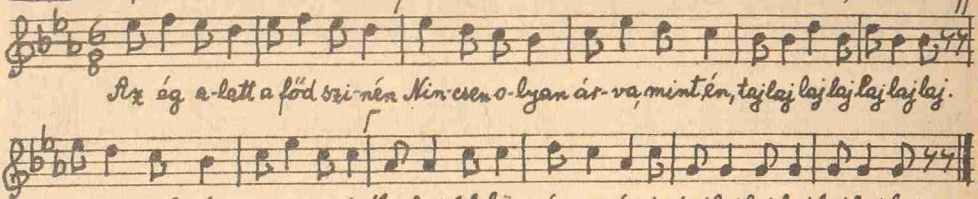

71b Tempo giusto ♩ = 130 F. 1282a), Felsőoroszi (Maros-Torda), Rafila Ciolocă, 24é., 1914.

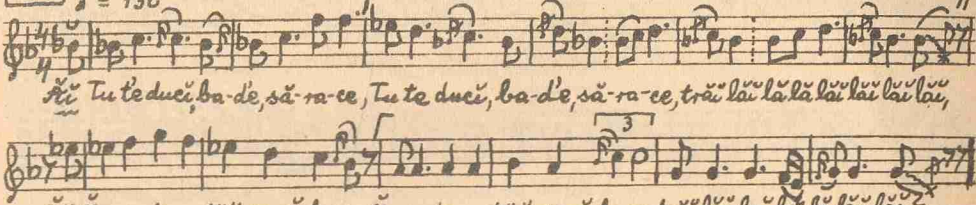

71c Tempo giusto M.F. 1445a), Bisztra (Torda-Aranyos), 1911.

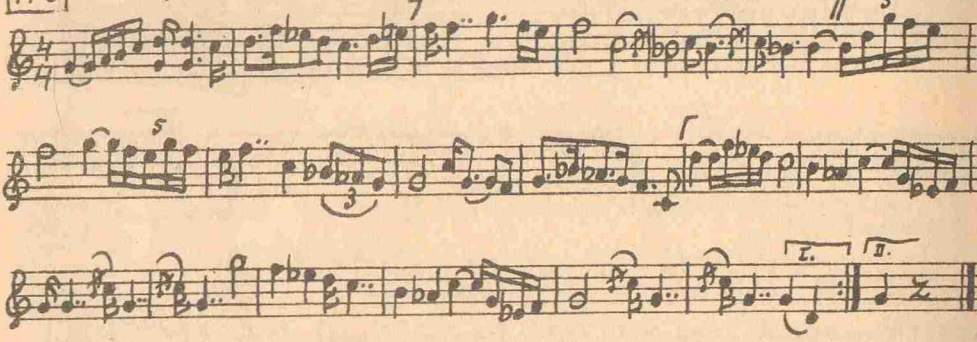

72 Tempo giusto ♩ = 75 M.F. 749a), Alsódetrehem (Torda-Aranyos), cigány, 1909.

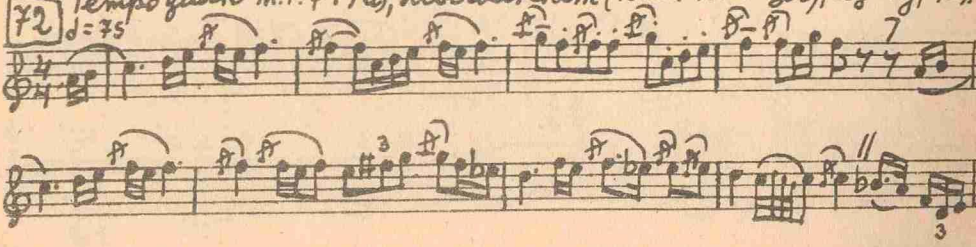

BARTÓK ARCHÍVUM

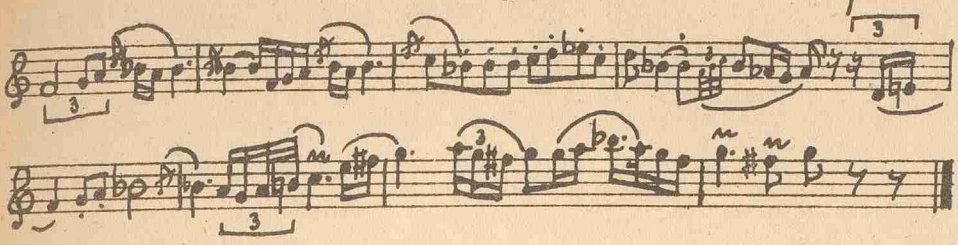

73a Parlando ♩=84 — Józseffalva (Bukovina), asszonyok, 1914. (Kodály)

El-ment a ma-dar-ka, ü-res a ka-lit-ka,

Azt i-zen-te visz-sza, Visz-sza-jő ta-vasz-ra

73b — ? (Kuhač, Nº749.)

Tu-- ži-la dje-voj-ka Na Gjur-gje-vi- dan---ti,—

Tu---ži-la dje-voj-ka Na Gjur-dje-vi- dan--ti.

74 — Žepče (Bosznia), (Kuba: B.H. Nº281)

Me-ni mo-ja že-na ži-ta: Na ta-va-nu ne-ma ži-ta, Šjvaj, rin-di-ri ba-ba.

75 — Draškovci (Muraköz), (Zganec, Nº152)

Oj ti po-le, go-re, Ti bor ze-le-ni! Kam mi se ot-prav-ljaš, Go-lu-bek lju-blje-ni.

76 Sv. Marija (Muraköz), Franca Barić (Žganec, št. 516)

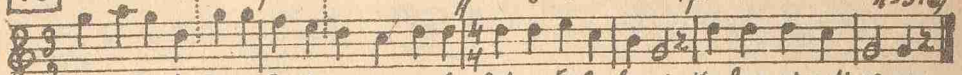

77 Jurčevci (Muraköz), Kata Lajtman (Žganec, št. 294)

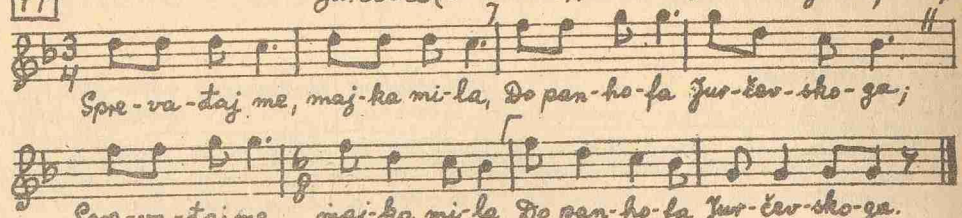

78 Dekanovci (Muraköz), Florijan Andrašec (Žganec, št. 373)

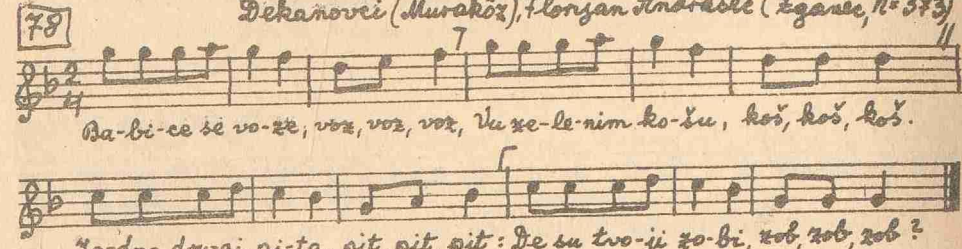

79 Dekanovci (Muraköz), Florijan Andrašec (Žganec, št. 354)

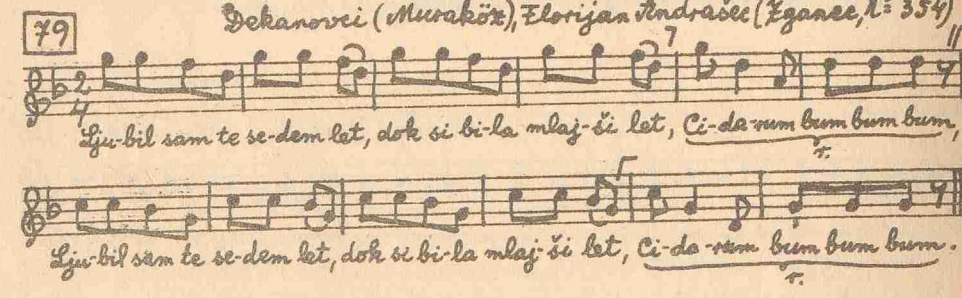

80 Vidovec Dolnji (Muraköz) (Žganec, št. 91)

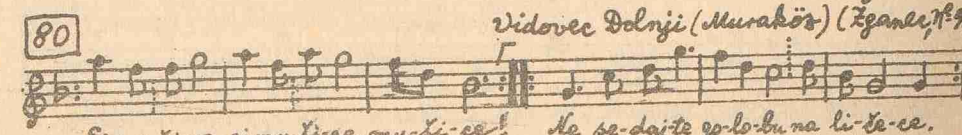

BARTÓK ARCHIVUM